

Univerzita Karlova v Praze

Právnická fakulta

Dalibor Šelleng

Problematika trestní odpovědnosti právnických osob

Problems of criminal liability of legal entities

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: prof. JUDr. Jiří Jelínek, CSc.

Katedra trestního práva

Datum vypracování práce: březen 2015

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že předloženou diplomovou práci jsem vypracoval samostatně a že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne

.....

Dalibor Šelleng

Poděkování

Chtěl bych touto cestou poděkovat prof. JUDr. Jiřímu Jelínkovi, CSc., za vedení mé diplomové práce, cenné rady a připomínky, především pak za veškerý čas, který mi věnoval.

Obsah

Úvod	1
1. Obecné aspekty trestní odpovědnosti právnických osob	3
1.1. K pojmu právnické osoby	3
1.2. Historický vývoj trestní odpovědnosti právnických osob v kontinentální Evropě.....	6
1.3. Důvody pro zavedení trestní odpovědnosti právnických osob.....	10
1.3.1. Rozvoj ekonomiky a činnosti právnických osob v dnešním světě.....	11
1.3.2. Specifické kriminogenní prostředí právnické osoby.....	12
1.3.3. Mezinárodní závazky a doporučení	13
1.3.4. Postavení reálného subjektu.....	14
1.3.5. Nemožnost dovození individuální trestní odpovědnosti	17
1.3.6. Nepropracovanost mimotrestních možností.....	19
1.4. Důvody proti zavedení trestní odpovědnosti právnických osob.....	20
1.4.1. Právnická osoba je jen fikcí	20
1.4.2. Nezpůsobilost právnické osoby naplnit některé typové znaky trestného činu.....	21
1.4.3. Trestní odpovědnost právnických osob zavádí koncepci kolektivní viny.....	24
1.4.4. Nevhodnost trestního řešení – trestní právo je prostředkem ultima ratio	26
1.4.5. Přetíženost trestní justice	28
1.5. Modely trestní odpovědnosti právnických osob.....	29
2. Česká právní úprava trestní odpovědnosti právnických osob	36
2.1. Přijetí zákona o trestní odpovědnosti právnických osob	36
2.2. Působnost zákona	38
2.2.1. Časová působnost.....	38
2.2.2. Místní působnost.....	40
2.2.3. Osobní působnost.....	42
2.2.4. Věcná působnost	49
2.3. Přičitatelnost trestného činu právnické osobě	54
2.3.1. Obecné podmínky přičitatelnosti a nový občanský zákoník	56
2.3.2. K přičitatelnosti trestného činu spáchaného osobou oprávněnou jednat za právnickou osobu	57
2.3.3. K přičitatelnosti trestného činu spáchaného zaměstnancem	60
2.3.4. K přičitatelnosti trestného činu spáchaného neznámou osobou.....	62
2.3.5. Přičitatelnost a zásada ne bis in idem.....	63
2.4. Trestní odpovědnost právního nástupce právnické osoby.....	65

2.5. Zánik trestní odpovědnosti právnické osoby.....	71
3. Německá právní úprava odpovědnosti spolků za spáchaný trestný čin.....	74
3.1. Úvod.....	74
3.2. Právní úprava de lege lata	75
3.3. Právní úprava de lege ferenda	79
3.4. Kritika návrhu zákona	82
3.5. Shrnutí	84
Závěr	85
Použité zdroje	87
Seznam použitých zkratk, klíčová slova.....	95
Abstrakt	96
Abstract.....	97

Úvod

Právnícké osoby v dnešním světě představují tažnou sílu pokroku lidstva, jejich rozmach a vzrůstající vliv v důsledku sílící industrializace a globalizace světa je nepopíratelný. Jak by však poznamenal klasik, s velkou mocí přichází i velká zodpovědnost. Zákonodárství tak stále přichází s novými právními nástroji, kterými tuto zodpovědnost po právní stránce upravuje a tím i ovlivňuje činnost právníckých osob.

V moderních dějinách evropského kontinentu byla trestní odpovědnost po dlouhá léta poslední základní odpovědnostní formou (vedle odpovědnosti ústavní, správní a civilní), jejíž nositelkou nemohla být právnícká osoba. Když však v sedmdesátých letech minulého století v Nizozemsku uzákonili trestní odpovědnost vztahující se i na tyto subjekty, bylo pouhou otázkou času, kdy se diskuse na toto téma budou vést i ve zbytku Evropy a konečně, kdy i ostatní státy začnou umožňovat trestní postih korporací.

Česká republika se ve výsledku stala jednou z posledních zemí EU, které trestní odpovědnost právníckých osob neznaly. Změna nastala až 1. 1. 2012 nabytím účinnosti zákona č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právníckých osob a řízení proti nim (dále též „ZTOPO“). Obdobně jako i v jiných zemích, je i v České republice aplikace zákona pozvolná a počty trestně stíhaných právníckých osob rostou každým rokem.¹

Primárním cílem předložené práce je přitom zejména poukázat na některé zvláštnosti, nedostatky a výkladové nejasnosti současné hmotněprávní úpravy. Jelikož je téma trestní odpovědnosti právníckých osob velmi široké a komplexní, rozhodl jsem se zaměřit se v něm na oblasti podmínek vzniku trestní odpovědnosti a stranou nechal problematiku jejich sankcionování. Dále s ohledem na podstatnou odlišnost kontinentálního systému a systému *common law* bude práce pracovat zejména s poznatky platící pro právní kulturu kontinentální.

Práce se skládá ze tří základních částí, které jsou posléze podrobněji rozpracovány.

V první části je pozornost zaměřena na obecné aspekty trestní odpovědnosti právníckých osob, konkrétně historickým vývojem této koncepce, možnými modely

¹ Stejně tomu bylo i v Rakousku nebo Francii. Blíže k tomu Krems, K.-H. Der NRW-Entwurf für ein Verbandsstrafgesetzbuch Gesetzgeberische Intention und Konzeption. Zeitschrift für Internationale Strafrechtsdogmatik. 1/2015, s. 6. Dostupné online na: http://www.zis-online.com/dat/artikel/2015_1_889.pdf (3. 3. 2015).

právní úpravy, pojmem právnické osoby a důvody pro a proti zavedení trestní odpovědnosti.

Druhá část se věnuje rozboru stávající zákonné úpravy v České republice. Důraz je kladen na otázky týkající se zákonné působnosti ZTOPO, rozsahu kriminalizace a podmínek přičitatelnosti trestného činu právnické osobě a také na otázku přechodu trestní odpovědnosti na právního nástupce.

Poslední část práce se zabývá právní úpravou trestní odpovědnosti spolků ve Spolkové republice Německo, a to představením jak její současné legislativy, tak návrhem na zavedení tzv. pravé trestní odpovědnosti spolků předložený Severním Porýním – Vestfálskem.

1. Obecné aspekty trestní odpovědnosti právnických osob

1.1. K pojmu právnické osoby

Definování právnické osoby představuje podmínku *sine qua non* pro jakékoli bližší zkoumání problematiky trestní odpovědnosti právnických osob. Z tohoto důvodu je nejprve nutno alespoň stručně objasnit pojem právnické osoby a její základní charakteristiky, byť je samotný pojem právnické osoby hoden dozajista širšího výkladu, jemuž se však dostává zejména v odborné literatuře z oblastí práva soukromého, popř. z oblastí právně teoretické či filozofické².

Při zpětném pohledu do historie zjistíme, že v právu římském, ovšem i později v období středověku, byly určité instituce uznány za právní útvary, a to za účelem umožnění jim právního jednání. Bylo tomu tak, přestože tehdejší právo neznalo žádný abstraktní pojem pro označení těchto od člověka odlišných útvarů. Takové entity byly tehdy vždy upravovány pouze kazuisticky³ a římským právem nebyly vnímány jako zvláštní subjekty práva, nýbrž jim toto pouze poskytovalo konkrétní práva a povinnosti, aby jim umožnilo jejich sociální existenci.⁴ Ostatně, římskému právu nebyl znám ani pojem státu, tehdejší Římané užívali termínu *populus romanus*.⁵ K souhrnnému označování těchto osob dochází teprve v moderní době. Zprvu byly nazývány osobami fiktivními či morálními, teprve v pozdější době se pak pro ně vžilo souhrnné označení „právnická osoba“.⁶

Definici právnické osoby v českém právním prostředí dnes nenalezneme v ustanovení § 20 zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku (dále také „OZ“), které

² Uvést lze např. práci doc. Berana: Beran, K. Pojem osoby v právu: (osoba, morální osoba, právnická osoba). Praha: Leges, 2012, práci prof. Hurdíka: Hurdík, J. Právnické osoby a jejich typologie. 2. dopl. vyd. Praha: Beck, 2009 nebo prof. Knappa: Knapp, V. O právnických osobách. Právník. 1995, roč. 124, č. 10-11.

³ Viz Beran, K. Pojem osoby v právu: (osoba, morální osoba, právnická osoba). Praha: Leges, 2012, s. 15 nebo Dvořák, J., Švestka, J., Zuklínová, M. a kol. Občanské právo hmotné. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2013, s. 263.

⁴ Viz Melzer, F. a kol. Občanský zákoník: velký komentář. Sv. 1, § 1-117, [Obecná ustanovení]. Vyd. 1. Praha: Leges, 2013, s. 269.

⁵ Beran, K. Pojem osoby v právu: (osoba, morální osoba, právnická osoba). Praha: Leges, 2012., s. 15.

⁶ Pojem morální osoby byl znám užit již v ABGB, konkrétně v jeho ustanovení § 26. Pojem „moralische Person“ byl přitom v českých překladech zákona z roku 1812 i 1862 obdobný – morální osoba. Teprve Joklíkův překlad z roku 1922 zavádí pojem osoby právnické. Viz Melzer, F. a kol. Občanský zákoník: velký komentář. Sv. 1, § 1-117, [Obecná ustanovení]. Vyd. 1. Praha: Leges, 2013, s. 269.

navazuje na ustanovení § 18 OZ. To zakotvuje dělení osob na osoby fyzické a právnické. Podle ustanovení § 20 OZ se pak právnickou osobou rozumí *organizovaný útvar, o kterém zákon stanoví, že má právní osobnost, nebo jehož právní osobnost zákon uzná*.

Historicky se vyvinulo mnoho teorií, které se povahou právnických osob ať již v reálném či právním prostředí zabývaly. Souhrnně pak lze tyto rozdělit do následujících tří nejvýznamnějších skupin⁷:

- Teorie fikce – jejím nejvýznamnějším představitelem je Friedrich Karl von Savigny. Jedná se o nejstarší teoretický přístup ve vztahu k právnickým osobám, podle něhož jedině člověk může být přirozenou osobou. Pouze právní konstrukce, jež právnické osoby personifikují, mohou umožnit jejich fungování. V závislosti na legislativním řešení jejich úpravy se pak určují mantinely jejich pohybu v reálném světě.
- Teorie reality – jejím konkrétním příkladem je teorie organická zastoupená koncepcí Otto von Gierkeho. Podle této teorie určité útvary (svazy, sdružení) vznikají samostatně a existují v reálném světě. Role práva posléze spočívá v tom, že umožňuje jejich existenci po právní stránce a považuje je za právnické osoby, aniž by zasahovalo do jejich struktury. Jak uvádí Ruban, vnímá teorie reality právnickou osobu jako substrát, který existuje nezávisle na vůli zákonodárce (tj. fakticky), zatímco základem fikční teorie je naopak presumpce reálné neexistence této entity, která je vytvořena toliko na základě normativní fikce (*ex lege*).⁸
- Teorie smíšené – kombinují v sobě prvky obou výše uvedených koncepcí, jako příklad lze uvést např. teorii přenesené reality. Ta tvrdí, že právnické osoby sice vznikají na základě právní normy, posléze však již reálně existují.

⁷ Viz Melzer, F. a kol. Občanský zákoník: velký komentář. Sv. 1, § 1-117, [Obecná ustanovení]. Vyd. 1. Praha: Leges, 2013, s. 270 nebo Dvořák, J., Švestka, J., Zuklínová, M. a kol. Občanské právo hmotné. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2013, s. 263 – 264.

⁸ Ruban, R. O povaze právnických osob. Dny práva 2012. Brno: Masarykova univerzita, 2012. Dostupné online na: https://www.law.muni.cz/sborniky/dny_prava_2012/files/Bermudskytrojuhelnik/RubanRadek.pdf (cit. 15. 10. 2014), s. 3.

Z důvodové zprávy k občanskému zákoníku vyplývá, že současná úprava vychází z teorie fikce⁹, což je reflektováno zejména tím, že právnická osoba je nově osobou nesvéprávnou, může jednat pouze v zastoupení (viz § 161 a násl. OZ). Autoři učebnice občanského práva hmotného k tomu však dodávají, že tato doktrína nebyla přijata bez výhrad, když ustanovení § 20 OZ umožňuje i existenci právnické osoby, *jejíž právní osobnost zákon uzná*.¹⁰ Jednotlivé teorie a způsoby nahlížení na povahu právnických osob jsou pro trestněprávní nauku relevantním pramenem při zkoumání důvodů *pro*, potažmo *proti* jejich trestněprávní odpovědnosti, proto i v příslušných částí této práce bude k těmto ještě přihlíženo.

Právnické osoby lze dělit dle různých kritérií, nejčastěji se přitom uvádí následující třídění:

- Podle povahy úpravy, resp. podle toho, o jakou právní úpravu se opírá jejich existence, lze takto právnické osoby dělit na veřejnoprávní a soukromoprávní. Veřejnoprávní korporace však mohou vstupovat i do vztahů soukromoprávních. Příklady veřejnoprávních korporací jsou stát, územní samosprávné celky (ty za veřejnoprávní korporace dokonce explicitně prohlašuje čl. 101 odst. 3 Ústavy) či útvary stavovské samosprávy.¹¹ Veřejnoprávní korporace jsou ovšem charakterizovány i tím, že sledují více či méně specifikovaný veřejný zájem.¹²
- Podle povahy útvaru lze právnické osoby dělit na následující kategorie:
 - Korporace - jedná se o nejstarší typ právnické osoby, je pro ní charakteristický význam její osobní složky, neboť se jedná o organizované uskupení osob od ní odlišných, jež se takto sdružili k dosažení určitého účelu.¹³

⁹ Eliáš, K. Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem. 1. vyd. Ostrava: Sagit, 2012, s. 76.

¹⁰ Dvořák, J., Švestka, J., Zuklínová, M. a kol. Občanské právo hmotné. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2013, s. 264.

¹¹ Dvořák, J., Švestka, J., Zuklínová, M. a kol. Občanské právo hmotné. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2013, s. 267.

¹² Hurdík, J. Op. cit., s. 86.

¹³ Švestka, J., Dvořák, J. a kol. Občanské právo hmotné. 5., jubilejní a aktualiz. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2009, s. 180.

- Fundace (typickým příkladem je nadace) – zde na rozdíl od korporace je podstatná věcná složka právnické osoby. Fundace představuje účelové uskupení majetku.
- Smíšené útvary (typickým příkladem je ústav) – tento typ právnické osoby je charakterizován obdobným významem majetkové i věcné složky.

V závislosti mj. i na konkrétní právní úpravě lze vymezit znaky, jež jsou pro právnickou osobu typické. Mezi takové znaky řadíme technické požadavky na název, sídlo a účel. Dále pak právní osobnost, delikttní způsobilost, organizační strukturu a majetkovou autonomii.¹⁴

Konečně je nutné podotknout, že z výše uvedené definice a charakteristiky právnických osob vycházíme i při zkoumání problematiky jejich trestní odpovědnosti. Poněvadž trestněprávní předpisy vlastní definici právnické osoby neobsahují, užije se úpravy obsažené v občanském zákoníku, jakožto úpravy obecné.

1.2. Historický vývoj trestní odpovědnosti právnických osob v kontinentální Evropě

Koncepce trestní odpovědnosti právnických osob a obsah tohoto pojmu v průběhu věků prošly poměrně bohatým historickým vývojem. V antických dobách se uplatňovala obecná římskoprávní zásada *societas delinquere non potest* (právnické osoby nemohou jednat protiprávně), deliktů se tedy korporace dopustit nemohla, pakliže však z protiprávního jednání vzešel korporaci nějaký prospěch, byla povinna jej vydat.¹⁵ Uvedené pravidlo však neplatilo bez výjimky, neboť i v dějinách antického Říma lze nalézt případy trestního postihu korporací.¹⁶

¹⁴ Melzer, F. a kol. Občanský zákoník: velký komentář. Sv. 1, § 1-117, [Obecná ustanovení]. Vyd. 1. Praha: Leges, 2013, s. 272.

¹⁵ Kincl, J., Urfus, V., Skřejpek, M. Římské právo. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 81.

¹⁶ Uvádí se zejména případ podání obžaloby vůči vzpurnému řeckému městu Chairóneé, ve kterém docházelo pravidelně k vraždám římských legionářů, nakonec však bylo této obžaloby zproštěno a tím se zachránilo od zničení. Viz Catargiu, M. The origins of criminal liability of legal persons – a comparative perspective, s. 26. Dostupné online na: <http://univagora.ro/jour/index.php/aijs/article/viewFile/695/145> (28. 11. 2013).

Germánskému právu byla již kolektivní trestní odpovědnost spolků známa. Půda byla rozdělena nikoli mezi jednotlivce, nýbrž mezi kmeny, a na rozdíl od práva římského, germánské právo přiznávalo korporacím status reálných a nikoli fiktivních subjektů. Když v roce 595 vytvořil Chlothar II. systém územních jednotek, tzv. centurií a kurií, byla vůči nim zároveň uplatňována odpovědnost za trestné činy spáchané jejich členy. Důvod tohoto řešení spočíval především ve funkci trestu tak, jak byl v Germánii vnímán. Sankce nebyla ukládána na základě existence zavinění, ale důvodem jejího uložení byla existence účinku trestného činu. Tedy, byl-li spáchán jednotlivcem trestný čin, účelem následného trestu byla kompenzace vzniklé újmy. A jelikož tehdy existovalo výhradně kolektivní vlastnictví, bylo logickým důsledkem, že újma byla nahrazována společenstvím.¹⁷

Trestní odpovědnost právnických osob, resp. spolků, však byla na kontinentě dovozována zejména v období středověku a novověku. Postih korporací byl prvotně připuštěn kanonickým právem a má tedy teologické základy. Roku 1245 bylo na Lyonském koncilu katolickou církví rozhodnuto, a to i přes nesouhlas tehdejšího papeže Inocence IV., o možnosti exkomunikovat tzv. *universitas*, tedy církevní spolky. Papež byl tehdy toho názoru, že nelze postihovat spolky jako celek, nýbrž pouze jednotlivé členy těchto spolků.¹⁸ Argumentoval zejména tím, že nelze postihovat spolky jako celek, poněvadž exkomunikace představuje sankci výhradně za dopuštění se smrtelného hříchu. Jednání představitelů sice může být spolku přičítáno, jedná se však pouze o právní důsledek, spolek smrtelný hřích spáchat nemůže, a už vůbec ne, pokud by byli exkomunikací postiženi i jeho nevinní členové.¹⁹ V roce 1298 vydal papež Bonifác VIII. náboženskou sbírku *Liber Sextus* (jež se později stala součástí *Corpus Iuris Canonici*), v níž byl deklarován princip *sine culpa, nisi subsit causa non est aliquis puniendus*, tedy žádný nevinný by neměl být potrestán, není-li pro to důvod. Kanonisté se zřetelem na uvedené poukazovali na nesčetné příklady těchto „důvodů“ z bible – např. hrozba božího

¹⁷ Pop, A. I. Criminal Liability of Corporations – Comparative Jurisprudence, s. 9. Dostupné online na: http://www.law.msu.edu/king/2006/2006_Pop.pdf (30. 11. 2014).

¹⁸ Viz Musil, J. Trestní odpovědnost právnických osob: historický vývoj a mezinárodní srovnání. Musil, J., Vanduchová, M. a kol. Pocta prof. JUDr. Otovi Novotnému k 70. narozeninám. 1. vyd. Praha: Codex Bohemia, 1998, s. 77. A také Hirsch, H. J., Kohlmann, G. Strafrechtliche Probleme: Schriften aus drei Jahrzehnten. Berlin: Duncker & Humblot, 1999, XI, s. 599.

¹⁹ Maihold, H. Zur Geschichte der Verbandsstrafe, s. 7. Dostupné online na: https://ius.unibas.ch/uploads/publics/1018/2005_Verbandsstrafe.pdf (16.10. 2014).

trestu na synech za hříchy jejich otce (Exodus 20, 5) či zničení města za hříchy některých jeho občanů (Gomora).²⁰

V rovině práva světského vystoupil za trestní odpovědnost spolků v tehdejší středověké Evropě postglosátor Bartolus de Saxoferrato (1314-1357) a ovlivnil tím vývoj následujících staletí, ve kterých kontinentální systém takovýto postih korporací uznával.²¹ Bartolus vytvořil základní schéma teorie fikce právnických osob, když tvrdil, že spolky na jednu stranu nemají žádnou vlastní vůli a nejsou osobami v pravém slova smyslu, ovšem na stranu druhou v rovině fiktivní a právní jim lze přičítat jednání jejich představitelů. Dle Bartola tak mohl být spolek odpovědný za 1) porušení svých zákonů stanovených povinností předcházet trestné činnosti svých členů, popř. povinnosti tyto za jejich jednání perzekuovat, 2) vydání statutu s protiprávním obsahem, nebo 3) vydání společného rozhodnutí či stanoviska představiteli spolku, kterým již spáchaný delikt schvalují.²² Bartolus dále rozdělil protiprávní jednání páchané korporacemi na dvě podkategorie. První z nich, tzv. pravé korporátní delikty, představují delikty, jež byly spáchány v souvislosti s plněním úkolů daného společenství a korporace zde figuruje jako přímý pachatel, fyzická osoba jakožto účastník na daném činu. Druhou skupinu tvoří tzv. nepravé korporátní delikty, tedy ty, jichž se může dopustit pouze fyzická osoba. Ta má v těchto případech postavení přímého pachatele a korporace může mít nanejvýše postavení účastníka na takovémto deliktu.²³ V praxi středo- a novověkého právního prostředí tak docházelo poměrně běžně k trestání měst za delikt spáchaný některým z jeho občanů. Typickým trestem v těchto případech byla ztráta některých městských práv, jednalo-li se o rovinu světskou, nebo exkomunikace či ztráta práva být po smrti pohřben, šlo-li o rovinu duchovní.²⁴

Nejinak tomu bylo i na území českých zemí. V období středověku a novověku byla z trestného činu činěna zodpovědnou nejen osoba fyzická, ale i instituce, např. kláštery či města, které byly trestány pokutami za pych, nátisk, moc, nárek cti nebo

²⁰ Maihold, H. Op. cit., s. 2.

²¹ Liszt, F. von. Lehrbuch des deutschen Strafrechts. 21. und 22. Aufl. Goldbach: Keip, 1997, s. 117.

²² Maihold, H. Op. cit., s. 5.

²³ Eidam, G. Straftäter Unternehmen. München: Beck, 1997, s. 24.

²⁴ Pop, A. I. Op. cit., s. 9.

nehonění loupežníků. Již podle Řádu práva zemského propadl majetek hradu nebo města, jež ukrývalo ztracence, králi. Pouze král byl z trestní odpovědnosti vyloučen.²⁵

Ve Francii byla trestní odpovědnost právnických osob prvně uzákoněna roku 1579 vydáním Ordonnance de Blois. Uplatnění trestní odpovědnosti podle tohoto nařízení bylo podmíněno spácháním trestného činu, jenž byl výsledkem kolektivního rozhodnutí přijatého uvnitř spolku. Přestože byly korporace ve Francii považovány za právní fikci, nebyla tehdejší právní úprava považována za nesouladnou s touto jejich povahou. Grande Ordonnance Criminelle z roku 1670 upravoval trestní odpovědnost korporací na podobném principu, navíc však umožňoval její souběžné uplatnění s trestní odpovědností osob fyzických jakožto spolupachatelů trestného činu. Velká francouzská revoluce znamenala zvrát těchto tendencí ve francouzském trestním právu. Veškeré korporace byly zrušeny a jejich majetek byl konfiskován. Právnické osoby byly považovány za odporující individualistickým aspiracím revoluční vlády. Ta se navíc obávala jejich politického a ekonomického vlivu, jenž by představoval potencionální ohrožení nově nastoleného režimu. Existovalo však i finanční opodstatnění zrušení právnických osob, neboť v nich byla koncentrována většina finančních prostředků, jež revoluční vláda naléhavě potřebovala. Když byl tedy v ruce 1810 přijat napoleonský trestní zákoník, žádné ustanovení o možnosti trestního postihu korporací neobsahoval. Důvodem však nebyl nesoulad takovéto koncepce s francouzskými trestněprávními zásadami, nýbrž neexistence právnických osob v důsledku proběhnuvší revoluce.²⁶

Kontinentální právo (a české nevyjímaje) tedy již v minulosti trestněprávní postih právnických osob znalo, k odklonu od dosavadního trendu dochází teprve na přelomu 18. a 19. století, kdy se v učebnicích trestního práva začaly vyskytovat názory vylučující právnické osoby jakožto adresáty práva trestního.²⁷ Významný podíl na tomto má kromě Velké francouzské revoluce i již výše zmíněný F. von Savigny a jeho teorie fikce, jež odmítala existenci právnické osoby jako reálné entity a vylučovala její trestání.²⁸ Touto

²⁵ Úvodní vystoupení Prof. JUDr. Jaroslava Fenyka Ph.D., DrSc. na diskusním setkání české národní skupiny AIDP Praha 6. 10. 2011. Dostupné online na: www.ok.cz/iksp/docs/aidp_111006f.doc (27. 11. 2013).

²⁶ Pop, A. I. Op. cit., s. 11.

²⁷ Hirsch, H. J., Kohlmann, G. Op. cit., s. 599.

²⁸ Prvním právníkem odmítajícím v tomto období trestní odpovědnost právnických osob, resp. spolků, byl patrně prof. Malblanc, jenž tak učinil ve svém spisu *Observationes quaedam ad delictas universitatum spectantes* z roku 1793. Viz Kohlmann, P. *Verbandssanktionierung in Italien*. München: Herbert Utz Verlag, 2014, s. 103. Dostupné online na: <https://books.google.cz/books?id=4ri1AwAAQBAJ> (27.2.2015).

ideou byly posléze ovlivněny i trestněprávní rekodifikace, které se v německy mluvících zemích začaly přijímat v druhé polovině 19. století, a které trestní odpovědnost právnických osob neznaly.²⁹

S odpovědností korporací, mající charakter odpovědnosti trestněprávní, se v kontinentální Evropě setkáváme opět až ve 20. století. Nejprve na mezinárodním poli, když před Mezinárodním vojenským tribunálem v Norimberku bylo po válce vedeno řízení také proti zločinným organizacím nacistického Německa. Jako zločinecké organizace byly odsouzeny NSDAP, Gestapo, Sd a SS. Řízení dále bylo vedeno také proti SA, říšské vládě, generálnímu štábu a vrchnímu velitelství Wehrmachtu. Tyto však odsouzeny nebyly.³⁰ Teprve v druhé polovině minulého století a na počátku století současného však začaly jednotlivé státy kontinentální právní kultury přijímat normativní právní akty reformující jejich trestní právo ve smyslu zakotvení trestněprávní odpovědnosti právnických osob. První takováto komplexní legislativní úprava byla přitom zavedena teprve v roce 1976 v Nizozemí.³¹ Další úpravy poté následovaly v dalších zemích, např. ve Francii (1992), Argentině a Rakousku (2006), Belgii (1999), Dánsku (1996), Finsku (1995), na Islandu (1993), Norsku (1991), Portugalsku (1983), Španělsku (2003), Švýcarsku (2003), na Slovensku (2005) a také v České republice (2011).

1.3. Důvody pro zavedení trestní odpovědnosti právnických osob

Argumenty pro uplatňování trestní odpovědnosti proti právnickým osobám lze shrnout do následujících bodů, které jsou podrobněji rozpracovány níže³²:

- Rozvoj ekonomiky a činnosti právnických osob v dnešním světě
- Specifické kriminogenní prostředí právnické osoby
- Mezinárodní závazky a doporučení

²⁹ Eidam, G. Straftäter Unternehmen. München: Beck, 1997, s. 25.

³⁰ Viz Tůma, M. Před šedesáti lety začal norimberský proces. Dostupné online na: http://www.novysmer.cz/index.php?option=com_content&view=article&id=1092:ped-edesati-pti-lety-zaal-norimbersky-proces-&catid=39:historie&Itemid=50 (18. 10. 2014).

³¹ Nizozemsko však již od roku 1951 schválením zákona o ekonomických deliktech znalo trestní odpovědnost právnické osoby právě za tyto. Viz Pieth, M., Ivory, R. a kol. Corporate criminal liability: emergence, convergence, and risk. Dordrecht: Springer, 2011, s. 179.

³² Srov. Jelínek, J. a kol. Trestní právo hmotné. Obecná a zvláštní část. 4. vyd. Praha: Leges, 2014, s. 367 – 369.

- Postavení reálného subjektu
- Nemožnost dovození individuální trestní odpovědnosti
- Nepracovanost mimotrestních možností

1.3.1. Rozvoj ekonomiky a činnosti právnických osob v dnešním světě

Tendence k zavedení trestní odpovědnosti právnických osob vycházejí mj. z premisy vzrůstajícího vlivu právnických osob na ekonomické, kulturní, industriální a ve svém důsledku celospolečenské dění ve světě. Tento trend je mj. ovlivněn světovým globalizačním vývojem. Korporace překračují hranice svého mateřského státu, vytvářejí v nich své pobočky či dceřiné společnosti, jsou pilíři ekonomiky, zaměstnávají lidi, dávají jim obživu. Právnické osoby v dnešním světě představují tahouny pokroku lidstva a stávají se jedněmi z nejmocnějších institucí, někdy i mocnějšími než státy samotné, které si svým vlivem podrobují. Z této skutečnosti lze dovést axiom, dle kterého činnost právnických osob může ve výsledku vést nejen k nezměrnému industriálnímu a společenskému rozvoji, ale taktéž k velmi vážným katastrofám majících původ ve vnitřním životě právnické osoby. Nelze totiž zapomenout, že činnost většiny právnických osob (zejména obchodních korporací) není primárně zaměřena na přínos lidem, ale tento je pouze prostředkem k dosažení jejich vlastního zisku. Příkladem lze připomenout např. katastrofu v indickém Bhopálu, vlakové neštěstí u Paddingtonu či zhroucení ropné věže společnosti British Petrol a masivní znečištění přírodního bohatství Mexického zálivu. V zahraničí můžeme nalézt i příklady právních úprav, jež byly přijaty právě v reakci na takovou zkušenost. Jako typický příklad lze uvést provedení švýcarské úpravy trestní odpovědnosti korporací, jež je také označována jako tzv. *lex Schweizerhalle*, neboť představuje právní reakci na zamoření Rýna chemikáliemi v roce 1986 právě ve Schweizerhalle.³³ Přijetí relevantní právní úpravy po nějaké obdobné události, tedy *ex post*, přitom zcela jistě musí vyvolat určitou pachůť, neboť pakliže zvážíme nemožnost právé retroaktivity v trestním právu, nelze právnickou osobu zpětně za takovýto závažný čin potrestat. Ve chvíli, kdy by tedy existoval společenský zájem na uplatnění trestní

³³ Paradoxem zůstává, že dnešní úprava trestní odpovědnosti právnických osob ve Švýcarsku by na tuto ekologickou katastrofu nedopadala ani dnes. Viz Wehrenberg, S. Strafrechtliche Verantwortlichkeit von Wirtschaftsunternehmen, s. 6/31. Dostupné online na: http://www.blumgrob.ch/pdfs/07_unternehmensstrafbarkeit.pdf (25. 11. 2013).

odpovědnosti vůči korporaci (v době neštěstí, přesněji řečeno v době jeho spáchání), by tato možnost ještě nebyla uzákoněna a následná legislativní reakce na takovou zkušenost může být projevem buď krátkozrakosti zákonodárce, který tak při přijetí zákona postupoval narychlo, nekoncepčně, aby uspokojil momentální společenskou poptávku, nebo jeho dosavadní letargie, kdy veřejný zájem na trestním postihu korporací existoval již dlouhodobě, ale nebyl legislativně reflektován.

1.3.2. Specifické kriminogenní prostředí právnické osoby

Fundamentální kořeny implementace trestní odpovědnosti právnických osob však je dle mého názoru nutné primárně hledat jinde než v důsledcích činnosti právnických osob, již jen z toho důvodu, že výše uvedené události jsou pouhými projevy deviantního vnitřního života společnosti. Za prvotní důvod tedy považuji unikátní zločinné prostředí, které právnická osoba svému osobnímu substrátu poskytuje. Takovéto prostředí se přitom vyznačuje určitými typickými prvky. Jedná se o umožnění anonymizace pachatele-fyzické osoby v komplexním rozhodovacím řetězci korporace, nižší detekovatelnost kriminálního jednání v rámci složité struktury všech korporátní činností, z nichž většina může být legálních. Další význam lze ovšem také spatřovat v případném neosobním či absentujícím kontaktu mezi pachatelem – jednajícím fyzickou osobou a poškozeným, kterým v mnoha případech není fyzická osoba, nýbrž zase jen právnická osoba.³⁴ Jak ostatně uvádí Jelínek, některá trestná jednání (např. podvodné vylákání dotací či subvencí) by bez existence právnické osoby nebylo možné ani spáchat a tato by zde figurovala jako prostředek, nástroj jednotlivce, skrz který lze dosáhnout snadněji neoprávněného prospěchu.³⁵ S tím souvisí i další důvod, který se v odborné literatuře objevuje, tedy existence soutěžního prostředí a vznik výhod těm právnickým osobám, které právo nedodržují, potažmo páchají zločinnost na úrok korporací, jež se chovají v souladu se zákonem.³⁶

³⁴ Kaspar, J. "Corporate Criminology" – Causes and Prevention of Corporate Crime, s. 3. Dostupné online na: <http://www.law.kyushu-u.ac.jp/programs/english/kulrb/kaspar.pdf> (18. 10. 2014).

³⁵ Jelínek, J. Trestní odpovědnost právnických osob. Praha: Linde, 2007, s. 36.

³⁶ Wagner, R.: Criminal corporate character, s. 1300. Dostupné online na: <http://www.floridalawreview.com/wp-content/uploads/8-Wagner.pdf> (25. 11. 2013).

1.3.3. Mezinárodní závazky a doporučení

Při pohledu na důvodovou zprávu schváleného českého zákona o trestní odpovědnosti právnických osob je zřejmé, že právě dodržování mezinárodních doporučení a závazků, jimiž Česká republika byla vázána, bylo stěžejním důvodem pro zakotvení trestní odpovědnosti právnických osob u nás.³⁷ Důvodová zpráva mj. konstatuje, že *závazek ke kriminalizaci určitých závažných forem protispolečenské činnosti a postih právnických osob neobsahují jen právní předpisy ES/EU, které jsou pro Českou republiku právně závazné, ale i řada smluv, jimiž dosud Česká republika není vázána, ačkoli s ohledem na své členství v mezinárodních organizacích, na jejichž půdě byly tyto smlouvy připraveny, a na priority vlastní trestní politiky, by jimi vázána být měla. Důvodem odkladu ratifikace těchto smluv či přistoupení k nim je skutečnost, že český právní řád neumožňuje ukládat sankce právnickým osobám za protiprávní jednání, jež jsou v těchto smlouvách vymezena. K ratifikaci či přistoupení k těmto smlouvám je Česká republika opakovaně a s narůstající intenzitou mezinárodními organizacemi vyzývána, neboť je jedním z posledních států, který není schopen tento závazek plnit, a ocitá se tak v izolovaném postavení. V rámci Evropské unie je Česká republika posledním členským státem, který nemá implementovány závazky v tomto směru a které, ačkoli přímo nepožadují postih korporací v oblasti trestního práva, vyžadují účinné, přiměřené a odstrašující sankcionování právnických osob.*³⁸ Trestněprávní postih byl tedy zvolen s ohledem na řešení efektivní míry sankcionování v zahraničních zemích, čemuž mimo jiné napovídá tučně zvýrazněný argument důvodové zprávy, že Česká republika je posledním členským státem EU, který nemá zavedenou odpovědnost právnických osob za jednání, k jejichž postihu zavazují právní předpisy ES/EU. Ostatní důvody, které by měl zákonodárce uvést na prvním místě, a to zejména důvody kriminologické (např. již zmíněné specifikum vnitřního života právnické osoby), jež fakticky ospravedlňují trestněprávní postih korporací, byly považovány až za argumenty druhotné. Mezinárodní smlouvy a doporučení, kterých se důvodová zpráva dovolává, a koncepce trestní

³⁷ Obsahem těchto mezinárodních závazků a doporučení se blíže zabývá např. Vidrna, J., Dolanský, P. Trestní odpovědnost obchodních společností a územních samosprávných celků. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 4 a násl.; Bohuslav, L. Trestní odpovědnost právnických osob. Plzeň: Aleš Čeněk, 2014, s. 71 a násl. nebo Huber, B. Trestní odpovědnost korporací. Trestní právo. 2000, č. 9, s. 2 a násl.

³⁸ Srov. důvodová zpráva k zákonu o trestní odpovědnosti právnických osob, dostupná online na <http://www.psp.cz/sqw/text/orig2.sqw?idd=69428>, s. 23 (10. 11. 2014).

odpovědnosti přitom představují reakci právě na tyto skutečnosti. Je však možné, že mezinárodní závazky byly pragmaticky důvodovou zprávou nejvíce akcentovány proto, aby byl návrh zákona přijat, neboť rovina právní a otázka postavení České republiky v mezinárodním společenství mohly být mnohými členy zákonodárního sboru přijatelnějším faktorem pro schválení návrhu zákona, nežli rovina teleologická takového konceptu.

1.3.4. Postavení reálného subjektu

Mnoho právních teoretiků a filozofů odůvodňuje trestní odpovědnost právnických osob jejich reálnou existencí, povahou a tím, jaké postavení je právnické osobě přiznáno právními řády. Tyto postoje se následně dostávají do křížku s postoji zástupců teorií, podle nichž představují právnické osoby pouhou právně vytvořenou či právem uznanou fiktivní, mystickou entitu (viz argumenty proti trestní odpovědnosti právnických osob).

Jelínek například uvádí požadavek rovnováhy práv a povinností když tvrdí, že právnickým osobám jsou právními řády přiznávána čím dál širší práva, a je proto nutné stanovit i okruh jejich povinností, který by byl v souladu s těmito právy.³⁹ Friedman⁴⁰ se domnívá, že vzhledem ke skutečnosti, že právnická osoba může žalovat a být žalována, vlastnit majetek, má tudíž i svou vlastní identitu a může tedy být nositelem trestněprávní odpovědnosti. Korporace je tedy svébytný organismus mající vlastní identitu nezávislou na svých vlastnících, manažerech a zaměstnancích. Dále dodává, že tomu tak je z důvodu existence dvou prvků právnických osob:

- Právnická osoba je unikátní entitou – ve smyslu toho, že každá právnická osoba ve společnosti figuruje a funguje nezávisle na svém personálním substrátu. Faktickým dokladem tohoto mohou být protesty proti korporacím či naopak demonstrace na jejich podporu. Jednotlivé právnické osoby se od sebe liší, nejen předmětem své činnosti, ale i např. svou korporátní kulturou či zacházením se zaměstnanci. A tedy lze o právnických osobách hovořit jako o skutečných entitách, které mohou být

³⁹ Jelínek, J. a kol. Trestní právo hmotné. Obecná a zvláštní část. 4. vyd. Praha: Leges, 2014, s. 368.

⁴⁰ Friedman, L. Defence of Corporate Criminal Liability. Harvard Journal of Law & Public Policy. 1999-2000, vol. 23, s. 846 – 852.

předmětem našeho subjektivního hodnocení (např. zda je ta či ona korporace *dobrá, prospěšná*, nebo *špatná* apod.)

- Právnická osoba je schopna činit nezávislé morální úsudky - podle Friedmana se právnická osoba od svého lidského substrátu odlišuje i svou schopností činit na nich nezávislé morální úsudky v rámci veřejného diskurzu a tím se podílet na procesu uplatňování a tvorby sociálních norem.⁴¹ Korporace může mít vlastní názory, jež se mohou lišit od názorů jejího osobního substrátu. Takovýto názor, byť má svůj původ v angloamerické právní teorii, je však dle mého možné akceptovat i v prostředí českém. Podkladem pro takovéto tvrzení může být např. institut o střetu zájmů upravený v zák. č. 90/2012 Sb., o obchodních korporacích (dále jen „ZOK“)⁴², nebo ostatně i úprava přičitatelnosti v ZTOPO⁴³.

Podobně jako Friedman vnímá názorovou autonomii právnické osoby i Hafter. Podle jeho teorie tvoří právnickou osobu lidé se svými postoji a názory. Část těchto vlastních postojů, které jsou jim společné, však pak předávají právnické osobě a vytvoří tím společné a od sebe oddělitelné vědomí, jež je právnické osobě vlastní.⁴⁴

Další argument v této oblasti podává Stewart, když na jednu stranu sice považuje právnickou osobu za fikci, pakliže jsme však ochotni přijmout její existenci, její právní osobnost, nelze zůstat na půli cesty. Fikci zde musí následovat další fikce. Pakliže bychom neučinili další krok v podobě zavedení trestní odpovědnosti právnických osob, paradoxně bychom na jednu stranu připustili, že právnická osoba může svým právním jednáním např. způsobit škodu, stejně jako člověk, ovšem na rozdíl od člověka nemohou

⁴¹ Friedman v návaznosti na výše uvedené uvádí případ *First national bank of boston v. Bellotti*. Bance nebylo umožněno uvolnit část svých financí na publikaci svých názorů ohledně otázky navýšení zdanění. Soud následně rozhodl, že Massachusetts nemělo právo zasáhnout a zakázat bance takový postup, šlo o zásah do svobody projevu, kterou má i korporace. Soud určil, že korporace je schopna vlastního úsudku a její názory se mohou lišit od názorů svých zaměstnanců, vlastníků a manažerů. Friedman, L. *Defence of Corporate Criminal Liability*. *Harvard Journal of Law & Public Policy*. 1999-2000, vol. 23, s. 849.

⁴² § 54 odst. 1 ZOK zní: Dozví-li se člen orgánu obchodní korporace, že může při výkonu jeho funkce dojít ke střetu jeho zájmu se *zájmem obchodní korporace*, informuje o tom bez zbytečného odkladu ostatní členy orgánu, jehož je členem, a kontrolní orgán, byl-li zřízen, jinak nejvyšší orgán.

⁴³ Návěti ust. § 8 ZTOPO, podle kterého je trestným činem spáchaným právnickou osobou protiprávní čin spáchaný jejím jménem nebo *v jejím zájmu* nebo v rámci její činnosti.

⁴⁴ Eidam, G. Op. cit., s. 93.

být u korporace z jejího jednání vyvozeny trestněprávní konsekvence. Právní systém by tak byl svou povahou polovičatý.⁴⁵

Svůj názor k této problematice vyjádřil i Franz von Liszt ve své učebnici německého trestního práva. Liszt se domníval, že existuje pouze jedno jednání. Jednání svou povahou trestněprávní se ve svých prvcích nikterak neliší od jednání v oblasti práva civilního. Připustíme-li, že je právnická osoba např. schopna vystupovat jako účastník závazkových vztahů, musíme i připustit, že je schopna se při uzavírání těchto závazků dopouštět i lichvy, vydírání či své závazky ze smluv podvodně nedodržovat.⁴⁶

Výše uvedené teze předpokládají, že stát přiznává právnickým osobám schopnost samostatného jednání, jak jsem však již předeslal, současná česká právní úprava zná pouze jednání za právnickou osobu. Takové jednání je však právní konstrukcí právnické osobě přičítáno, a to i jednání protiprávní⁴⁷, výše uvedené argumenty lze tedy uplatnit i pro stávající tuzemskou úpravu. Právnická osoba může být odpovědnou za jednání osoby fyzické, a pakliže je možné jí činit odpovědnou v oblasti práva civilního a správního, není důvod, proč nevyvozovat i odpovědnost trestní. Vzhledem k tomu, že právní řád uznává pouze jednání fyzické osoby, jehož konsekvencí ovšem může být civilní, správní i trestněprávní delikt, bylo by pozoruhodné, kdyby některá protiprávní jednání právnické osobě být přičítány mohla a jiná nikoli.

Připuštění existence právnických osob jako reálných subjektů stálo také za umožněním jejich kriminalizace ve Spojených státech amerických na federální úrovni, a to rozhodnutím federálního Nejvyššího soudu ve věci *New York Central and Hudson River Railroad Company v. United States* z roku 1909. Obhajoba společnosti se opírala především o to, že by odsouzením společnosti došlo k potrestání nevinných akcionářů, kteří se na její činnosti prakticky nepodíleli (tedy, že by byl v případě trestního postihu uplatněn princip kolektivní viny). Soud však konstatoval, že korporace jedná prostřednictvím svých zástupců a její motivy, cíle či úmysly jsou stejně tak skutečné jako její činnost. Pokud tedy ona neviditelná a nehmotná entita, kterou nazýváme korporací, rovná hory se zemí, zaplavuje údolí, pokládá koleje a posléze na nich provozuje

⁴⁵ Stewart, J. A Pragmatic Critique of Corporate Criminal Theory: Lessons From The Extremity. *New Criminal Law Review*, vol. 16, s. 271.

⁴⁶ Liszt, F. von. *Lehrbuch des deutschen Strafrechts*. 1919. 21. und 22. Aufl. Goldbach: Keip, 1997, s. 117.

⁴⁷ Viz ustanovení § 167 OZ: Právnickou osobu zavazuje protiprávní čin, kterého se při plnění svých úkolů dopustil člen voleného orgánu, zaměstnanec nebo jiný její zástupce vůči třetí osobě.

železniční dopravu, je schopna mít také k těmto svým činnostem úmysl a je schopna jednat jak v souladu se zákony, tak i v jejich rozporu.⁴⁸

1.3.5. Nemožnost dovození individuální trestní odpovědnosti

Tento úhel pohledu na trestní odpovědnost právnických osob odůvodňuje tuto složitostí, popř. nemožností identifikace konkrétního pachatele-fyzické osoby, která se kriminálního činu v prostředí korporace dopustila. Nemožnost dohledání takového pachatele je přitom zapříčiněna obvykle netransparentní komplexní organizační strukturou právnické osoby nebo přijímáním relevantních rozhodnutí jejími kolektivními orgány. Takovéto struktury mohou vznikat z hrubé nedbalosti, nebo být vytvářeny dokonce záměrně (tzv. „kolektivní nezodpovědnost“).⁴⁹ Právnická osoba a její vedení tedy mohou za spáchaným trestným činem nepřímo stát - nařídít jej, umožnit jej svými rozhodnutími. Skutková zjištění však za absence trestní odpovědnosti korporací v těchto případech nelze postavit najisto a trestný čin nebude postižen trestem, byť by tento byl spáchán v rámci kriminální struktury, jež v právnické osobě funguje. Vedle uvedených důvodů může k nemožnosti uplatnění individuální trestní odpovědnosti přispět i delší časový odstup od spáchání trestného činu související s následnou důkazní nouzí. Typicky se bude jednat o trestné činu proti životnímu prostředí, jež se projeví obvykle až po delší době, a to i v řádu několika let, což jistě ztěžuje postup při hledání konkrétní fyzické osoby, která za tímto stojí.⁵⁰

Tento názor podporující zakotvení trestní odpovědnosti právnických osob však slouží i jejím kritikům, ti se domnívají, že nenalezení individuálního pachatele je důsledkem neschopnosti orgánů činných v trestním řízení a trestní justice vůbec.⁵¹ Ostatně, šlo také o argument tehdejšího prezidenta Václava Klause, kterým podepřel své veto návrhu zákona o trestní odpovědnosti právnických osob, když konstatoval, že tento návrh byl *spíše příkladem alibismu než důsledné snahy potrestat viníky trestných činů. Protože stát nebývá schopen odhalit konkrétní iniciátory a pachatele trestných činů*

⁴⁸ Viz Brickey, K. Perspectives on Corporate Criminal Liability, s. 5. Dostupné online na: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1980346 (25. 11. 2013).

⁴⁹ Musil, J., Prášková, H., Faldyna, F. Úvahy o trestní odpovědnosti právnických osob de lege ferenda. Trestní právo. 3/2001, s. 11.

⁵⁰ Jelínek, J. Trestní odpovědnost právnických osob. Praha: Leges, 2007, s. 88.

⁵¹ Srov. Jelínek, J. Tamtéž, s. 91.

*konaných prostřednictvím činnosti právnických osob, hodlá trestat tyto právnické osoby jako takové. Trestné činnosti se však může dopustit pouze konkrétní člověk, nikoli instituce. Jsem přesvědčen, že proti alibismu v podobě nehledání konkrétního viníka má stát bojovat a ne mu dávat průchod. Zákon, který mi byl předložen k podpisu, tento nezodpovědný přístup posiluje.*⁵²

Neznalost osoby jednajícího by však bezesporu mohla vyústit v aplikační obtíže při trestněprávním postihu korporací, neboť ne vždy je takto možné určit naplnění znaků trestného činu, jež je korporaci přičítán. Zákonodárce tudíž musí v těchto formách možné problematické aspekty podchytit a legislativně se s nimi vypořádat zejména prostřednictvím právních fikcí. V ostatních případech bude řešení spočívat na soudní judikatuře.

Osobně se domnívám, že nemožnost dohledání individuálního pachatele je spíše doprovodným znakem trestní odpovědnosti právnických osob, která své zdůvodnění však musí hledat v jiných argumentech. Pokud chceme činit korporace odpovědné v případech, kdy nelze identifikovat jednající fyzickou osobu, stále tak činíme z přesvědčení, že právnická osoba mohla mít na spáchání trestného činu vliv (ať již přímo interními pokyny navádějícími k trestné činnosti, či nepřímo vytvořením neprůhledné anonymizující rozhodovací struktury). Fundament je tedy stejný jako v případech, kdy individuální odpovědnost lze dovodit, i zde je právnická osoba potrestána, jelikož připouštíme její vliv na trestný čin. Názor, že korporace jsou jen obětními beránky tam, kde se orgánům činným v trestním řízení nepodaří vypátrat *skutečného pachatele*, považuji tedy za lichý. Podmínky pro uplatnění trestní odpovědnosti právnických osob se ani v těchto případech nijak neliší od případů, kdy pachatele-fyzickou osobu známe. Jediný rozdíl spočívá v obtížnějším dokazování naplnění těchto podmínek. Jinými slovy, nemožnost vyvození individuální trestní odpovědnost tak není příčinou pro zavedení institutu trestní odpovědnost právnických osob, nýbrž jejím neudržitelným důsledkem. Zákonodárce musí vždy vytvořit právní konstrukci složenou z určitých znaků, na základě které je korporace trestně odpovědná, a tyto znaky je za určitých okolností možné naplnit, zákonnými postupy prokázat, a to i bez znalosti konkrétního jednajícího člověka.

⁵² Prezident vetoval zákon o trestní odpovědnosti právnických osob. Tiskové sdělení. <http://www.klaus.cz/clanky/2971> (25. 10. 2014).

1.3.6. Nepropracovanost mimotrestních možností

Do přijetí české úpravy zákona o trestní odpovědnosti právnických osob byly delikty, jež by svou povahou a závažností zasluhovaly spíše právě trestněprávní následek, postihovány především v rámci práva správního. Takovýto stav nebyl jako vhodný posuzován jak trestněprávní, tak i administrativněprávní naukou. Pakliže se určitého jednání, které svými znaky naplňuje skutkovou podstatou trestného činu, dopustí fyzická osoba, užije se vůči ní zásadně normy trestněprávního a trestněprocesního charakteru jakožto postup *ultima ratio*. Pokud se však právnická osoba dopustila závažného jednání, které svým obsahem lze sotva považovat za správní delikty, a byla jí na základě zákonných ustanovení správního práva uložena přísná sankce, jež závažně zasahovala do základních práv a svobod, bylo nevhodné takovouto úpravu nadále akceptovat a v takovýchto závažných případech uplatňovat pravomoc správních orgánů.⁵³

Na další nesnáze správněprávní úpravy upozorňuje např. Jelínek, když podotýká, že systém správního práva je vybudován na absolutní objektivní odpovědnosti, některé správní delikty tak nevyžadují zavinění a vylučují liberaci. Dalším aspektem správního trestání je zásada oportunity, jež se zde uplatňuje častěji než zásada legality.⁵⁴

Kratochvíl si pak všímá toho, že správní odpovědnost nemá zákonnou definici a ani jednotnou definici v teorii správního práva. Obsahem však bezpochyby je ukládání sankcí správním orgánem fyzickým či právnickým osobám, a to jako následek jimi spáchaného protiprávního jednání vymezeného v zákoně. Základem této formy odpovědnosti je naplnění znaků skutkové podstaty správního deliktu jednáním fyzické či právnické osoby. Problémem takového řešení však jsou omezené možnosti mezinárodní justiční spolupráce při postihu právnické osoby a také restrikce užívání skutkových zjištění nashromážděné orgány činnými v trestním řízení v rámci případně vedeného správního řízení. Problémy by mohlo způsobovat i určení příslušnosti správního orgánu k projednání spáchaného deliktu, neboť správní orgány jsou specializovány na jednotlivé odvětví veřejné správy (ochrana životního prostředí, doprava, finance apod.).⁵⁵

⁵³ Srov. Hendrych, D. a kol. Správní právo. Obecná část. 8. vyd. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 449.

⁵⁴ Jelínek, J. Trestní odpovědnost právnických osob. Praha: Leges, 2007, s. 96.

⁵⁵ Viz Kratochvíl, V. České a slovenské řešení trestní odpovědnosti právnických osob v roce 2009. Záhora, J., Kert, R. a kol. Trestná zodpovednosť právnických osob. Bratislava: Eurokódex, 2009, s. 120.

Další výhodou trestního řešení závažných deliktů korporací pak v rovině procesní představuje propracovanost trestního řízení a jeho jednotlivých fází a postupů, a to, ať už se jedná o procesní postupy pro získání důkazních prostředků, či úprava důkazních prostředků samotná (demonstrativním výčtem), tak i komplexnější úpravou možností a práv poškozeného pro uplatnění svých nároků proti právnické osobě, jíž je delikt přičítán.⁵⁶

1.4. Důvody proti zavedení trestní odpovědnosti právnických osob

Důvody proti právnímu zakotvení trestní odpovědnosti se v odborné literatuře vyskytují následující⁵⁷:

- Právnická osoba je jen fikcí
- Nezpůsobilost právnické osoby naplnit některé typové znaky trestného činu
- Koncepce zavádí kolektivní vinu
- Nevhodnost trestního řešení – trestní právo je prostředkem *ultima ratio*
- Přetížení trestní justice

1.4.1. Právnická osoba je jen fikcí

Výše sem uvedl názory některých právních teoretiků a filozofů na postavení právnické osoby v právu a s tím související možnosti právnické osoby jednat i v režimu trestního práva. Naopak kritici této doktríny neshledávají korporace za reálné subjekty, nýbrž pouze za právní konstrukt a odkazují tak na Savignyho teorii fikce a *zásadu societas delinquere non potest*. Dle těchto tedy dochází k potrestání právní fikce, jež byla ustavena zakladatelským právním jednáním (smlouvou či zakládací listinou), zákonem, rozhodnutím orgánu veřejné moci, popř. jiným způsobem, který stanoví zvláštní předpis

⁵⁶ Srov. Musil, J. Trestní odpovědnost právnických osob – ano či ne? Trestní právo. 2000, č. 7-8, s. 7.

⁵⁷ Srov. Jelínek, J. a kol. Trestní právo hmotné. Obecná a zvláštní část. 4. vyd. Praha: Leges, 2014, s. 369. Nebo Roháč, I. Důvody proti zavedení trestnej zodpovednosti právnických osob. Jelínek, J. a kol. Trestní odpovědnost právnických osob v České republice - bilance a perspektivy. Vyd. 1. Praha: Leges, 2013, s. 52 a násl.

(srov. § 122 OZ). Jak již bylo popsáno výše, občanský zákoník ve své současné podobě v zásadě z teorie fikce vychází.

Kupříkladu Palmiter⁵⁸ uvádí, že korporace je *de iure* výsledkem nejčastěji určitého kontraktu, který spolu uzavřely dvě či vícero stran. Je absurdní, aby smlouva samotná byla fakticky předmětem trestního postihu, pozornost je dle jeho názoru třeba zaměřit na aktéry smlouvy, tedy fyzické osoby, jež smlouvu uzavřely. Analogii takového stavu pak Palmiter shledává v institutu manželství představující právní svazek muže a ženy. V případě protiprávního jednání jednoho z manželů také nenastupuje veřejná moc, jež by manželství rozvedla, opět je třeba zaměřit pozornost na jednotlivé manžele.

Takovýto přístup však považuji za nesprávný, vychází-li Palmiter z premisy, že právnická osoba se zakládá smlouvou, takový předpoklad čerpá své opodstatnění z právního řádu – právní řád je tím fenoménem, který umožňuje založení právnické osoby smlouvou. Pokud tedy Palmiter argumentuje právním jednáním, které v souladu se zákonem vede k založení právnické osoby, měl by v argumentaci právem pokračovat i dále. Zákon přitom právnické osobě přisuzuje právní osobnost stejně, jako tuto uznává u osob fyzických (v případě rodiny ani manželství tomu tak ovšem nečiní).

1.4.2. Nezpůsobilost právnické osoby naplnit některé typové znaky trestného činu

Tento argument lze rozdělit na dvě subotázky, jež se obě dotýkají možnosti naplnění některých typových znaků trestného činu právnickou osobou.

V první otázce se tak setkáváme s kritickými hlasy napadající možnost právnické osoby jednat, tedy naplnit obligatorní znak objektivní stránky skutkové podstaty trestného činu a tedy objektivní stránku vůbec. Dříve, za platnosti občanského zákoníku z roku 1964, který jakožto obecný právní předpis přisuzoval právnickým osobám schopnost právně jednat prostřednictvím svých statutárních orgánů⁵⁹, byla takováto kritika jistě neoprávněná. Pakliže byla právnická osoba způsobilá k právním jednáním (tehdejší

⁵⁸ Palmiter, A. Criminalization of corporate law: The impact of criminal sanctions on corporate misconduct. *Journal of business and technology law*. 2007, s. 116.

⁵⁹ Viz ust. § 20 odst. 1 zák. č. 40/1964 Sb., občanský zákoník: Právní úkony právnické osoby ve všech věcech činí ti, kteří k tomu jsou oprávněni smlouvou o zřízení právnické osoby, zakládací listinou nebo zákonem (statutární orgány).

terminologií k právním úkonům) v rovině obecné – občanskoprávní, argumenty neuznávající možnost jejího jednání v rovině trestněprávní bylo nutné považovat za účelové a neopodstatněně rozlišující pojem jednání v jednotlivých oblastech práva.⁶⁰

Pokud jde o právní úpravy, podle nichž je právnická osoba nesvéprávnou, stejně jako je tomu v případě českého právního řádu po rekodifikaci soukromého práva, je situace poněkud složitější. Např. Engrisch tvrdí, že jednání je tak vlastní pouze osobě fyzické, od jejíž vůle se konkrétní jednání odvíjí. Právnická osoba naopak vůlí nadána není. Přičitatelnost jednání člověka právnické osobě pak dle jeho názoru k vyvození trestní osobnosti tohoto útvaru nestačí. Jednání je povahy přirozené, jeho přičítání korporaci je však již konstrukcí právní.⁶¹ O právní konstrukci se sice bezesporu jedná, opět ale narážíme na komparaci řešení s jinými právními odvětvími. Přičítání jednání člověka právnické osobě je řešením známým i civilnímu právu a právu správnímu. Co však vnímám za problematické, je případný nesoulad mezi okruhem osob a situacemi, kdy se jednání právnické osobě přičítá v jedné oblasti s přičítáním takového jednání korporaci v odlišné právní oblasti. Právní konstrukce přičitatelnosti by měla být unifikována pro kompletní oblast jednoho právního řádu a neměla by být naopak konstruována odlišně pro jednotlivá jeho odvětví. Taková nesourodost je přitom patrná i v českém právním řádu, kdy je rozsah jednání přičítaných korporaci v oblasti práva trestního mnohem širší než v oblasti práva civilního a ve smyslu ustanovení § 167 OZ.

Druhou diskutovanou otázkou je schopnost právnické osoby jednat zaviněně, pokud by tedy právní úprava vůbec uznávala její svéprávnost. Obsahem problému je tedy způsob naplnění subjektivní stránky trestného činu. Zaviněním v trestním právu rozumíme vnitřní psychický vztah pachatele k určitým skutečnostem, jež zakládají trestný čin, ať již jde o skutečnosti vytvořené pachatelem, či objektivně existující bez jeho přičinění v době činu. Pojem se přitom skládá ze dvou složek – složky vědění a složky volní (jež je dána pouze v případě úmyslné formy zavinění). Kritici v této souvislosti oponují, že právnická osoba nemá vnitřní duševní život, psychiku, která je nezbytným předpokladem pro zavinění a tedy i nezbytným předpokladem trestní odpovědnosti.⁶²

Řešení obou námitek se nabízí v uznání trestní odpovědnosti právnických osob za tzv. druhou kolej trestního práva stojící na některých specifických zásadách, principech

⁶⁰ Viz Roháč, I. Op. cit., s. 54.

⁶¹ Eidam, G. Op. cit., s. 91.

⁶² Srov. Roháč, I. Op. cit., s. 54.

a znacích.⁶³ Jinak ostatně zkoumanou konstrukci ani vnímat nelze, jakmile zákonodárce přijme úpravu, jež není v souladu se zásadami stávajícího práva, vytváří se tím nová odnož, s vlastními principy tam, kde stávající nemohou být použity. Je nepochybné, že na právní úpravu kriminalizace právnických osob nelze nahlížet zcela optikou trestní odpovědnosti osob fyzických. Ostatně, domnívám se, že vzhledem k nesvéprávnosti právnické osoby není na místě pokládat otázku, zda právnická osoba může jednat protiprávně (trestněprávně), nýbrž je třeba se ptát, zda může být právnická osoba činěna zodpovědnou za trestněprávní jednání osoby fyzické. Zákonodárce tak vymezil dvě roviny trestního práva. Aniž bychom tento posun uznali, nebylo by vskutku možné na právnickou osobu nahlížet jako na potencionálního pachatele trestného činu, dosavadní trestněprávní nauka by toto, vycházející z konstrukce trestní odpovědnosti fyzických osob, neumožňovala.

Je to právě pojem pachatele a obsah tohoto pojmu, na kterém lze vytvoření další oblasti trestního práva snadno ilustrovat. Obecná úprava, jež dopadá na fyzické osoby, definuje pojem pachatele v ustanovení § 22 odst. 1 TZ⁶⁴, pachatelem se dle tohoto ustanovení rozumí ten, *kdo svým jednáním naplnil znaky skutkové podstaty trestného činu nebo jeho pokusu či přípravy, je-li trestná. Znaky skutkové podstaty trestného činu se myslí objekt, objektivní stránka, pachatel a subjektivní stránka.* Naproti tomu ustanovení § 9 ZTOPO definuje pachatele jako *právnickou osobu, které lze přičítat porušení nebo ohrožení zájmu chráněného trestním zákonem způsobem uvedeným v tomto zákoně.* Při konfrontaci obou ustanovení zjistíme, že ZTOPO přichází s novou, vlastní koncepcí pojmu pachatele, jež je nezávislá na obecné trestněprávní úpravě.⁶⁵ Při užití gramatického výkladu cit. ustanovení ZTOPO je přitom patrné, že ze znaků trestného činu tak, jak je rozeznáváme v obecném trestním právu, se pro dovození trestněprávní odpovědnosti právnických osob užije pouze objekt (jakožto typový znak trestného činu, resp. znak jeho skutkové podstaty) – tedy *trestním zákonem chráněný zájem* – v ostatních prvcích pak přináší ZTOPO řešení vlastní, což je vyjádřeno dikcí *způsobem uvedeným v tomto zákoně*, jež odkazuje na speciální úpravu v daném zákoně místo toho, aby se subsidiárně užilo úpravy obecné se všemi jejími požadavky k založení trestní odpovědnosti.

⁶³ Viz Musil, J. Trestní odpovědnost právnických osob – ano či ne? Trestní právo. 2000, č. 7-8, s. 4.

⁶⁴ S rozšířením v ust. § 113 TZ, podle něhož se *pachatelem rozumí, nevyplývá-li z jednotlivého ustanovení trestního zákona něco jiného, i spolupachatel a účastník.*

⁶⁵ Vyplývá to ze vztahu speciality ZTOPO vůči obecné úpravě v trestním zákoníku – viz § 1 odst. 2 ZTOPO *a contrario.*

1.4.3. Trestní odpovědnost právnických osob zavádí koncepci kolektivní viny

Dle tohoto uvedeného tvrzení by případné potrestání právnické osoby postihlo nejen skutečné viníky trestného činu, nýbrž i nevinné členy korporace a konečně i případné věřitele. Konsekvence takového postižení by byly o to závažnější, pokud by mezi spáchaným činem a uložením trestu existovala časová prodleva, během níž by se podstatná část personálního substrátu korporace obměnila.⁶⁶

Tento kritický prvek pak může rezonovat zejména v zemích, které mají s uplatněním principu kolektivní viny historickou zkušenost. Není třeba snad ani připomínat příklad Německa a jeho poválečné potrestání po skončení první i druhé světové války, kdy byli rozhodnutími vítězných mocností ve svém důsledku potrestáni i nevinní občané, kteří na chod státu neměli pražádný vliv. V Německu dodnes není schválen zákon umožňující trestní postih korporací,

V oblasti sankcionování právnických osob se problém kolektivní viny může projevovat na několika možných úrovních v závislosti na typu právnické osoby (a její personální struktuře⁶⁷) a na tom, či trestné činy jsou lokální právní úpravou právnické osobě přiřítány a jaká fyzická osoba je v konkrétním případě pachatelem. Pro ilustraci, pokud je pachatelem jediný společník jednočlenné kapitálové společnosti, bylo by absurdní, kdybychom na společníka nahlíželi jako na jakousi oběť kolektivní viny, jež je nespravedlivě nepřímou potrestanou sankcionováním právnické osoby, kolektiv by zde byl *reprezentován* pouze jednou osobou. Naopak zaměstnancům by hrozilo snížení mezd či propuštění, a to zejména s ohledem na možné finanční ztráty způsobené uložením sankce.

Jiným příkladem může být event. sekundární potrestání akcionářů akciové společnosti, kteří by byli sankcionováním obchodní korporace za protiprávní jednání jejich manažerů či zaměstnanců finančně poškozeni (poklesem kurzu akcií, nevyplacením dividendy atp.). Na takovouto újmu se můžeme dívat ze dvou úhlů pohledu - první z nich odůvodňuje možnost nepřímého postihu akcionářů jejich spoluzodpovědností za trestný čin, k jehož spáchání v podmínkách korporace došlo. Akcionář měl z titulu svého postavení sledovat činnost akciové společnosti a v určitých situacích není ani vyloučeno, že zprostředkovaně z takového trestného činu finančně těžil, pakliže trestný čin upevnil

⁶⁶ Viz Jelínek, J. a kol. Trestní právo hmotné. Obecná a zvláštní část. 4. vyd. Praha: Leges, 2014, s. 369.

⁶⁷ Tj. zda je společník jeden, či více osob, zaměstnanec žádný, jeden, či jich je vícero apod.

postavení korporace na trhu a došlo k navýšení kurzu akcie. Opačný názorový proud naopak tvrdí, že faktická pozice akcionáře mu většinou neumožňuje dění v korporaci monitorovat a trestný čin se ve finančních výsledcích korporace nemusí nikterak odrazit.⁶⁸

Mám za to, že v těchto případech by však šlo spíše jen o konsekvenci, která by vyplývala z rizika, kterou vlastnictví akcie jakožto účastnického cenného papíru obnáší. Akcionář je vlastně investorem, jehož cílem je z vlastnictví akcie získat v budoucnu co možná největší užitek. To, zda na tomto poli uspěje, či nikoli, je však záležitostí nejistou, kterou může ovlivnit nespočet faktorů, mezi něž se ovšem řadí i spáchání trestného činu přičitatelného právnické osobě. Taková situace může vést k několika možným následkům, jež jsou všechny stále obsahem pojmu akcionářského rizika. Trestným činem může akcionář trpět (přísným potrestáním korporace), ale i získat (pakliže trestný čin zůstane neodhalen, popř. bude bagatelně sankcionován). Majitel akcií přitom má možnost svobodné volby. Buď takové riziko podstupovat a smířit se s budoucí nejistotou, nebo akcie nevlastnit.

Vysvětlení, jež by popíralo uplatnění kolektivní viny potrestáním právnické osoby, lze však hodnotit jako uspokojivé jen ve vztahu k těm lidem, jež při účasti v právnické osobě či na jejím vedení ono riziko dobrovolně skutečně nesou. Jinou výraznou skupinu potencionálně postižených totiž tvoří nevinní řadoví zaměstnanci společnosti, kterým se mohou snížit mzdy či kteří mohou dokonce přijít o své zaměstnání. Zde již podstupováním rizika argumentovat nelze, někdo by snad mohl namítnout, že i práce je svobodnou volbou člověka, ať již jde o rozhodnutí pracovat v konkrétní korporaci, či o rozhodnutí pracovat vůbec, avšak v současném světě jde spíše fakticky o povinnost a jen málo z nás si může dovolit nabízenou práci odmítnout. Řešení je patrně možné spatřovat v citlivém výběru druhu sankce a jeho výměry tak, aby v neodůvodněných případech k nepřímému postihování zaměstnanců pokud možno nedocházelo.

⁶⁸ Viz McAdams, J. B. The Appropriate Sanctions for Corporate Criminal Liability: An Eclectic Alternative. CINCINNATI LAW REVIEW. 1977, vol. 46, s. 994.

1.4.4. Nevhodnost trestního řešení – trestní právo je prostředkem *ultima ratio*

Další kritický názor proti zavedení trestní odpovědnosti právnických osob poukazuje na nevhodnost řešit protiprávní jednání spáchané v rámci právnické osoby prostředky trestního práva, kteréžto ovšem představuje prostředek *ultima ratio*, tedy prostředek poslední instance. V době, kdy tendence směřují spíše k dekriminálnímu jednání, se paradoxně zakotví zvláštní trestněprávní úprava, jež okruh možných pachatelů trestných činů rozšíří o obrovské množství právních subjektů. Jak však uvádí Forejt a kol. ve svém komentáři k ZTOPO, musíme si v případě takové argumentace opět položit otázku, proč by osoby odpovědné za protiprávní jednání v jiných oblastech neměly být zodpovědné za trestné činy. Opomenout nelze ani skutečnost, že trestní řízení nabízí obviněnému mnohem širší škálu procesních práv než řízení správní, a že vyslovení viny a uložení trestu náleží nezávislému soudu a nikoli správnímu orgánu, jenž je v určitém ohledu stále závislým orgánem veřejné moci.⁶⁹

Odůvodňování nevhodnosti trestního postihu korporací povahou trestního práva jakožto krajního řešení považuji v našich podmínkách za neopodstatněné. Trestní právo rozeznává dvě formy tzv. korektivů trestního bezpráví – hmotněprávní a procesní. V hmotněprávní rovině se jedná o zásadu subsidiarity trestněprávní represe vyjádřenou v ust. § 12 odst. 2 TZ, podle něhož *trestní odpovědnost pachatele a trestněprávní důsledky s ní spojené lze uplatňovat jen v případech společensky škodlivých, ve kterých nepostačuje uplatnění odpovědnosti podle jiného právního předpisu*. Jelikož ZTOPO vlastní úpravu této zásady neobsahuje, užije se obecná úprava, cit. ustanovení lze tedy vztáhnout i na trestní odpovědnost právnických osob. Nejinak tomu bude i v případě užití procesního korektivu trestního bezpráví vyjádřeného v ust. § 172 odst. 2 písm. c) TŘ, které stanoví, že *státní zástupce může zastavit trestní stíhání, jestliže vzhledem k významu a míře porušení nebo ohrožení chráněného zájmu, který byl dotčen, způsobu provedení činu a jeho následku, nebo okolnostem, za nichž byl čin spáchán, a vzhledem k chování obviněného po spáchání činu, zejména k jeho snaze nahradit škodu nebo odstranit jiné škodlivé následky činu, je zřejmé, že účelu trestního řízení bylo dosaženo*.

⁶⁹ Forejt, P., Habarta, P., Trešlová, L. Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim s komentářem. Praha: Linde, 2012, s. 23.

Vztahem zásady subsidiarity trestní represe a trestní odpovědnosti právnických osob se zabývá i stanovisko trestního kolegia Nejvyššího soudu České republiky vydaného pod sp. zn. Tpjn 301/2012, ve kterém se mj. uvádí následující: *právě u trestní odpovědnosti právnických osob je třeba zejména zdůraznit, že trestněprávní řešení je nejzazší (subsidiární) prostředek k ochraně právního řádu, a to i ve vztahu k trestní odpovědnosti fyzických osob, kterou nová trestní odpovědnost právnických osob v zásadě jen doplňuje... Podle názoru Nejvyššího soudu se však při zvažování použití zásady subsidiarity trestní represe podle § 12 odst. 2 tr. zákoníku, zejména pokud jde o princip „ultima ratio“, ale i procesního řešení zakotveného v § 172 odst. 2 písm. c) tr. ř., budou uplatňovat u trestně odpovědných právnických osob oproti osobám fyzickým určité zvláštnosti, a to s přihlédnutím k povaze právnických osob a specifiku jejich postihu. Při úvaze o případné trestní odpovědnosti právnické osoby je třeba zvažovat a porovnávat i možnost a účinnost jejich postihu podle jiných mimotrestních předpisů, která může být v některých případech širší a vhodnější než u fyzických osob, a to i se zřetelem na rozdílné podmínky takové odpovědnosti (např. u zavinění), ale i ohledně sankcí ukládaných právnickým osobám zpravidla ve správním řízení, které jsou v některých případech srovnatelné, co do citelnosti postihu, s trestními sankcemi.*⁷⁰

S uvedeným lze souhlasit, trestní odpovědnost právnických osob je stále relativně novou oblastí našeho právního řádu, která však nijak zásadně nezasáhla do úpravy odpovědnosti korporací v jiných oblastech práva. Je třeba si uvědomit, že zejména odpovědnost za správní delikty byla při absenci trestní odpovědnosti koncipována jakožto nejpřísnější typ odpovědnosti právnických osob vůbec. Naproti tomu u osob fyzických se již tradičně rozlišuje odpovědnost civilní, správní a trestní a vzájemné rozdíly mezi jednotlivými formami jsou dlouhodobým vývojem mnohem ostřeji ohraničeny než v případě osob právnických. Účelu trestního práva tak patrně bude u právnických osob častěji než u osob fyzických dosaženo mimotrestními prostředky, a to i se zřetelem k sankcím, jejichž ukládání správní právo umožňuje.⁷¹

⁷⁰ Stanovisko trestního kolegia Nejvyššího soudu ČR, Tpjn 301/2012.

⁷¹ Pokuty za správní delikty mohou totiž v případě naplnění některých skutkových podstat dosahovat výše desítek až set milionů korun [srov. např. § 32 odst. 1 zák. č. 18/1997 Sb., atomový zákon, nebo § 24 odst. 12 písm. e) zák. č. 634/1992 Sb., o ochraně spotřebitele], za správní delikt může být za splnění obecných podmínek podle § 14 zák. č. 200/1990 Sb., o přestupcích, uložena sankce zákazu činnosti.

1.4.5. Přetíženost trestní justice

Odmítavý postoj vůči trestní odpovědnosti právnických osob byl také odůvodňován existujícím velkým zatížením orgánů činných v trestním řízení. Vznik další rozsáhlé agendy by tak vzhledem k personálním a finančním prostředkům, jež má trestní justice k dispozici, vedl k nebezpečí jejího neefektivního fungování, kdy by základní zásady trestního řízení, jakými jsou např. zásada oficiality, zásada vyhledávací či zásada legality, mohly ve svém důsledku představovat pouhopouhé fikce.⁷²

Ačkoli je zákon o trestní odpovědnosti právnických osob účinný již zhruba dva roky, stále nelze vzhledem k počtu řešených případů, byť jejich počet nezadržitelně roste⁷³, uspokojivě vyhodnotit, do jaké míry je tento argument v českém prostředí oprávněný. Problém přetížení trestní justice se mohl v souvislosti s přijetím odrazit buď v ještě markantnějším prodloužení doby vyřizování trestních věcí anebo v selektivním stíhání jen vybraných kauz.⁷⁴ Na oba možné projevy přesto nelze nahlížet izolovaně. Je logické, že pokud nejsou policejní orgány a státní zástupci proškoleni v metodice řešení trestných činů korporací, obeznámeni s předpoklady jejich trestní odpovědnosti, nebudou inklinovat k jejich trestnímu stíhání. Tomu odpovídají i poněkud letargické počátky aplikace českého zákona. Na tomto místě lze vyslovit kritickou poznámku, že krátká devítidenní legisvakační lhůta ZTOPO znemožnila jakoukoli přípravu orgánů činných v trestním řízení na plnění jejich nových úkolů. K adekvátnímu školení a vytváření vhodných podmínek pro efektivní stíhání právnických osob vůbec tak muselo (a musí) docházet až za účinnosti zákona. Takto vznikl problém nerovnováhy v postavení fyzických a právnických osob v trestním řízení, kdy právnické osoby tvoří pouze nepatrný zlomek všech obviněných osob. Vzhledem k povaze trestního práva a závažným následkům, které může právnické osobě způsobit již zahájení trestního stíhání, je takovýto vývoj pochopitelný. Neodůvodněné pokusy o trestní stíhání vzešlé z neznalosti

⁷² Srov. Šámal, P. a kol. Trestní odpovědnost právnických osob: komentář. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 16.

⁷³ V roce 2013 bylo trestně stíháno 61 právnických osob, viz Gřivna, T. Dva a půl roku účinnosti zákona o trestní odpovědnosti právnických osob. Dostupné online na: <http://www.parlamentnilisty.cz/arena/nazory-a-petice/Tomas-Grivna-Dva-a-pul-roku-ucinnosti-zakona-o-trestni-odpovednosti-pravnickych-osob-325194> (7. 12. 2014).

⁷⁴ Jelínek, J. Trestní odpovědnost právnických osob. Praha: Leges, 2007, s. 106.

relevantní právní úpravy by ve svém důsledku měly zcela kontraproduktivní až destruktivní charakter.

Eventuální zpomalení trestních řízení by se mohlo projevit teprve v době, kdy by počet stíhaných právnických osob dosáhl několikanásobně vyšších hodnot. Pokud by taková situace měla nastat, neznamena to však automaticky výrazný nárůst práce pro orgány činné v trestním řízení oproti dosavadnímu stavu. Předpokládám, že ve vysokém procentu případů bude důkazní materiál shromážděný orgány činnými v trestním řízení proti právnické osobě v zásadě odpovídat důkazní situaci v trestním řízení proti fyzické osobě, jejíž trestný čin je právnické osobě přičítán. To však neznamena, že by za tohoto předpokladu k žádnému prodloužení trestního řízení nedocházelo, naopak. Za neměnnosti počtu zaměstnanců orgánů činných v trestním řízení bude s každou další trestní věcí dozajista docházet k dalšímu prodloužení trestního stíhání (minimálně tvorbou zvláštního spisu, protokolů, úředních záznamů, procesních návrhů atd.). Pokud se tedy nerozšíří počty příslušníků policejních orgánů, státních zástupců a soudců a budeme-li uvažovat o efektivním stíhání právnických osob, není na místě otázka, zda dojde ke zpomalení trestního procesu, nýbrž jak intenzivní toto zpomalení bude.

1.5. Modely trestní odpovědnosti právnických osob

V dnešní době je trestní odpovědnost právnických osob zakotvena již ve většině zemí evropského kontinentálního systému. Právní úpravy jednotlivých zemí však mnohdy vykazují rozdíly nikoli jen dílčí povahy, nýbrž rozdíly koncepční. Z tohoto důvodu právní jurisprudence vymezila určité modely obsahující souhrn znaků, jež jsou společné pro vícero právních úprav. Kavěna⁷⁵ ve své studii rozlišuje následující tři modely trestní odpovědnosti právnických osob:

- *Americký model* vychází z tzv. agregační teorie, podle které může být právnická osoba trestně odpovědná za jakékoli porušení trestního práva svým zaměstnancem, pokud jednal v rámci své náplně práce a jménem právnické osoby

⁷⁵ Kavěna, M. Trestní odpovědnost právnických osob ve vybraných zemích EU. Parlament České republiky. Praha: Parlamentní institut, 2007, s. 3. Dostupné online na: www.psp.cz/sqw/text/orig2.sqw?idd=20954 (2. 12. 2014).

(resp. za jakékoli porušení práva skupinou zaměstnanců, pokud jejich společné jednání naplňuje znaky trestného činu).

- *Anglicko-francouzský model* je oproti výše uvedenému modelu více restriktivní. Trestní odpovědnost právnické osoby může být dána jen v případě porušení trestního práva jednotlivcem, který zastává vysokou funkci nebo má zásadní rozhodovací pravomoc v rámci organizační struktury společnosti. Vzhledem k decentralizovanému rozhodování v rámci velkých společností tak v praxi obvykle není právnická osoba postižitelná za velkou část protiprávních jednání spáchaných svými zaměstnanci.
- *Německý model* je modelem správním, chybí v něm tedy i prvek stigmatizace pachatele – právnické osoby. Německé právní úpravě se budu věnovat ve zvláštní kapitole.

Nejpoužívanějším vymezením forem deliktní odpovědnosti právnických osob za spáchaný trestný čin se v české trestněprávní vědě stalo třídění na modely pravé trestní odpovědnosti právnických osob, nepravé trestní odpovědnosti právnických osob a jiné způsoby regulace protiprávní činnosti právnických osob.

Pravou trestní odpovědností právnických osob rozumíme právní úpravu takovéto odpovědnosti obsaženou buď přímo v trestním zákoně, nebo ve zvláštním právním předpise. Právnické osoby jsou přitom odpovědné za vymezený okruh trestných činů a v případě jejich spáchání jsou jim v trestním řízení ukládány tresty ve smyslu trestního práva. Tento model se uplatňuje ve většině států Evropské unie, Českou republiku nevyjímaje.⁷⁶ *Důvodová zpráva k českému zákonu o trestní odpovědnosti právnických osob* ospravedlňuje výběr pravé trestní odpovědnosti zájmem na *zvýšení účinnosti boje proti závažné protiprávní činnosti, kterou se dosud nedaří uspokojivě postihovat, zejména z toho důvodu, že pachatelé mnohdy zůstávají v anonymitě právnické osoby, nebo se nedaří prokázat individuální odpovědnost za trestné jednání spáchané v působnosti právnické osoby. Při zvažování možných forem řešení postihu právnických osob (pravá trestní odpovědnost, nepravá trestní odpovědnost a postih ve správním řízení) lze zvolené řešení považovat za zjevně nejúčinnější. Přestože má Česká republika zavedenou odpovědnost právnických osob v řadě právních předpisů v oblasti práva správního (dokonce ve formě*

⁷⁶ Viz Jelínek, J. Trestní odpovědnost právnických osob. Praha: Leges, 2007, s. 22.

objektivní odpovědnosti), dosažené výsledky nejsou uspokojivé, a to i navzdory tomu, že sankce ukládají orgány veřejné moci, zákonem k tomu obvykle jako kontrolní orgány státu povolané.⁷⁷ Jinými slovy, stěžejním důvodem pro zvolení modelu pravé trestní odpovědnosti byla možnost postihu právnických osob bez ohledu zjištění konkrétního individuálního pachatele. Při přípravě návrhu zákona však byla zprvu zvažována i možnost zavedení tzv. nepravé trestní odpovědnosti.⁷⁸

Nepravá trestní odpovědnost právnických osob naproti tomu umožňuje uložit právnickým osobám trestněprávní sankce, resp. quasi-trestní sankce, aniž by byla trestní odpovědnost právnických osob explicitně vyjádřena v trestním zákoně. Tyto sankce se nenazývají tresty. Takovouto právní úpravu přijalo např. Slovensko.

Jiný způsob regulace protiprávní činnosti právnických osob neodpovídá ve svých znacích žádnému z předchozích dvou modelů, přesto je však v souladu s mezinárodními závazky a doporučeními, poněvadž jsou právnickým osobám ukládány „účinné, přiměřené a odstrašující sankce“. Typickým způsobem takového řešení je administrativněprávní trestání korporací, které přijalo např. Německo.

Další klasifikaci způsobu řešení veřejnoprávní odpovědnosti právnických osob za trestný čin nabízí Mongillo⁷⁹, který na první úrovni od sebe odlišuje řešení trestní a netrestní a na úrovni další pak rozpracovává metody trestního řešení.

- *Netrestní řešení* předpokládá ukládání quasi-trestních sankcí v rámci správního práva. Předpokladem takového postupu je však existence korporátního zavinění právnické osoby mající svůj původ v organizačních chybách a nedostacích její vnitřní struktury. Na rozdíl od individuální viny fyzické osoby, jež je spjata s morálním odsouzením, hovoříme v tomto případě o vině, jež svůj etický podklad postrádá, je založena na právní konstrukci a není tedy kompatibilní se systémem a účelem trestního práva.

⁷⁷ Důvodová zpráva k zákonu o trestní odpovědnosti právnických osob, dostupná online na <http://www.psp.cz/sqw/text/orig2.sqw?idd=69428>, s. 29 (1. 12. 2014).

⁷⁸ Viz Šámal, P. K trestněprávní odpovědnosti právnických osob. Bulletin advokacie. 2011, č. 11, s. 22.

⁷⁹ Mongillo, V. The Nature of Corporate Liability For Criminal Offences: Theoretical Models And EU Member State Laws. In Fiorella, A. et alii. Corporate Criminal Liability And Compliance Programs. Volume II. Towards a Common Model In the European Union. Jovene Editore, 2012, s. 64 - 69. Dostupné online na: https://www.academia.edu/6224944/The_Nature_of_Corporate_Liability_for_Criminal_Offences_Theoretical_Models_and_EU_Member_State_Laws (3. 12. 2014).

- *Trestní řešení* je naproti tomu již přijato většinou členskými státy EU. Právní řád zakotvuje specifické předpoklady pro uplatnění trestní odpovědnosti právnických osob, jež jsou svou povahou odlišné od těch, které je třeba naplnit u osob fyzických. Vytváří se tak druhá sféra trestního práva a podle některých i názorů i třetí rovina sankcionování vedle standardního ukládání trestů a ochranných opatření. Trestní řešení odpovědnosti korporací za protiprávní čin pak Mongillo člení na tři zvláštní formy:
 - *Trestní odpovědnost založená na existenci korporátní viny* podmiňuje uplatnění trestní odpovědnosti zaviněním právnické osoby, jež spočívá v nedostatečné prevenci před pácháním trestných činů fyzickými osobami, které za právnickou osobu jednají. Právě toto odlišné pojetí korporátní a individuální viny vede k názoru, že trestní sankce ukládané právnickým osobám, je třeba považovat za specifický druh sankcí odlišných od trestů a ochranných opatření ukládaných osobám fyzickým. Stejně tak může být takové řešení chápáno za druhou kolej trestního práva, jehož instituty a předpoklady trestní odpovědnosti by ovšem měly být analogicky upraveny s ohledem na funkci a účel institutů trestního práva v případě individuální odpovědnosti. Důraz u trestní odpovědnosti právnických osob by měl být kladen na zavinění ve smyslu defektní organizační struktury, samotný přičitatelný trestný čin spáchaný osobou fyzickou je totiž vnímán jako projev takového zavinění.
 - *Model bez existence korporátního zavinění* vychází z teorie fikce, jež se pro účely vymezení tohoto modelu projevuje v nezpůsobilosti právnických osob jednat a vykazovat zavinění. Přesto je ovšem třeba hledat účinné nástroje proti boji s kriminalitou spáchanou v souvislosti s vnitřním prostředím korporace. Řešením vytčeného záměru je v takovém případě ukládání ochranných opatření právnickým osobám. Povaha ochranných opatření v rámci tohoto modelu odpovědnosti korporací je hybridní, na pomezí ochranných opatření a trestů tak, jak je rozeznáváme v klasickém trestním právu. Na straně jedné jím je odstranění nebo alespoň snížení nebezpečí dalšího porušení či ohrožení zájmů chráněných trestním

zákonem⁸⁰, aniž by se projevovала stigmatizace, resp. prvek viny z pohledu etického, na straně druhé se jedná o jediný možný právní následek trestného činu pro korporaci a při výběru opatření se tedy velmi výrazně zvažuje míra vlivu korporace na spáchaný trestný čin a uplatňuje se stejně jako při ukládání trestu zásada přiměřenosti uloženého ochranného opatření.⁸¹

- *Ryze preventivní model* operuje taktéž s ukládáním ochranných opatření. Na rozdíl od předcházejícího modelu je nebezpečí, které se uložením ochranného opatření odvrací, spatřováno výhradně v organizační struktuře korporace, jež je zde vnímána jako prostředek, prostřednictvím kterého lze jak trestnou činnost páchat, tak ji i zakrývat. Při ukládání ochranného opatření se tedy nezvažuje, jaký trestný čin byl spáchan, nýbrž samostatná úroveň seberegulace právnické osoby. Uložené ochranné opatření přitom zpravidla mívá akcesorickou povahu vůči trestu uloženému osobě fyzické.

Jak již bylo uvedeno, německý právní řád v současnosti trestní odpovědnost právnických osob v pravém slova smyslu nezná. Diskuse o možné změně v této oblasti však již u našich sousedů trvají desítky let a jedním z jejich výstupů je i vymezení čtyř modelů trestní odpovědnosti právnických osob, které jsou založeny na metodologii vyvození odpovědnosti právnické osoby za spáchaný trestný čin, a jejichž výběr by měl německý zákonodárce v rámci úvah o případné koncepční změně zvažovat.

Pravý model přičitatelnosti (*schlichtes Zurechnungsmodell*) je podobný teorii alter ega neboli identifikační doktríně tak, jak ji známe z angloamerického právního systému.⁸² Základním předpokladem tohoto modelu je nesvéprávnost právnické osoby a její absentující zavinění, tedy předmětem této teorie je právnická osoba jakožto právní fikce. Právnické osobě je přitom přímo přičítáno jednání a kolektivní zavinění jejich vrcholných orgánů. Kritici tohoto modelu poukazují na to, že předpokladem trestní

⁸⁰ Viz Kratochvíl, V. a kol. Trestní právo hmotné. 2. vyd. Obecná část. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 631.

⁸¹ Zde je však třeba podotknout, že zásada přiměřenosti se v českých podmínkách uplatňuje i v případě ukládání ochranného opatření fyzickým osobám, viz § 38 odst. 1 TZ: *Trestní sankce je nutno ukládat s přihlédnutím k povaze a závažnosti spáchaného trestného činu a poměrům pachatele.*

⁸² Blíže k tomu např. Fenyk, J. Modely trestní odpovědnosti právnických osob v různých právních systémech (se zaměřením na systémy common law). Záhora, J., Kert, R. a kol. Trestná zodpovednosť právnických osôb: zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie konanej dňa 12. novembra 2009. Die strafrechtliche Verantwortlichkeit von juristischen Personen: Tagungsband zur internationalen Konferenz am 12. November 2009. 1. vyd. Žilina: Eurokódex, 2009, s. 40.

odpovědnosti jsou mj. právě jednání a zavinění. Přičítání těchto dvou prvků právnické osobě však nevykazuje její vlastní jednání a zavinění a ocitáme se tedy v bludném kruhu.⁸³

Model analogie viny (*Schuldanalogiemodell*) vychází z přijetí ideje vlastního korporátního, resp. organizačního zavinění (*Organisationsverschuldens*) té které právnické osoby. Spáchaný trestný čin má dle této koncepce svůj původ v organizačním selhání uvnitř korporace. Obdobně jako v případě předcházejícího modelu, i této doktríně je kritiky vytykáno přičtení protiprávního jednání fyzické osoby a tedy její nedostatek legitimacy.⁸⁴

Klíčovým pojmem modelu systémové teorie (*systemtheoretisches Modell*) je korporátní kultura a s ní spojené kriminogenní specifikum korporátního prostředí, jehož výsledkem může být deficit v rovině dodržování právních norem personálním substrátem právnické osoby. Koncepce vychází z chápání právnických osob jakožto reálných a nezávislých subjektů, kterých se obecně platný systém právních norem dotýká pouze v omezeném rozsahu a jejich úkolem tedy je, aby byl tento stav interními pokyny, směrnici a normami vyrovnán a ochrana společnosti před trestnými činy poskytnuta i na této úrovni. Ve smyslu takto koncipovaného modelu by tedy mohla být právnická osoba trestně odpovědná z důvodu deviantní, ke kriminalitě podněcující korporátní kultury.⁸⁵ Kritici této teorie však poukazují na způsob ochrany veřejného pořádku trestním právem, totiž, že ochrana je zajišťována prostřednictvím zákazových norem. Předmětem těchto norem však může být výhradně lidské jednání, nikoli pro korporaci typické organizační či systémové procesy, jež jsou součástí zcela abstraktního pojmu korporátní kultury. Ve skutečnosti se jedná opět o variantu organizačního zavinění, které se však přímo nevztahuje k porušení konkrétní trestněprávní normy, nýbrž k porušení povinnosti efektivně zajišťovat ochranu společnosti před kriminalitou.⁸⁶

Poslední takto definovaný model řeší odpovědnost právnických osob za trestný čin uložením opatření, jež je nezávislé na existenci zavinění na straně korporace

⁸³ Viz Laufhütte, H. W., Rissing-van saan, R., Tiedemann, K. a kol. *Strafgesetzbuch: Leipziger Kommentar: Grosskommentar*. 12., neu bearbeitete Aufl. Berlin: de Gruyter Recht, 2006, s. 1840.

⁸⁴ Viz Laufhütte, H. W., Rissing-van saan, R., Tiedemann, K. a kol. Tamtéž, s. 1840.

⁸⁵ Viz Laufhütte, H. W., Rissing-van saan, R., Tiedemann, K. a kol. Tamtéž, s. 1841.

⁸⁶ Hefendehl, R. *Vorlesung Wirtschaftsstrafrecht (WS 11/12)*. Juristische Fakultät der Universität Freiburg. Institut für Kriminologie und Wirtschaftsstrafrecht, s. 86. Dostupné online na: www.strafrecht-online.org/index.php?dl_init=1&id=4241 (3. 12. 2014).

(*Maßregelmodell*). Smyslem takto uloženého opatření je přitom komplexní, represivní a preventivní reakce na kriminalitu právnických osob s důrazem na prevenci jejího dalšího páčání tam, kde jiné prostředky (zejména potrestání osob fyzických) k dosažení tohoto účelu nepostačují.⁸⁷

⁸⁷ Laue, Ch. Die strafrechtliche Verantwortlichkeit von Verbänden. In Jura. Heft 5/2010, s. 346. Dostupné online na: https://jura.urz.uni-heidelberg.de/mat/file_viewer.php?fid=11087 (3. 12. 2014).

2. Česká právní úprava trestní odpovědnosti právnických osob

2.1. Přijetí zákona o trestní odpovědnosti právnických osob

Zakotvení trestní odpovědnosti právnických osob prošlo v České republice od prvních odborných diskuzí nad touto problematikou až do vyhlášení vlastního zákona strastiplnou cestou. Již v roce 2004 se uvažovalo o úpravě této odpovědnostní formy přímo v rámci trestním kodexu.⁸⁸ Ve stejném roce se také objevil první konkrétní návrh právní úpravy, který však v Poslanecké sněmovně neprošel ani prvním čtením. Poslanci tehdy mj. projevíli údiv nad tím, jak by mohla právnická osoba spáchat trestný čin znásilnění či sexuálního zneužívání, což tehdejší návrh umožňoval (viz níže k výčtu trestných činů v ZTOPO).⁸⁹

Když byl v roce 2009 přijat nový trestní zákoník, budoucí právní zakotvení trestní odpovědnosti právnických osob se nepředpokládalo. Takto to alespoň vyplývá z důvodové zprávy k ustanovení § 12 TZ, ve které se mj. uvádí, že *návrh trestního zákoníku (§ 12) nepočítá vedle klasické trestní odpovědnosti osob fyzických se zavedením trestní odpovědnost právnických osob. Na základě dohody ministrů spravedlnosti a vnitra se úprava odpovědnosti právnických osob, včetně účinných, přiměřených a odstrašujících sankcí, upraví v návrhu správního trestání, který připravuje Ministerstvo vnitra. V mezinárodních dokumentech se požaduje odpovědnost právnických osob za jejich deliktní jednání, avšak není bezpodmínečně požadována trestní odpovědnost, proto také v některých státech Evropské unie (např. Německo) není zavedena trestní odpovědnost, ani se s jejím zavedením v budoucnu nepočítá.*⁹⁰

Nakonec však byl dva roky od přijetí trestního zákoníku zpracován návrh současného zákona, který vláda předložila Poslanecké sněmovně dne 15. 3. 2011 jakožto součást svého tzv. protikorupčního balíčku. Obdobně jako během projednávání zákona v r. 2004, i tentokrát na půdě Sněmovny odpůrci zákona argumentovali zejména tím, že právnická osoba je pouze fikcí a je tedy způsobilá jednat pouze prostřednictvím osob

⁸⁸ Vantuch, P. Parlament schválil trestní odpovědnost právnických osob. *Trestní právo*. 11/2011, s. 6.

⁸⁹ Jelínek, J. *Trestní odpovědnost právnických osob*. Praha: Linde, 2007, s. 8-9.

⁹⁰ Srov. důvodová zpráva k trestnímu zákoníku, dostupná online na <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?o=5&ct=410&ct1=0>, s. 197 (10. 11. 2014).

fyzických. Dále bylo namítáno možné zneužívání institutů tohoto zákona v rámci konkurenčního boje a poukazováno na subsidiární charakter trestního práva, kdy by nejprve mělo dojít k vyčerpání sankčních možností v rámci práva správního. Návrh však nakonec Poslaneckou sněmovnou úspěšně prošel a byl schválen i Senátem, jenž zaujal vůči návrhu mnohem smířlivější postoj (zejména byl akcentován předpokládaný pozitivní vliv zákona na boj proti korupci). V další fázi legislativního procesu však byl návrh vetován prezidentem Klausem. Poslanecká sněmovna posléze prezidentovo veto přehlasovala a zákon byl nakonec 22. 12. 2011 vyhlášen a po velmi krátké legisvakační lhůtě nabyt dne 1. 1. 2012 účinnosti jakožto zákon č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim.⁹¹ Přijetím zákona došlo k dovršení reformy trestního práva hmotného v České republice.⁹²

Samotný právní předpis má, stejně jako zákon o soudnictví ve věcech mládeže (zákon č. 218/ 2003 Sb.), povahu vedlejšího trestního zákona, obsahuje tedy, nikoli však komplexní, právní úpravu trestního práva hmotného i procesního a je ve vztahu speciality k trestnímu zákoníku, trestnímu řádu a k zákonu o mezinárodní justiční spolupráci ve věcech trestních (zákon č. 104/2013 Sb.), jejichž ustanovení se subsidiárně užití pro otázky ve vedlejších zákoně neupravené. Tomu odpovídá i znění ust. § 1 odst. 2 ZTOPO, podle něhož *nestanoví-li tento zákon jinak, použije se trestní zákoník, v řízení proti právnické osobě trestní řád a v řízení o mezinárodní justiční spolupráci ve věcech trestních přiměřeně zákon o mezinárodní justiční spolupráci ve věcech trestních, není-li to z povahy věci vyloučeno*. Vzájemný vztah ZTOPO a dalších uvedených zákonů může mít tedy tři podoby:

- 1) Úprava určitého institutu či problematiky je v ZTOPO úplná a komplexní a v tomto rozsahu se tedy užije pouze tento speciální zákon.
- 2) Úprava institutu či problematiky je v ZTOPO pouze částečná či dílčí, užije se tedy především této speciální úpravy, jež však bude nutno doplnit o normu obecnou, ovšem pouze v rozsahu, v němž to není z povahy věci vyloučeno.

⁹¹ Nováčková, S. Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim – od návrhu k účinné právní úpravě. *Trestněprávní revue*. 2/2012, s. 27-29.

⁹² Viz Šámal, P. a kol. *Trestní právo hmotné* 4. Vyd. 1. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012, s. 7.

- 3) ZTOPO danou problematiku či institut neupravuje vůbec, užije se tedy obecné úpravy, pakliže to není z povahy věci vyloučeno.⁹³

Zákon obsahuje 48 paragrafů a systematicky je členěn do následujících šesti částí:

1) obecná ustanovení, 2) základy trestní odpovědnosti právnických osob, 3) tresty a ochranná opatření, 4) zvláštní ustanovení o řízení proti právnickým osobám, 5) zvláštní ustanovení o řízení o mezinárodní justiční spolupráci ve věcech trestních, 6) účinnost. Předmět zákonné úpravy je vymezen v ustanovení § 1 odst. 1 ZTOPO, který stanoví, že *zákon upravuje podmínky trestní odpovědnosti právnických osob, tresty a ochranná opatření, které lze za spáchání stanovených trestných činů právnickým osobám uložit, a postup v řízení proti právnickým osobám.*

2.2. Působnost zákona

Působností trestních zákonů rozumíme okruh společenských vztahů, na které se právní norma vztahuje, a podmínky, za kterých se tato norma uplatní. Zákon přitom obvykle vymezuje několik kritérií, podle kterých je možno působnost zákona určit, jde o kritérium času, místa, charakteru právního vztahu (věci) a osoby, na které se dotýčná úprava vztahuje, dle toho pak rozlišujeme působnost časovou, místní, osobní a věcnou.

2.2.1. Časová působnost

Jelikož právní úprava časové působnosti v ZTOPO není obsažena, je třeba vycházet z obecných předpisů. Ustanovení nejvyšší právní síly týkající se časové působnosti v trestním právu obsahuje Listina základních práv a svobod ve svém článku 40 odst. 6, podle něhož se *trestnost činu posuzuje a trest ukládá podle zákona účinného v době, kdy byl čin spáchán. Pozdějšího zákona se použije, jestliže je to pro pachatele příznivější.* Do trestního zákoníku je toto ustanovení promítnuto ustanovením § 2 odst. 1 TZ, které stanoví, že *trestnost činu se posuzuje podle zákona účinného v době, kdy byl čin spáchán; podle pozdějšího zákona se posuzuje jen tehdy, jestliže to je pro pachatele*

⁹³ Viz Šámal, P. a kol. Trestní odpovědnost právnických osob: komentář. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 64.

příznivější. Další konkretizaci časové působnosti přináší ustanovení následující, když stanoví, že *změní-li se zákon během páchaní činu, užije se zákona, který je účinný při dokončení jednání, kterým je čin spáchán* (§ 2 odst. 2 TZ). Dále, *změní-li se zákon, který je účinný při dokončení jednání, jímž je čin spáchán, užije se následně zákona nejmírnějšího* (§ 2 odst. 3 TZ). Další klíčové ustanovení pro určení časové působnosti trestního zákona je obsaženo v § 2 odst. 4, který určuje jako dobu spáchání trestného činu dobu dokončení jednání, nikoli dobu následku, který nastal nebo měl nastat.

Ustanovení § 3 odst. 1, 2 TZ vymezují případy, kdy je nutné užít zákona účinného v době rozhodování. Je tomu tak při určení druhu ukládaného trestu a při rozhodování o ochranném opatření.

Vzhledem k absenci speciální úpravy a subsidiaritě trestního zákoníku vyjádřené v ust. § 1 odst. 2 ZTOPO, je třeba užít výše uvedených ustanovení i při uplatňování trestní odpovědnosti právnických osob. V teorii se sice vyskytuje i názor, že absence speciální úpravy časové působnosti je legislativním nedostatkem, který je řešitelný pouze doplněním pravidla o časové působnosti zákona o trestní odpovědnosti právnických osob⁹⁴, domnívám se však, že se jedná o názor neopodstatněný. Podmínky časové působnosti jsou komplexně upraveny v trestním zákoníku bez nutnosti vytváření specifík pro účely speciálního zákona. Ostatně, jak uvádí Sýkora, nejinak tomu je i v rámci trestní odpovědnosti mladistvých. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže vlastní úpravu časové působnosti taktéž neobsahuje, zde se tedy taktéž užije subsidiárně ustanovení o časové působnosti v trestním zákoníku.⁹⁵ Domnívám se naopak, že kdyby ZTOPO obsahoval vlastní úpravu časové působnosti, která by se svým faktickým obsahem nikterak nelišila od úpravy obecné, vzbuzovalo by takové řešení více otázek než nyní. Vystaly by pochybnosti, zda v ustanoveních není skrytá určitá zvláštnost, jež by odůvodňovala postup, kdy zákonodárce odmítl subsidiární užití obecné úpravy a shledával potřebu časovou působnost upravit zvlášť ve speciálním zákoně.

⁹⁴ Srov. Jelínek, J. Právnické osoby a působnost nového zákona. Právní rádce. 2012, č. 1, s. 5.

⁹⁵ Sýkora, M. Působnost zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. Jelínek, J. a kol. Trestní odpovědnost právnických osob v České republice - bilance a perspektivy. Vyd. 1. Praha: Leges, 2013, s. 128.

2.2.2. Místní působnost

Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob obsahuje úpravu místní působnosti v ustanoveních § 2 až 5 ZTOPO. V obecné rovině je místní působnost prezentována několika zásadami: teritoriality, personality (aktivní a pasivní), registrace, ochrany, univerzality a subsidiární univerzality.

Zásada teritoriality je vymezena v § 2 ZTOPO, které ve svém prvním odstavci stanoví, že *podle zákona České republiky se posuzuje trestnost činu spáchaného na území České republiky právnickou osobou, která má sídlo v České republice nebo má na území České republiky umístěn podnik nebo organizační složku, anebo zde alespoň vykonává svoji činnost nebo zde má svůj majetek*. Jedná se o komplexní řešení této problematiky, subsidiární užití trestního zákoníku zde tedy nepřichází v úvahu. Na rozdíl od obecné úpravy v § 4 odst. 1 TZ speciální zákon výslovně zohledňuje i osobu pachatele trestného činu ve vztahu k České republice. Zákon tak bere v potaz zejména skutečnost, zda bude možné právnickou osobu fakticky trestně stíhat a případně ji i sankcionovat.⁹⁶

Problematika tzv. distančních deliktů je upravena v § 2 odst. 2 ZTOPO, podle něhož se *trestný čin považuje za spáchaný na území České republiky, dopustila-li se právnická osoba jednání zcela nebo zčásti na území České republiky, i když porušení nebo ohrožení zájmu chráněného trestním zákonem nastalo nebo mělo nastat zcela nebo zčásti v cizině, nebo v cizině, pokud porušení nebo ohrožení zájmu chráněného trestním zákonem nastalo nebo mělo, byť i jen zčásti, nastat na území České republiky*. Toto ustanovení lze ovšem považovat za nadbytečné, jeho obsah zůstává oproti úpravě obsažené v § 4 odst. 2 TZ ve skrze totožný a subsidiárnímu užití trestního zákoníku by tedy nic nebránilo.⁹⁷ Za nadbytečný lze považovat i § 4 odst. 3 ZTOPO, který odkazuje při posuzování účastenství na ustanovení trestního zákoníku. Subsidiární uplatnění této obecné úpravy by beztak vyplývalo z ust. § 1 odst. 2 ZTOPO.

Zásada personality se v případě právnických osob projevuje pouze ve své aktivní formě. Ustanovení § 3 ZTOPO stanoví, že *podle českého zákona se posuzuje také trestnost činu, pokud jej v cizině spáchala právnická osoba mající sídlo v České republice*. Oproti zásadě teritoriality jsou tedy podmínky uplatnění trestní odpovědnosti podle

⁹⁶ Viz Forejt, P., Habarta, P., Trešlová, L. Op. cit., s. 47.

⁹⁷ Viz Sýkora, M. Op. cit., s. 131.

českého práva restriktivnější, neboť se vztahují pouze na právnickou osobu se sídlem v ČR. Pasivní zásada personality nepřichází v úvahu, ZTOPO vlastní úpravu neobsahuje a ust. § 7 odst. 2 TZ mluví pouze o trestném činu spáchaném proti občanu České republiky nebo proti osobě bez státní příslušnosti, která má na území České republiky povolen trvalý pobyt. Poškozeným tedy musí být fyzická osoba a subsidiární užití tohoto ustanovení je nepřípustné.

Zvláštní úprava zásady registrace není v zákoně obsažena, je tedy nutné vycházet z ustanovení § 5 TZ ve smyslu § 1 odst. 2 ZTOPO.

Zásada ochrany a subsidiarity je vymezena v § 4 odst. 1 ZTOPO, který obsahuje úplný výčet trestných činů, jejichž trestnost se posuzuje podle zákona České republiky i tehdy, spáchala-li takový trestný čin v cizině právnická osoba, která nemá sídlo v České republice.⁹⁸ Subsidiární zásada univerzality upravena v § 4 odst. 2 ZTOPO stanoví, že *podle zákona České republiky se posuzuje trestnost činu spáchaného v cizině právnickou osobou, která nemá sídlo v České republice, též tehdy, byl-li čin spáchán ve prospěch právnické osoby, která má na území České republiky sídlo.*

Konečně ust. § 5 odst. 1, 2 upravuje působnost stanovenou mezinárodní smlouvou obdobně jako v případě trestního zákoníku.

Celkově lze právní konstrukci místní působnosti v zákoně o trestní odpovědnosti právnických osob zhodnotit jako poměrně matoucí, legislativně nevhodně řešenou. Explicitní odkaz na trestní zákoník a nadbytečná úprava distančních deliktů vypovídají spíše o tom, že původní snahou bylo patrně vytvořit komplexní na trestním zákoníku nezávislou právní úpravu místní působnosti. Tato snaha ale zůstala kdesi v půli cesty, neboť za užití obecného odkazovacího ust. § 1 odst. 2 ZTOPO je v otázkách týkajících se zásady registrace a účinků rozsudku cizího státu nutné vycházet z úpravy obsažené v trestním zákoníku (§ 5, resp. 11 TZ), ačkoli ohledně ust. § 11 TZ je vůbec možné vést debatu ohledně jeho začlenění pod hmotněprávní režim.

Za legislativní neduh, byť bez praktických důsledků, lze považovat uvedení nadpisu *místnost působnost* nad § 2 a nikoli pod něj, jak by to odpovídalo celkové systematické zákona. Na první pohled se tak může zdát, že součástí úpravy místní působnosti je i ustanovení § 6 ZTOPO vymežující ovšem působnost osobní.

⁹⁸ Tento výčet by přitom mohl být v blízkém budoucnu rozšířen o další trestné činy, a to připravovanou novelou obsaženou ve sněmovním tisku 304/0. Dostupné online na: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=7&CT=304&CT1=0> (24. 12. 2014).

2.2.3. Osobní působnost

Úprava osobní působnosti se v odvětví trestního práva vyznačuje specifikem negativního vymezení, a to zejména v podobě výjimek z trestního zákona odůvodněných určitou vlastností subjektu. ZTOPO obsahuje ve zvláštním ustanovení § 6 hmotněprávní exempci, když stanoví, že *podle tohoto zákona nejsou trestně odpovědné Česká republika a územní samosprávné celky při výkonu veřejné moci (§6 odst. 1 ZTOPO), majetková účast právnických osob uvedených v odstavci 1 na právnické osobě nevylučuje trestní odpovědnost takové právnické osoby podle tohoto zákona (§ 6 odst. 2 ZTOPO).*

Důvodová zpráva k zákonu takovéto vynětí vysvětluje požadavkem vyplývajícím z definic pojmu „právnická osoba“ obsažených v mezinárodních smlouvách a právních předpisech ES/EU (právnická osoba je definována jako „jakýkoliv subjekt, který je právnickou osobou podle příslušného vnitrostátního práva, s výjimkou států nebo jiných veřejnoprávních subjektů při výkonu veřejné moci a veřejných mezinárodních organizací“.⁹⁹

Exempci **České republiky** z osobní působnosti zákona lze podepřít mnoha argumenty. Suverenita státu pojímá také jeho výsadní právo na trestní postih osob porušujících trestněprávní normy (*ius puniendi*). Ústava v čl. 90 konstatuje, že jen soud rozhoduje o vině a trestu za trestné činy. Nelze tudíž požadovat, aby stát prostřednictvím moci soudní trestal sám sebe. Vystupoval by tak nejen jako žalobce a soud, ale i jako žalovaný. Takové trestní řízení by vyvolávalo velmi schizofrenní dojem. Řadí-li Jellinek¹⁰⁰ ochranu práva, bezpečnosti a svobody mezi obecně přijímané funkce státu, je třeba se ptát, zda by uplatnění trestní odpovědnosti jakožto odpovědnosti *ultima ratio* neznamenal ve svém důsledku popření tohoto fundamentálního účelu státu jako takového. Jinými slovy, stát, který by materiálně páchal kriminalitu, nemůže již z principu dostatečně garantovat bezpečnost svým občanům. Na stranu druhou nelze opominout ani myšlenku na bázi teoretické, stát, který by byl schopen v rámci trestního řízení vyslovit vinu sám nad sebou, by tím projevil svou sebereflexi a skutečnost, že právní normy jsou pro něj stále hodnotou základní, na jejichž ochranu nerezignuje ani v případě, kdy on sám je adresátem trestního postihu. Nadto je ovšem také potřebné v souvislosti s eventuální

⁹⁹ Srov. důvodová zpráva k zákonu o trestní odpovědnosti právnických osob, dostupná online na <http://www.psp.cz/sqw/text/orig2.sqw?idd=69428>, s. 30 (18. 12. 2014).

¹⁰⁰ Srov. Jellinek, G. Všeobecná státověda. Praha: Laichter, 1906, XX, s. 259 a násl.

absentující exempcí státu z působnosti zákona připomenout projevy systému dělby moci, kdy by možnost trestního řízení proti státu představovalo nepřiměřenou ingerenci moci soudní do působnosti zejména moci výkonné, jejíž činnost by tak justice monitorovala.

Zákonodárce navíc dle důvodové zprávy vychází z premisy, že trestný čin spáchaný fyzickou osobou nebude vycházet ze zvláštních vnitřních zájmů státu.¹⁰¹ Toto odůvodnění však vede k zamyšlení, do jaké míry jej lze považovat za relevantní. Není totiž obecnou zákonnou podmínkou, aby trestný čin přičitatelný právnické osobě vycházel výhradně z vnitřních zájmů právnické osoby.

Zákon sice explicitně nevylučuje trestní odpovědnost jiných států než České republiky, ovšem s přihlédnutím k zásadám mezinárodního práva a k principu svrchovanosti jednotlivých států, nejsou subjektem zákona ani tyto. Obdobně budou podle Fenyka a Smejkal vyloučeny z trestní odpovědnosti i mezinárodní organizace podle veřejného práva, o nichž to výslovně stanoví přímo aplikovatelná mezinárodní smlouva, neboť tyto požívají výsad a imunit dle mezinárodního práva.¹⁰² Nedomnívám se však, že by bylo nutné výslovné ustanovení o exempci v přímo aplikovatelné mezinárodní smlouvě. Nad beztrestností mezinárodních organizací lze uvažovat výhradně v případech vládních mezinárodních organizací a to z důvodu suverenity odvozené od jejich jednotlivých členských států.

V případě vynětí **územních samosprávných celků** z působnosti zákona je třeba zdůraznit, že takovéto vynětí se týká pouze situací, kdy tyto veřejnoprávní korporace¹⁰³ vykonávají veřejnou moc. Pojem veřejné moci je nutné vyložit s ohledem na judikaturu Ústavního soudu, podle níž jde o takovou *moc, která autoritativně rozhoduje o právech a povinnostech subjektů, ať již přímo, nebo zprostředkovaně. Subjekt, o jehož právech nebo povinnostech rozhoduje orgán veřejné moci, není v rovnoprávném postavení s tímto orgánem a obsah rozhodnutí tohoto orgánu nezávisí od vůle subjektu.*¹⁰⁴ Územními samosprávnými celky přitom ve smyslu čl. 99 Ústavy rozumíme obce (základní územní

¹⁰¹ Srov. důvodová zpráva k zákonu o trestní odpovědnosti právnických osob, dostupná online na <http://www.psp.cz/sqw/text/orig2.sqw?idd=69428>, s. 39 (18. 12. 2014).

¹⁰² Viz např. Fenyk, J., Smejkal, L. Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. Komentář. Praha: Wolters Kluwer, 2012, s. 16.

¹⁰³ Viz čl. 101 odst. 3 Ústavy: Územní samosprávné celky jsou veřejnoprávními korporacemi, které mohou mít vlastní majetek a hospodaří podle vlastního rozpočtu.

¹⁰⁴ Srov. usnesení ÚS ze dne 25. 11. 1993, U 3/2 SbNU, sp. zn. II. ÚS 75/93.

samosprávné celky) a kraje (vyšší územní samosprávné celky). Zvláštní postavení je pak přisuzováno hlavnímu městu Praze, které je zároveň obcí i krajem.

Charakteristickým znakem územních samosprávných celků je výkon působnosti v oblasti veřejné správy. Buďto se může jednat o zákonem delegované vyřizování určitých záležitostí státní správy, kdy se orgány územních samosprávných celků stávají jejími nepřímými nositeli, v tomto případě mluvíme o tzv. *přenesené působnosti*. Anebo se bude jednat o případy *samostatné působnosti*, tedy o samostatné spravování záležitostí obce či kraje jakožto projevu decentralizace veřejné správy.¹⁰⁵

Lépe uchopitelná je případná trestní odpovědnost územního samosprávného celku za jednání jeho orgánů v rámci samostatné působnosti. Výkon této působnosti nemusí svou povahou vždy naplňovat znaky výkonu veřejné moci, v takovém případě hovoříme o soukromoprávní části samosprávy.¹⁰⁶ Sem spadají zejména otázky týkající se hospodaření územních samosprávných celků. V úvahu tak připadá zejména trestní odpovědnost za trestné činy tzv. *bílých límečků* spáchané v souvislosti s konáním výběrových řízení, udělování dotací a grantů, event. trestné činy dotačních či úvěrových podvodů, popř. trestné činy z oblasti daňové či korupční.¹⁰⁷

V případě trestní odpovědnosti územních samosprávných celků při výkonu přenesené působnosti je situace složitější. Kopecský takto založenou trestní odpovědnost vylučuje, domnívá se, že výkon státní správy, svěřený orgánu územního samosprávného celku, není jednáním právnické osoby.¹⁰⁸ Byť tento názor vyslovil ještě za účinnosti minulého občanského zákoníku, který jednání právnické osoby připouštěl, otázkou ani tehdy nebylo, zda šlo o jednání právnické osoby, či nikoli, nýbrž zda bylo možné takovéto jednání právnické osobě přičítat ve smyslu § 8 ZTOPO. Bohužel, blíže tento svůj názor nerozvádí. Dále ovšem přidává další pohled na tuto problematiku, když uvádí, že při činnostech v rámci přenesené působnosti jsou územní samosprávné celky z odpovědnosti podle ZTOPO vždy vyloučeny, neboť v těchto případech spadají pod režim ust. § 6 odst.

¹⁰⁵ Viz Hendrych, D. a kol. Správní právo. Obecná část. 8. vyd. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 147.

¹⁰⁶ Viz Duda, M. Samostatná a přenesená působnost obce. Publikováno v r. 2002. Dostupné online na: <http://spravni.juristic.cz/154292/clanek/spravni2.html> (20. 12. 2014).

¹⁰⁷ Blíže k této problematice srov. Vidrna, J., Dolanský, P. Trestní odpovědnost obchodních společností a územních samosprávných celků. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 24 – 26.

¹⁰⁸ Viz Kopecský, M. K otázkám trestní (ne)odpovědnosti územních samosprávných celků. Jelínek, J. a kol. Trestní odpovědnost právnických osob v České republice - bilance a perspektivy. Vyd. 1. Praha: Leges, 2013, s. 104.

1 písm. b) ZTOPO, kdy vykonávají veřejnou moc.¹⁰⁹ V případě výkonu přenesené působnosti se totiž bude jednat vždy o výkon veřejné moci.

Co se týče právnických osob, které nejsou vyňaty z působnosti ZTOPO, figurují mezi nimi i takové, u nichž je problematické určit, kdy budou postiženy v rámci práva trestního a kdy v rámci práva správního. Jedná se zejména o politické strany a hnutí a registrované církve.

V případě **politické strany a hnutí**¹¹⁰ je možné problém ilustrovat na příkladu kauzy Dělnické strany. Dělnická strana byla rozpuštěna rozhodnutím Nejvyššího správního soudu ze dne 17. 2. 2010¹¹¹, závěry soudu poukazovaly mj. na její plány změnit demokratický systém v zemi či na xenofobní, šovinistické, homofobní projevy představitelů strany a projevy vyvolávající rasistickou a jinou nesnášenlivost. Strana nadto v programu a prostřednictvím svých symbolů navazovala na nacistické Německo. Při pohledu na výčet trestných činů, pro které může být právnická osoba trestně odpovědná, zjistíme, že mezi nimi nalezneme taktéž některé trestné činy proti pořádku ve věcech veřejných, a to i z oddílu trestných činů narušujících soužití lidí. U extrémistických stran si lze velmi jednoduše představit naplnění skutkových podstat trestných činů násilí proti skupině obyvatelů a proti jednotlivci (§ 352 TZ), hanobení národa, rasy, etnické nebo jiné skupiny osob (§ 355 TZ) či podněcování k nenávisti vůči skupině osob nebo k omezování jejich práv a svobod (§ 356 TZ). Rozpuštění politické strany podle zákona č. 424/1991 Sb., o sdružování se v politických stranách a hnutích, představuje materiálně stejnou sankci jako zrušení právnické osoby podle ZTOPO – v obou případech jde svou povahou o trest smrti vyslovený nad právnickou osobou. Je však nutné připomenout, že režim správního práva nabízí možnost sankcionování politické strany pouze ve dvou rovinách – jejím rozpuštěním či pozastavením její činnosti. Systém sankcí založený zákonem o trestní odpovědnosti právnických osob je v tomto směru mnohem širší. K rozpuštění politické strany může Nejvyšší správní soud navíc přistoupit pouze za kumulativního splnění následujících podmínek: 1) zjištěné chování politické strany je protiprávní, 2) je této straně přiřitatelné, 3) představuje dostatečně bezprostřední hrozbu pro demokratický právní stát a 4) zamýšlený zásah je

¹⁰⁹ Viz Kopecký, M. Op. cit., s. 104.

¹¹⁰ Viz ust. § 3 odst. 1 zákona č. 424/1991 Sb.: Strany a hnutí jsou právnickými osobami. Státní orgány mohou do jejich postavení a činnosti zasahovat jen na základě zákona a v jeho mezích.

¹¹¹ Sp. zn.: pst 1/2009 – 348, dostupné online na: www.nssoud.cz/docs/Delnicka_strana_original.pdf.

přiměřený sledovanému cíli. V kontrastu se zrušením právnické osoby podle trestního práva jsou zde zdůrazněny budoucí možné konsekvence chování strany, a to jako podmínka pro přistoupení k sankci.

Delikty, pro které mohou být politické strany či hnutí rozpuštěny, jsou vymezeny zejména porušením imperativních ust. § 1 až 5 zákona č. 424/1991 Sb., z nichž lze nejvýznamnější považovat ust. § 4, které stanoví, že *vznikat a vyvíjet činnost nemohou strany a hnutí,*

- a) které porušují ústavu a zákony nebo jejichž cílem je odstranění demokratických základů státu,*
- b) které nemají demokratické stanovy nebo nemají demokraticky ustanovené orgány,*
- c) které směřují k uchopení a držení moci zamezujícím druhým stranám a hnutím ucházet se ústavními prostředky o moc nebo které směřují k potlačení rovnoprávnosti občanů,*
- d) jejichž program nebo činnost ohrožují mravnost, veřejný pořádek nebo práva a svobodu občanů.*

Domnívám se, že pro zvolení správného režimu odpovědnosti politické strany je nutné vycházet z úpravy ústavněprávní úrovně. Listina v čl. 20 stanoví, že občané mají právo zakládat též politické strany a politická hnutí a sdružovat se v nich, přičemž výkon těchto práv lze omezit jen v případech stanovených zákonem, jestliže to je v demokratické společnosti nezbytné pro bezpečnost státu, ochranu veřejné bezpečnosti a veřejného pořádku, předcházení trestným činům nebo pro ochranu práv a svobod druhých. Pakliže tedy půjde o zásah do svobody člověka sdružovat se v politické straně či hnutí, uplatní se režim podle zákona o sdružování v politických stranách a hnutích. Takovýmto zásahem je totiž bezesporu nejen rozpuštění strany, nýbrž i pozastavení její činnosti a lze usuzovat, že vůlí zákonodárce bylo případné omezení Listinou garantovaného práva zakotvit do zákona, který byl vydán k provedení ustanovení jejího čl. 20, tedy zákona o sdružování v politických stranách a hnutích.

Trestní právo pak nastupuje naopak v méně flagrantních případech porušení právního řádu, které nevedou k sankci omezující právo sdružovat se v politické straně, tedy pozbývá zde svého postavení prostředku poslední instance. Taktéž se domnívám, že pro účely souběžného řízení správního a trestního se neuplatní § 28 ZTOPO, podle jehož

znění před středníkem *zahájení trestního stíhání proti právnické osobě brání tomu, aby o témže skutku proti téže právnické osobě probíhalo řízení o správním deliktu*. Vzhledem ke zvláštnostem deliktů pro sankcionování politických stran a hnutí v režimu zákona o sdružování se v politických stranách a hnutích, které svým charakterem spíše odpovídají agendě vhodné k řízení před Ústavním soudem než před Nejvyšším správním soudem¹¹², nemají dle mého názoru tyto specifiku deliktu správních. Vzájemný vztah obou řízení však bude muset v budoucnu vyložit ještě judikatura či zákonodárce sám.

Obdobný problém pro zvolení správného režimu právní odpovědnosti existuje i v případě **registrovaných církví a náboženských společností**.¹¹³ Ústavní základ jejich úpravy nalezneme v čl. 16 Listiny, podle něhož *každý má právo svobodně projevovat své náboženství nebo víru buď sám nebo společně s jinými, soukromě nebo veřejně, bohoslužbou, vyučováním, náboženskými úkony nebo zachováváním obřadu* (odst. 1). *Církev a náboženské společnosti spravují své záležitosti, zejména ustavují své orgány, ustanovují své duchovní a zřizují řeholní a jiné církevní instituce nezávisle na státních orgánech* (odst. 2). Dále je jejich postavení konkretizováno zákonem č. 3/2002 Sb., o církvích a náboženských společnostech (dále též „ZoCNS“).

Tento zákon také umožňuje za splnění určitých podmínek zrušit ve správním řízení registrované církvi či náboženské společnosti oprávnění k výkonu zvláštních práv nebo dokonce zrušit registraci samotnou. Zrušení registrace znamená, že církev či náboženská společnost přestává právně existovat a obvykle vstupuje do likvidace. Jedním z důvodů zahájení řízení o zrušení registrace je i zjištění, že registrovaná církev a náboženská společnost nebo svaz církví a náboženských společností vyvíjí činnost v rozporu s právním řádem [§ 22 odst. 1 písm. c) ZoCNS].

Taková zákonná díkce je velmi obecná a v praxi prozatím nebyla aplikována. Je však zřejmé, že vždy bude třeba poměřovat míru intenzity protiprávní činnosti a významu, kterého církve a náboženské společnosti v souladu s Listinou požívají. Při užití gramatického výkladu vůči slovnímu spojení „vyvíjet činnost“ lze dovést, že k naplnění zákonného předpokladu nestačí jednorázový akt, nýbrž musí jít o soustavné

¹¹² Stejný názor zastává i Nejvyšší správní soud, viz Pst 1/2009 – 348.

¹¹³ Viz ust. § 6 odst. 1 zák. č. 3/2002 Sb.: Církev a náboženská společnost se stává právnickou osobou registrací (dále jen "registrovaná církev a náboženská společnost") podle tohoto zákona, pokud tento zákon nestanoví jinak.

porušování právního řádu ČR.¹¹⁴ Protiprávní činností přitom musíme rozumět i činnost, kterou jsou porušovány zájmy chráněné trestním právem, tedy i činnost vedoucí k páčání trestných činů a vedoucí jinak k uplatnění trestní odpovědnosti podle ZTOPO. Na stranu druhou může dojít ke zrušení registrace i za protiprávní činy dosahující nižší než trestněprávní intenzity. Jedná se tak nepochybně o úpravu přísnější, než je úprava trestněprávní zakotvená v ZTOPO. ZTOPO je, podobně jako v porovnání s právní úpravou politických stran a hnutí, naopak předpisem flexibilnějším, jímž je možno lépe přizpůsobit právní postih právnické osoby konkrétnímu případu porušení či ohrožení zájmu chráněného trestním zákonem.

Při vzájemném porovnání obou předpisů lze učinit tyto závěry:

- 1) Zrušení registrace jakožto fatální sankce podle ZoCNS může být právním následkem vyvíjením jakékoli protiprávní činnosti, může se jednat i o činnost v rozporu se soukromým právem. Je nelogické, že registrované církvi nebo náboženské společnosti hrozí za vyvíjení té společensky nejnebezpečnější, tedy trestné činnosti sankce nižší intenzity (např. nízký peněžité trest podle ZTOPO), než je tomu v případě méně společensky nebezpečné činnosti, vykonávané např. v rozporu se správním či civilním právem.
- 2) Trestní odpovědnost podle ZTOPO může být uplatněna i při spáchání jednoho skutku, zrušení registrace předpokládá opakovanost, dlouhodobost protiprávní činnosti.
- 3) Ustanovení § 28 odst. 1 ZTOPO, podle něhož *zahájení trestního stíhání proti právnické osobě brání tomu, aby o témže skutku proti téže právnické osobě probíhalo řízení o správním deliktu*, se nepoužije. Správní řízení podle § 22 odst. 1 písm. c) ZoCNS nelze charakterizovat jako řízení o správním deliktu.

Osobně považuji za chybu, že vzájemný vztah obou zákonů není jasně právně vymezen. Kříž uvádí, že oba právní předpisy si budou patrně konkurovat¹¹⁵, takové řešení je však z hlediska předvídatelnosti práva nepřijatelné a nabízím následující výklad. Domnívám se, že v trestním řízení nelze církvi či náboženské společnosti uložit trest zrušení právnické osoby (§16 ZTOPO), tedy, že tyto právnické osoby spadají pod

¹¹⁴ Viz Kříž, J. Zákon o církvích a náboženských společnostech. Komentář. 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 2011, s. 278.

¹¹⁵ Viz Kříž, J. Op. cit., s. 288.

negativní podmínku uložení takového trestu, podle níž *trest zrušení právnické osoby nelze uložit, vylučuje-li to povaha právnické osoby*. Zrušit registrovanou církev či náboženskou společnost je *de iure* možné pouze v rámci správního řízení podle ZoCNS. Pravomocný odsuzující trestní rozsudek, stejně jako i např. správní či občanskoprávní rozhodnutí, by ale mohl být podkladem pro zahájení správního řízení o zrušení její registrace ze strany Ministerstva kultury. Jelikož se jedná o správní orgán, není toto oprávněné učinit závazný závěr o vyvíjení protiprávní činnosti ve smyslu trestné činnosti, podle čl. 90 Ústavy totiž *jen soud rozhoduje o vině a trestu za trestné činy*. Pakliže by tedy mělo dojít ke zrušení registrace z důvodu vyvíjení trestné činnosti, bude nezbytným předpokladem takového kroku existence předchozího pravomocného odsuzujícího rozsudku pro trestný čin páchaný církví či náboženskou společností.

2.2.4. Věcná působnost

Vyjádřením věcné působnosti zákona je okruh společenských zájmů, pro jejichž ohrožení či porušení může být právnická osoba činěna trestně odpovědnou. Obecně existují čtyři různé modely rozsahu trestní odpovědnosti právnických osob s ohledem na trestné činy, jichž se tyto mohou dopustit:

- 1) Korporace může být trestně odpovědná za všechny trestné činy uvedené ve zvláštní části trestního zákoníku – taková úprava existuje např. ve Francii, Maďarsku či Belgii
- 2) Korporace může být odpovědná pouze za určité trestné činy uvedené ve zvláštní části trestního zákoníku – např. v Itálii, Polsku, Španělsku či právě v České republice
- 3) Kombinace obou výše uvedených modelů – takto švýcarská úprava kriminalizuje právnickou osobu za organizovanou kriminalitu, financování terorismu, praní špinavých peněz a rozličné formy korupce (jde o trestné činy s typicky mezinárodním přesahem) a to za podmínky, že korporace selhala v prevenci prostřednictvím potřebných a rozumně vyžadovaných interních předpisů. Trestní odpovědnost u zbylých trestných činů je možná, nebylo-li

možné identifikovat konkrétní pachatele-fyzické osoby, jde tedy o sankci za selhání organizační struktury právnické osoby.¹¹⁶

- 4) Jsou vytvořeny nové skutkové podstaty trestných činů, kterých se mohou dopustit pouze korporace

Český zákonodárce zvolil druhý model rozsahu kriminalizace, když v ustanovení § 7 ZTOPO připouští uplatnění trestní odpovědnosti právnické osoby pouze pro trestné činy zde taxativně uvedené. Jedná se veskrze o trestné činy, u nichž požaduje účinný postih unijní či mezinárodní právo (výjimkou jsou trestné činy daňové, jejichž postih na nadnárodní úrovni není upraven z toho důvodu, že jde o oblast výlučné působnosti jednotlivých států).¹¹⁷ Vládě byly přitom předloženy dva návrhy zákona – první obsahoval taxativní výčet trestných činů, druhý pak umožňoval uplatnění trestní odpovědnosti právnických osob u všech trestných činů s výhradou těch, jejichž spáchání je vyloučeno povahou právnických osob. V odborné literatuře se na zvolení prvního modelu, resp. na vyloučení modelu druhého, objevují rozdílné názory. Např. Jelínek ve svém komentáři považuje s ohledem na dodržení zásady *nullum crimen sine lege certa* zvolený model za vhodný.¹¹⁸ Naproti tomu v komentáři autorského kolektivu Forejt, Habarta a Trešlová se uvádí, že obavy z porušení tohoto principu jsou neopodstatněné, neboť by právnická osoba, jež naplnila skutkovou podstatu některého z trestných činů, při své obhajobě s odkazem na neurčitost dovětku „není-li jejich spáchání právnickou osobou vyloučeno jejich povahou“ neuspěla. Jako nevýhodu nepřijaté varianty však autorský kolektiv vidí předpoklad markantního nárůstu trestněprávní agendy při nedostatečném personálním zajištění orgánů činných v trestním řízení.¹¹⁹ Šámal pak dodává, že u této varianty by navíc hrozilo nebezpečí, že orgány činné v trestním řízení by musely zvažovat, zda v konkrétním případě není spáchání daného trestného činu právnickou osobou vyloučeno jeho povahou a navíc by hrozilo, že k uplatňování trestní

¹¹⁶ Pieth, M., Ivory, R. a kol. *Corporate criminal liability: emergence, convergence, and risk*. Dordrecht: Springer, 2011, s. 20.

¹¹⁷ Jelínek, J., Herczeg, J. *Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob: komentář s judikaturou*. 2. aktualiz. a přeprac. vyd. Praha: Leges, 2013, s. 65.

¹¹⁸ Fenyk, J., Smejkal, L. *Op. cit.*, s. 25.

¹¹⁹ Forejt, P., Habarta, P., Trešlová, L. *Op. cit.*, s. 63.

odpovědnosti korporací bude docházet i tam, kde by to neodpovídalo subsidiaritě trestní represe.¹²⁰

Se Šámalovou argumentací si však dovolím nesouhlasit. Mám za to, že orgány činné v trestním řízení by v konkrétním případě nikdy nemusely řešit, zda je spáchání činu právnickou osobou v takovém případě z povahy věci vyloučeno, či nikoli. Pokud by jednoduše došlo k naplnění znaků skutkové podstaty, není pochyb o tom, že korporace může být za takovýto čin kriminalizována. Naopak trestné činy, u kterých to bude z povahy věci vyloučeno, se vyznačují tím, že právnická osoba skutkovou podstatu těchto činů nikdy nenaplní.

Nabízí se otázka, o které trestné činy, u nichž by trestní odpovědnost právnické osoby jejich povaha vylučovala, se vlastně jedná. Objevovaly a stále se objevují názory, že by typicky mohlo jít o znásilnění či některé další z trestných činů proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti. I přes tyto postoje však zákonodárce novelou provedenou zákonem č. 141/2014 Sb. rozšířil výčet v § 7 ZTOPO vedle lichvy právě o trestný čin znásilnění a dále o trestné činy účasti na pornografickém představení a navazování nedovolených kontaktů s dítětem. Možnost spáchání sexuálních trestných činů právnickou osobou jistě nelze *a priori* vyloučit. Lze si představit např. u trestného činu znásilnění situaci, kdy filmař agentury produkující pornografická díla navádí jiného ke spáchání některého z těchto činů pro účely natáčení. Právnická osoba – filmová agentura by pak v případě splnění podmínek přičitatelnosti mohla být trestně odpovědná ve formě účastenství, a pokud si výše uvedenou situaci modifikujeme ještě o jednání *vis compulsiva* ze strany osoby fyzické mající za následek jednání v krajní nouzi, nebylo by možné předem vyloučit ani odpovědnost právnické osoby jakožto nepřímého pachatele znásilnění, které bylo natáčeno a nahrávka dále distribuována.

Podle mého názoru je dále neopodstatněný i argument, že k uplatňování trestní odpovědnosti korporací by docházelo i tam, kde by to neodpovídalo subsidiaritě trestní represe. Jak jsem již uvedl v první části své práce, s ohledem na ustanovení § 1 odst. 2 ZTOPO, který stanoví subsidiaritu trestního zákoníku a trestního řádu, není vyloučeno

¹²⁰ Šámal, P. K některým otázkám trestní odpovědnosti právnických osob. Vanduchová, M., Hořák, J. a kol. Na křižovatkách práva: pocta Janu Musilovi k sedmdesátým narozeninám. V Praze: C.H. Beck, 2011, xxxi, s. 271.

užití § 12 odst. 2 TZ [stejně tak i užití § 172 odst. 2 písm. c) TR] i pro případy kriminalizace právnických osob.

Vantuch nabízí v případě varianty uplatnění trestní odpovědnosti za všechny trestné činy uvedené ve zvláštní části trestního zákoníku řešení, podle kterého by zákon demonstrativně uváděl některé trestné činy, jež může korporace spáchat, a při argumentu *a similibus* by byl zákonný výčet zakončen konstatováním, že právnická osoba může být odpovědná i za jiná obdobně společensky škodlivá jednání.¹²¹ Toto navržené řešení nepokládám za šťastné. Pokud někteří již dnes argumentují u varianty neomezené trestní odpovědnosti podle původního návrhu porušením zásady *nullum crimen sine lege certa*, zde by se tento argument o to více nabízel. Demonstrativní výčet tohoto typu by u uvedených trestných činů nadto *a priori* konstatoval společenskou škodlivost bez ohledu na specifikum konkrétního případu. Navíc by hrozilo nebezpečí, že orgány činné v trestním řízení by se ve své práci zaměřovaly na objasňování těch trestných činů, které by byly v takovémto výčtu explicitně uvedeny.

Pokud se ale konečně zaměřím na finální řešení, které zvolil zákonodárce v ustanovení § 7 ZTOPO, tedy taxativní výčet trestných činů, pro které může být právnická osoba činitel trestně odpovědnou, je nepochybné, že v budoucnu bude nutné toto ustanovení novelizovat, ať už s ohledem na potřebu plnit budoucí mezinárodněprávní závazky, tak taktéž s ohledem na nutnost vyvstávající z vlastní vnitrostátní zkušenosti. Již delší dobu se tak diskutuje o rozšíření výčtu např. o trestný čin obecného ohrožení, ublížení na zdraví z nedbalosti či porušení předpisů o pravidlech hospodářské soutěže.¹²² Otázka trestní odpovědnosti právnických osob za posledně zmíněný trestný čin je navíc zapeklitá z ohledu působnosti ÚOHS, který je na šetření nekalosoutěžních jednání právnických osob specializován, v kombinaci s dikcí § 28 ZTOPO představující překážku litispendence.¹²³

Vedle rozšíření výčtu o uvedené trestné činy se také nabízí uplatnění trestní odpovědnosti např. u trestných činů zpronevěry či porušení povinnosti při správě cizího majetku. Za úvahu taktéž stojí zakotvení trestní odpovědnosti pro trestný čin krivého

¹²¹ Vantuch, P. Parlament schválil trestní odpovědnost právnických osob. *Trestní právo*. 11/2011, s. 8.

¹²² Viz vyjádření Pavla Zemana dostupné online na: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/245885-zeman-verdikt-v-kauze-mus-je-spolecny-uspech-ceska-a-svycarska/>.

¹²³ Viz Šámal, P. a kol. *Trestní odpovědnost právnických osob: komentář*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 151.

obvinění, beztretnost tohoto jednání totiž může motivovat právnické osoby k podání trestních oznámení na své tržní konkurenty, difamovat je a posílit tak svou pozici na trhu.¹²⁴

V současnosti (24. 12. 2014) je v legislativním procesu projednáván návrh zákona obsažený ve sněmovním tisku č. 304/0, jehož přijetím by mělo dojít ke koncepční změně trestní odpovědnosti právnických osob. Ty by nově mohly být trestně odpovědné zásadně pro veškeré trestné činy uvedené v trestním zákoníku s výjimkou zhruba čtyřiceti vyjmenovaných (šlo by především o trestné činy, jejichž znakem je konkrétní či zvláštní subjekt). Místo nynějšího pozitivního výčtu trestných činů by tak ust. § 7 ZTOPO mělo uvádět výčet negativní. Návrh již byl zkritizován např. Svazem průmyslu ČR, podle kterého by došlo k další nepřiměřené kriminalizaci, která popírá roli trestního práva jakožto řešení poslední instance, a k potřebě mnoha milionových investic do úpravy compliance programů korporací.¹²⁵

Osobně jsem však přívržencem možnosti dovozovat trestní odpovědnost právnických osob u všech trestných činů, které může spáchat i osoba fyzická. Výjimku ohledně těch trestných činů, u kterých to je trestní odpovědnost z povahy věci vyloučena, bych přitom nepokládal za nutné uvádět, vyvolávalo by to pouze otázky spojené s dodržováním trestněprávní zásady *nullum crimen sine lege certa*. Slovní spojení *z povahy věci vyloučeno* přitom neznamená nic jiného, než že právnická osoba nebude schopna naplnit znaky skutkové podstaty trestného činu. O jaké trestné činy se bude jednat, však ukáže právě až praxe a zákonodárce by zde neměl presumovat. Právnické osoby by měly podnikat opatření, které budou zabraňovat dotčeným fyzickým osobám páchaní kriminality vůbec, nikoli pouze ve vybraných oblastech vytčených zákonodárcem. Jsem si však zároveň vědom, že takovéto řešení by v roce 2011 prakticky znemožnilo schválení již beztak politicky kontroverzního zákona o trestní odpovědnosti právnických osob v Parlamentu. Co se týče kritických poznámek souvisejících se zostřováním trestního postihu, nepokládám výčet trestných činů v ust. § 7 ZTOPO za tu část zákona, která by byla v tomto směru stěžejním určovatelem, neboť rovnováha mezi

¹²⁴ Srov. Hrbáček, J. Trestní odpovědnost firem po česku. Zlikvidovat konkurenci je jednodušší. Dostupné online na: <http://euro.e15.cz/archiv/trestni-odpovednost-firem-po-cesku-zlikvidovat-konkurenci-je-jednoduzsi-1030541> (24. 12. 2014).

¹²⁵ Viz Stanovisko SP ČR k návrhu zákona, kterým se mění zákon č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnost právnických osob a řízení proti nim (zákon o trestní odpovědnosti právnických osob). Dostupné online na: <http://www.spcr.cz/stanoviska-sp-cr/trestni-odpovednost-pravnickych-osovb> (25. 12. 2014).

rozsahem trestní odpovědnosti právnických a fyzických by z povahy právní existence obou těchto forem měla být co nejvíce patrná. Za excesivní v tomto ohledu však považují nynější právní úpravu přičitatelnosti trestného činu právnické osobě.

2.3. Přičitatelnost trestného činu právnické osobě

Jádrem úpravy trestní odpovědnosti právnické osoby jsou podmínky, za kterých může být korporace kriminalizována za jednání fyzické osoby, tedy podmínky přičitatelnosti takového jednání.

Existence jednání jiných osob jakožto jednoho z předpokladů vzniku trestní odpovědnosti známe i z trestního zákoníku, jedná se o případy nepřímého pachatelství (§ 22 odst. 2 TZ) a účastenství (§ 24 TZ). Charakteristický rys přičitatelnosti trestného činu podle ZTOPO ovšem spočívá v nositeli odpovědnosti v podobě právnické osoby. Přičitatelnost zde vytváří konstrukci, jež zakládá fikci zavinění odlišnou od pojmu zavinění u fyzických osob.¹²⁶ Obecně existují tři základní koncepce přičítání činu člověka právnické osobě:

- 1) Ztotožnění právnické osoby s osobou fyzickou – pachatel zde působí v rozhodovacích orgánech právnické osoby, nebo ačkoli člen řídicího orgánu není pachatelem, umožnil spáchání trestného činu
- 2) Právnická osoba nedohlížela vůbec nebo nedohlížela dostatečně na činnost fyzických osob odehrávající se v okruhu působnosti právnické osoby
- 3) Princip anonymní viny – je možné prokázat, že znaky trestného činu byly naplněny v činnosti právnické osoby a pachatelem je zřejmě osoba patřící do jejího vedení nebo jednající v jejích službách, přičemž tuto však nelze individualizovat¹²⁷

Konkrétní úpravu přičitatelnosti trestného činu právnické osobě pak v zákoně o trestní odpovědnosti právnických osob nalezneme v ustanovení § 8:

¹²⁶ Srov. Jelínek, J., Herczeg, J. Op. cit., s. 71.

¹²⁷ Jelínek, J. Trestní odpovědnost právnických osob. Praha: Linde, 2007, s. 55.

- (1) Trestným činem spáchaným právnickou osobou je protiprávní čin spáchaný jejím jménem nebo v jejím zájmu nebo v rámci její činnosti, jednal-li tak
- a) statutární orgán nebo člen statutárního orgánu, anebo jiná osoba, která je oprávněna jménem nebo za právnickou osobu jednat,
 - b) ten, kdo u této právnické osoby vykonává řídicí nebo kontrolní činnost, i když není osobou uvedenou v písmenu a),
 - c) ten, kdo vykonává rozhodující vliv na řízení této právnické osoby, jestliže jeho jednání bylo alespoň jednou z podmínek vzniku následku zakládajícího trestní odpovědnost právnické osoby, nebo
 - d) zaměstnanec nebo osoba v obdobném postavení (dále jen „zaměstnanec“) při plnění pracovních úkolů, i když není osobou uvedenou v písmenech a) až c),
jestliže jí ho lze přičítat podle odstavce 2.
- (2) Právnické osobě lze přičítat spáchání trestného činu uvedeného v § 7, jestliže byl spáchán
- a) jednáním orgánů právnické osoby nebo osob uvedených v odstavci 1 písm. a) až c), nebo
 - b) zaměstnancem uvedeným v odstavci 1 písm. d) na podkladě rozhodnutí, schválení nebo pokynu orgánů právnické osoby nebo osob uvedených v odstavci 1 písm. a) až c) anebo proto, že orgány právnické osoby nebo osoby uvedené v odstavci 1 písm. a) až c) neprovedly taková opatření, která měly provést podle jiného právního předpisu nebo která po nich lze spravedlivě požadovat, zejména neprovedly povinnou nebo potřebnou kontrolu nad činností zaměstnanců nebo jiných osob, jimž jsou nadřizeny, anebo neučinily nezbytná opatření k zamezení nebo odvrácení následků spáchaného trestného činu.
- (3) Trestní odpovědnosti právnické osoby nebrání, nepodaří-li se zjistit, která konkrétní fyzická osoba jednala způsobem uvedeným v odstavcích 1 a 2.
- (4) Ustanovení odstavců 1 a 2 se užijí i tehdy, jestliže
- a) k jednání uvedenému v odstavcích 1 a 2 došlo před vznikem právnické osoby,
 - b) právnická osoba vznikla, ale soud rozhodl o neplatnosti právnické osoby,
 - c) právní úkon, který měl založit oprávnění k jednání za právnickou osobu, je neplatný nebo neúčinný, nebo
 - d) jednajícím fyzická osoba není za takový trestný čin trestně odpovědná.

Důvodová zpráva konstatuje, že konstrukce přičitatelnosti nezakládá objektivní odpovědnost právnické osoby; *v tomto případě jde v podstatě o obdobnou odpovědnost jako při odpovědnosti za kvazidelikt, která je konstruována v § 360 trestního zákoníku. Při této konstrukci je požadována jednak souvislost s páčáním trestného činu a jednak je přihlédnuto i k povaze právnické osoby, jejíž zájmy mohou být jiné než zájmy jednotlivce. Od odpovědnosti za výsledek se konstrukce této odpovědnosti odlišuje, neboť jejím předpokladem je jednak naplnění znaků skutkové podstaty trestného činu, jednak deficit v kontrolní či řídicí rovině právnické osoby, a to buď ve formě zaviněného spáchání trestného činu osobami v řídicím či kontrolním postavení, nebo ve formě zaviněného nedostatečného dohledu, kontroly či organizace.* Takto je přitom důvodovou zprávou rezolutně popírána především úprava přičitatelnosti jakožto projevu objektivní odpovědnosti v těch případech, kdy byl trestný čin spáchan osobou či orgánem podle § 8 odst. 1 písm. a) ZTOPO. S výše uvedenou interpretací odmítající objektivní odpovědnost

se ztotožňují mj. i Kratochvíl či Šámal.¹²⁸ Naopak Bohuslav¹²⁹ nebo Vidrna¹³⁰ spatřují v současné úpravě základ odpovědnosti objektivní, neboť předpokladem trestní odpovědnosti není zavinění právnické osoby a dochází tak prakticky k presumpci její viny.

Kritiku si každopádně vyslouží skutečnost, že rozsah odpovědnosti právnické osoby je v trestním právu širší než v právu civilním, což neodpovídá postavení trestního práva jakožto prostředku *ultima ratio*. V občanském právu *právnickou osobu zavazuje protiprávní čin, kterého se při plnění svých úkolů dopustil člen voleného orgánu, zaměstnanec nebo jiný její zástupce vůči třetí osobě* (§ 167 OZ). K tomu, aby bylo možné protiprávní čin přičítat právnické osobě, je tedy vyžadováno jednání zástupce právnické osoby vůči třetí osobě, a to při plnění svých úkolů. Jde o striktnější vymezení podmínek než v případě přičitatelnosti podle ZTOPO. Předpokladem trestní odpovědnosti je totiž protiprávní jednání učiněné jménem, v zájmu nebo v rámci činnosti právnické osoby, toto nemusí směřovat vůči třetí osobě a zaměstnancem spáchaný trestný čin je přičitatelný i tehdy, kdy zaměstnanec nebyl v postavení zástupce právnické osoby.¹³¹

2.3.1. Obecné podmínky přičitatelnosti a nový občanský zákoník

Podle názoru některých autorů došlo přijetím nového občanského zákoníku k závažnému nesouladu podmínek přičitatelnosti trestného činu s rekodifikovanou soukromoprávní úpravou. Na tomto místě si dovoluji vznést pochybnosti vůči Beranově argumentaci ohledně takového nesouladu. Beran tvrdí, že nesvéprávnost právnické osoby tak, jak ji stanoví občanský zákoník, je v rozporu s návěťím ust. § 8 odst. 1 ZTOPO, které stanoví, že *trestným činem spáchaným právnickou osobou je protiprávní čin spáchaný jejím jménem nebo v jejím zájmu nebo v rámci její činnosti, jednala-li tak některá z vyjmenovaných fyzických osob*. Všimá si přitom dikce *trestným činem spáchaným*

¹²⁸ Kratochvíl, V. Trestní odpovědnost právnických osob a základní zásady trestního práva hmotného. Trestněprávní revue 9/2011. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 251. Šámal, P. K trestněprávní odpovědnosti právnických osob. Bulletin advokacie. 2011, č. 11, s. 27.

¹²⁹ Bohuslav, L. Přičitatelnost trestného činu právnické osobě. Jelínek, J. a kol. Trestní odpovědnost právnických osob v České republice - bilance a perspektivy. Vyd. 1. Praha: Leges, 2013, s. 150.

¹³⁰ Vidrna, J. Je zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim zcela v souladu s ústavním pořádkem České republiky? Trestní právo 11/2012, s. 15.

¹³¹ Viz § 166 OZ: Právnickou osobu zastupují její zaměstnanci v rozsahu obvyklém vzhledem k jejich zařazení nebo funkci; přitom rozhoduje stav, jak se jeví veřejnosti.

právníckou osobou (pozn.: zvýrazněno autorem této diplomové práce). Z citovaného usuzuje, že zákonodárce, vycházející z minulé soukromoprávní úpravy založené na organické teorii právnických osob, určil jako předpoklad trestní odpovědnosti právnické osoby její svéprávnost.¹³² S tímto názorem se však neztotožňuji, soudím, že zákonná úprava v ZTOPO svéprávnost jako podmínku trestní odpovědnosti korporací nevyžaduje. Výraz „spáchání trestného činu“ dle mého soudu nelze ztotožňovat s protiprávním jednáním, jímž by byl spáchán trestný čin, neboť jde spíše o označení takového právního stavu, kdy došlo k naplnění znaků trestného činu, ať už obecných, či typových. A ty jsou, jak jsem již uvedl výše, odlišné v rovině trestního práva fyzických osob (kde je jednání podmínkou trestní odpovědnosti) a v rovině trestního práva osob právnických (kde nikoli). V podmínkách ust. § 8 odst. 1 ZTOPO jsou přitom předpoklady trestní odpovědnosti korporací dále rozvedeny a zákon zde explicitně požaduje jednání pouze na straně osob fyzických, kdy toto jednání se právnické osobě přičítá. Pokud by zákon počítal se svéprávností právnických osob, resp. vyžadoval jejich jednání k tomu, aby byly trestně odpovědné za trestný čin, bylo by obtížné shledávat konstrukci přičitatelnosti jednání osoby fyzické smysluplnou. V takovém případě by se právnické osobě nepřičítalo jednání druhého, nýbrž by její vlastní jednání učiněné prostřednictvím fyzické osoby.

2.3.2. K přičitatelnosti trestného činu spáchaného osobou oprávněnou jednat za právnickou osobu

Nyní několik poznámek k přičitatelnosti jednání statutárního orgánu nebo člena statutárního orgánu, popř. jiné osoby, která je oprávněna jménem nebo za právnickou osobu jednat.

Mám za to, že jednání statutárního orgánu, jejich členů či dalších zástupců korporace by nemělo být přičitatelné právnické osobě bez dalšího (vynechám-li velmi široce pojaté podmínky návěti § 8 odst. ZTOPO), nýbrž pouze v případech, že k jednání došlo v souvislosti s jejich funkcí či postavením¹³³. Lze si snadno představit situace, kdy

¹³² Viz Beran, K. Trestní odpovědnost právnických osob z pohledu nového občanského zákoník. Trestněprávní revue. 2014, č. 7 – 8, s. 180.

¹³³ Tuto podmínku zná např. rakouská úprava, viz §3 Verbandsverantwortlichkeitsgesetz a Fabrizy, E., Foregger, E. Strafgesetzbuch: StGB : samt ausgewählten Nebengesetzen : Kurzkomentar. 10., neu bearb. Aufl. / . Wien: Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, 2010, xix, s. 1099. Obdobně také britská úprava, kde však nezáleží na pojmenování funkce manažera, nutné ale je, aby tento měl přímý vliv na

ze strany člena statutárního orgánu šlo o osobní excés, ke kterému došlo v rámci činnosti právnické osoby, a který nikterak nesouvisí s jeho postavením v korporaci. Např. společník obchodní společnosti Instalatéři v.o.s. zároveň pracující pro tuto společnost jako jeden z instalatérů vyhrožuje v bytě svého klienta tím, že neobdrží-li ještě tzv. spropitné, rozmlátí veškeré zařízení bytu (šlo by tedy o trestný čin vydírání podle § 175 TZ). I v těchto případech lze uvažovat uplatnění trestní odpovědnosti společnosti, ačkoli osoba nejednala jakožto společník společnosti, a to i v případech, kdy by korporace přijala veškerá opatření, která bylo možné od ní spravedlivě požadovat. K těmto možným situacím navíc dle mého inklinují spíše menší korporace, kde se rozdíly mezi činností členů statutárního orgánů a zaměstnanců společnosti mnohdy stírají. Předpokládám, že ve svém důsledku může jít o další střípek do mozaiky znevýhodnění menších společností oproti těm větším, kterou tento zákon přináší (dalším v odborné literatuře zmiňovaným je např. ustanovení § 14 ZTOPO, podle kterého soud při stanovení druhu trestu a jeho výměry mj. též k tomu, zda právnická osoba vykonává činnost ve veřejném zájmu, která má strategický nebo obtížně nahraditelný význam pro národní hospodářství, obranu nebo bezpečnost)¹³⁴.

Možnost řešení obdobných případů se přímo nabízí v souvislosti s přijetím nového občanského zákoníku a otázkou, zda bude nutné s ohledem na změnu způsobu jednání právnické osoby novelizovat ustanovení § 8 ZTOPO. Domnívám se, že by bylo vhodné novelizovat ust. § 8 odst. 1 písm. a) ZTOPO následujícím způsobem: *trestným činem spáchaným právnickou osobou je protiprávní čin spáchaný jejím jménem nebo v jejím zájmu nebo v rámci její činnosti, jednala-li tak: statutární orgán nebo člen statutárního orgánu, anebo jiná osoba, která je oprávněna jménem nebo za právnickou osobu jejím jménem.*

Vypuštění sousloví *statutární orgán* má to opodstatnění, že statutárním orgánem se zde myslí výhradně individuální statutární orgán, tedy orgán představovaný jednou konkrétní osobou. Vzhledem k nesvéprávnosti korporací pak lze tuto osobu subsumovat pod pojem osoby jednající za právnickou osobu, a to jejím jménem. Stejně podřazení je možné po rekodifikaci soukromého práva učinit i v případě *člena statutárního orgánu,*

chování korporace a k přičitatelnosti je nutné, aby jednal v rámci své funkce – viz Card, R., Cross, R., Jones, P. *Card, Cross, and Jones criminal law*. 18th ed. New York: Oxford University Press, 2008, lxx, s. 809.

¹³⁴ Viz např. Jelínek, J., Herczeg, J. *Op. cit.*, s. 115. Zmíněné hledisko je však vyjádřeno neurčitě, nevyplývá z něj, zda by jej měl soud posuzovat ve prospěch pachatele, nebo v jeho neprospěch.

jenž bude jednat za a jménem právnické osoby za situace, kdy tato bude mít vytvořený kolektivní statutární orgán.

Současné rozlišení u zbytkové kategorie osob na ty, které jednají *za* a ty, jež jednají *jménem* právnické osoby, nemá podle mého názoru již své opodstatnění. Jelikož je přímé jednání právnické osoby nemyslitelné, mělo by toto ustanovení upravovat přičitatelnost jednání spáchaného zástupcem právnické osoby, a to za kumulativního (nikoli alternativního, jak je tomu doposud) naplnění další podmínky - že k němu dochází jménem právnické osoby. A naopak by nemělo být přičítání protiprávního jednání podmíněno pouhým oprávněním jednat za právnickou osobu, nýbrž skutečným výkonem takového oprávnění, jenž by vedl k naplnění znaků trestnému činu. To vše by mělo za následek postižení těch jednání, která opravdu přímo souvisí s pozicí statutárního orgánu a člena statutárního orgánu s jakožto jednajícími osobami.¹³⁵ Dále pak ovšem i těch jednání, která by byla učiněna jménem právnické osoby na základě smluvního, ovšem jen přímého zastoupení¹³⁶. Podle Šámala¹³⁷ jsou i nyní z přičítání vyloučena jednání zástupců právnické osoby učiněná na základě nepřímého zastoupení a právnická osoba může být trestně odpovědná pouze za jednání přímého zástupce. Nynější právní úprava to však takto neprecizuje. Ustanovení § 8 odst. 1 písm. a) ZTOPO hovoří i *o jiných osobách, které jsou oprávněny za právnickou osobu jednat*, a to v sobě zahrnuje i jednání v nepřímém zastoupení.

Výše navržené změny by měly, domnívám se, docílit vyloučení trestní odpovědnosti korporace za excesy jejich zástupců. V souvislosti s tímto by pak bylo praktické upozornit i na možné užití ustanovení § 436 odst. 1 druhá věta OZ, podle něhož *není-li zřejmé, že někdo jedná za jiného, platí, že jedná vlastním jménem*. Tak kupříkladu trestní odpovědnost právnické osoby by ve shora uvedeném příkladu instalatéra mohla být typicky dovozována pouze za podmínek přičitatelnosti činu spáchaného zaměstnancem [instalatér-statutár by zde nevystupoval z titulu své funkce, nýbrž by jednal podle okolností v rámci činnosti právnické osoby jako zaměstnanec nebo jako osoba obdobného postavení ve smyslu § 8 odst. 1 písm. d)].

¹³⁵ Praktické zajištění takovéto souvislosti by umožňovalo i ustanovení § 436 odst. 1, druhá věta OZ: *Není-li zřejmé, že někdo jedná za jiného, platí, že jedná vlastním jménem*.

¹³⁶ Přímé zastoupení spočívá v jednání jménem zastoupeného a na jeho účet, nepřímé zastoupení v jednání jménem vlastním na účet zastoupeného.

¹³⁷ Srov. Šámal, P. a kol. Trestní odpovědnost právnických osob: komentář. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 197.

2.3.3. K přičitatelnosti trestného činu spáchaného zaměstnancem

Otázka přičitatelnosti trestných činů zaměstnanců je taktéž velmi sporná a v budoucnu sebou může přinést mnohá aplikační úskalí. Trestný čin zaměstnance je možné právníkovi osobě přičíst mj. za předpokladu, že orgány právnické osoby nebo osoby uvedené v § 8 odst. 1 písm. a) až c) neprovedly taková opatření, která měly provést podle jiného právního předpisu nebo která po nich lze spravedlivě požadovat. Zde je nutné vycházet z předpokladu, že v drtivé většině případů se zaměstnanec nedopouští trestné činnosti ve prospěch společnosti, nýbrž ve prospěch svůj.¹³⁸

Z analýz provedených ve Spojených státech amerických vyplývá, že zaměstnanci mají tendenci páchat zejména tu trestnou činnost, která má za následek krátkodobý zisk pro společnost, pokud je jejich finanční odměňování či povýšení odvislé právě od krátkodobých výsledků. Zločin se zaměstnanci vyplatí téměř okamžitě a následná sankce, která dopadne na společnost, se dotkne zaměstnance pouze okrajově. Naopak v případě benefitů vycházejících z dlouhodobých výsledků společnosti, je riziko kriminality zaměstnanců sniženo.¹³⁹ Monitoruje-li korporace činnost svých zaměstnanců a je-li schopna odhalit jejich trestnou činnost, nelze předpokládat, že by předala pachatele orgánům činným v trestním řízení, poněvadž by tím usvědčila i sama sebe, pakliže by v době činu neměla zavedená opatření, která lze po ní spravedlivě požadovat. Tento termín je však tak neurčitý, že právnická osoba nebude mít povětšinou jistotu, zda tuto podmínku beztrestnosti dodržela, či nikoli. Toto pak bude reflektováno při úvahách, zda dát podnět orgánům činným v trestním řízení, či nikoli.¹⁴⁰

Pokud jde o otázku neoznámení trestného činu, ve výčtu v § 7 ZTOPO tento trestný čin zahrnut není, což ovšem nevylučuje jeho spáchání osobním substrátem korporace. Fyzickým osobám (člen statutárního orgánu, zaměstnanec apod.) tato obecná povinnost konat stále uložena je. Bohužel tento rozpor neřeší ani ustanovení § 368 odst. 3 TZ, ve kterém je vyloučeno spáchání tohoto trestného činu některými osobami, ale ani § 368 odst. 2 TZ, který stanoví, že není trestný ten, kdo *nemohl oznámení učinit, aniž by*

¹³⁸ Weissmann, A. New approach to corporate criminal liability. Dostupný online na: http://www.law.yale.edu/documents/pdf/cbl/Weissman_paper.pdf, s. 1320 (28. 11. 2013).

¹³⁹ Arlen, J. Evolution of corporate criminal liability: implications for managers. Gandossy, R., Sonnenfeld, A. Leadership and governance from the inside out. Hoboken, N.J.: J. Wiley, 2004, s. 197.

¹⁴⁰ Viz tamtéž, s. 198.

sebe nebo osobu blízkou uvedl v nebezpečí smrti, ublížení na zdraví, jiné závažné újmy nebo trestního stíhání. Osoba blízká je definována v § 125 TZ a ve výčtu tohoto ustanovení se právnická osoba nevyskytuje (nemůže jít ani o osobu, která by újmu toho druhého pocítovala jako újmu vlastní – právnická osoba totiž jistě není obdařena city). Domnívám se, že není možné ani vyloučení na základě toho, že by trestním stíháním korporace byla způsobena oznamovateli závažná újma, neboť pojem „jiné závažné újmy“ je nutné vykládat ve spojitosti s ostatními variantami, za jejichž existence povinnost oznámit trestný čin nevzniká. Je-li na prvním místě uvedeno nebezpečí smrti, posléze ublížení na zdraví a teprve dále nastupuje jiná závažná újma či trestní stíhání dotyčné osoby, lze říci, že jde o hierarchizaci těchto důvodů. Trestní stíhání korporace jistě nebude subjektivně dosahovat ani shodné úrovně pocítovaného ohrožení jako úroveň strachu před trestním stíháním vlastním.

S přihlédnutím k nejasnosti vyjádření *opatření, které lze spravedlivě požadovat* lze ilustrovat další možný aplikační problém na následujícím příkladu. Společnost specializující se na vymáhání dluhů ve své vnitřní instrukci výslovně zakáže svým zaměstnancům postupovat při vymáhání způsobem, který by vykazoval znaky trestného činu vydírání. Mzdová politika společnosti ovšem nastavuje výši odměňování zaměstnanců v závislosti na počtu dlužníků, od kterých se zaměstnanci podařilo dluh úspěšně vymoci. Tedy, na jedné straně je zaměstnanec od těchto zločinných praktik odrazován, a to explicitně zákazem stanoveným vnitřním předpisem, na straně druhé je však k těmto praktikám motivován, a to implicitně, nastavením systému odměňování. Bude tedy otázkou, zda lze v obdobných případech hovořit o opatření, která společnost přijala, za opatření, která lze po ní spravedlivě požadovat.

Bohuslav si v souvislosti s problematikou těchto opatření navíc všímá, že zákon ve svém důsledku přenáší v nastalém trestném řízení proti právnické osobě důkazní břemeno právě na tuto, kdy korporace musí prokázat, zda konala tak, jak měla, a zdali se nedopustila nedostatků v rámci kontroly činnosti svých zaměstnanců. Tato skutečnost může znamenat konflikt se zásadou presumpce nevinny.¹⁴¹

¹⁴¹ Bohuslav, L. Přičitatelnost trestného činu právnické osobě. Jelínek, J. a kol. Trestní odpovědnost právnických osob v České republice - bilance a perspektivy. Vyd. 1. Praha: Leges, 2013, s. 152.

2.3.4. K přičitatelnosti trestného činu spáchaného neznámou osobou

Ustanovení § 8 odst. 3 ZTOPO uvádí, že *trestní odpovědnosti právnické osoby nebrání, nepodaří-li se zjistit, která konkrétní fyzická osoba jednala způsobem uvedeným v odstavcích 1 a 2.* Jedná se (spolu s ust. § 9 odst. 3 ZTOPO) o projev zásady souběžné a nezávislé trestní odpovědnosti fyzických a právnických osob. Vidrna pak správně upozorňuje, že ačkoli z důvodové zprávy k zákonu vyplývá, že toto ustanovení má být aplikováno v situacích, kdy rozhodoval kolektivní orgán korporace bez možnosti zpětného dohledání jmenovitého seznamu hlasů, zákon sám tento předpoklad neuvádí. To ve svých konsekvencích může z hlediska přičitatelnosti znamenat, že právnická osoba bude trestně odpovědná, aniž by bylo možné zjistit např. motivaci fyzické osoby, její pozici v rámci korporace či míru (ne)plnění povinností právnické osoby vůči ní. K řešení tedy zůstává, zda by v těchto situacích mohl soud vůbec vyslovit vinu právnické osoby.¹⁴² Vedle toho nelze pominout ani zkoumání formy zavinění, kdy korporace odpovídá za trestný čin v té konkrétní formě zavinění, ve které byl spáchán fyzickou osobou. Bez individualizace člověka, který za činem stojí, je tedy značně ztížena možnost trestního postihu korporace, neboť obvykle nebude možné z důkazního stavu dovodit, zda šlo ze strany neznámé osoby o jednání nedbalostní, úmyslné nebo dokonce nezaviněné. Nemožnost individualizace jednatelova člověka tak může s ohledem na zásadu materiální pravdy vyjádřenou v § 2 odst. 5 TŘ¹⁴³ způsobovat aplikační problémy zejména ve třech rovinách:

- 1) Nebude možné určit psychický vztah jednatelova fyzické osoby ke spáchanému trestnému činu, tedy konkrétní formu zavinění, která by byla korporaci přičítána.
- 2) Naopak, lze si představit situace, kde bez ztotožnění jednatelova osoby bude možné dovodit formu zavinění, nebude ovšem možné bez důvodných pochybností určit vztah fyzické osoby a korporace a tedy ani to, zda je možné takové jednání právnické osobě přičítat. Příkladem může být nekvalitní

¹⁴² Vidrna, J. Dvě poznámky k trestní odpovědnosti právnických osob. Bulletin advokacie. 2012, č. 10, s. 35.

¹⁴³ Věta první: Orgány činné v trestním řízení postupují v souladu se svými právy a povinnostmi uvedenými v tomto zákoně a za součinnosti stran tak, aby byl zjištěn skutkový stav věci, o němž nejsou důvodné pochybnosti, a to v rozsahu, který je nezbytný pro jejich rozhodnutí.

kamerový záznam zachycující neznámou fyzickou osobu v pracovní uniformě konkrétní společnosti při páchání trestného činu, přičemž by např. nebylo vyloučeno, že uniforma byla užita zaměstnancem jiné společnosti za účelem pošpinění dobrého jména jejího konkurenta.

- 3) Nemožností určit jak formu zavinění, tak i vztah jednající osoby ke korporaci, popř. její organizační postavení. Typicky se bude jednat o situace, kde budou pozorovatelné pouze následky jednání (např. zjištění, že z továrenského potrubí jsou vypouštěny škodlivé látky do řeky).

2.3.5. Přičitatelnost a zásada *ne bis in idem*

Zásada souběžné a nezávislé trestní odpovědnosti fyzických a právnických osob vede také k otázce, zda nemůže za jistých okolností dojít k porušení zásady *ne bis in idem*, tedy ne dvakrát v téže věci. Konkrétně, zda není v určitých případech postižena identická osoba, i přestože jsou nezávisle na sobě vedena trestní stíhání proti právnické a fyzické osobě.

Problém se na první pohled může týkat především osobních obchodní společnosti, neboť u nich je patrná velmi úzká provázanost s jejich osobním substrátem¹⁴⁴. Polský Ústavní tribunál se v souvislosti s přijetím polského zákona o trestní odpovědnosti právnických osob zabýval v roce 2003 podnětem k přezkoumání slučitelnosti tohoto právního předpisu s ústavním pořádkem Polské republiky. Ústavní tribunál ve svém rozhodnutí uvedl v reakci na námitku týkající se porušení ústavního principu *ne bis in idem*, že tento by byl porušen, a trestní odpovědnost korporace tedy vyloučena, v případech, kdy by byl společník osobní obchodní společnosti postižen dvakrát.¹⁴⁵ Domnívám se však, že pokud osobní obchodní společnosti jsou subjektem práva jakožto osoby právnické, je nutné presumovat, že v rámci trestního řízení tak dochází k potrestání dvou rozdílných subjektů – osoby fyzické na straně jedné (společníka) a osoby právnické na straně druhé. Tento argument je akcentován tím, že

¹⁴⁴ To se projevuje např. neomezeným ručením společníků veřejné obchodní společnosti a komplementáře komanditní společnosti za závazky společnosti nebo zánikem společnosti výpovědí některé z těchto osob.

¹⁴⁵ Kudrna, J. Trestní odpovědnost právnických osob v polském právu. Vanduchová, M., Hořák, J. kol. Na křižovatkách práva: pocta Janu Musilovi k sedmdesátým narozeninám. V Praze: C.H. Beck, 2011, xxxi, s. 200. Samotné rozhodnutí pak dostupné online na http://trybunal.gov.pl/eng/summaries/documents/K_18_03_GB.pdf, s. 5 (12. 11. 2013).

osobní substrát osobních společností tvoří alespoň dvě osoby.¹⁴⁶ Účelem sankce uložené právnické osobě tak není v těchto případech opakované postižení viníka-společníka a zostření trestněprávní represe vůči němu, nýbrž podle mého názoru jde o sankci za výběr společníka, s kterým bylo podstupováno podnikatelské riziko, vůči celému osobnímu substrátu osobní společnosti.

Poněkud složitější otázka v souvislosti s principem *ne bis in idem* se ovšem vyskytuje u tzv. jednočlenných společností podle ustanovení § 11 zák. č. 90/2012 Sb., o obchodních korporacích, a to v případě, že je takovéto společnosti přičítán trestný čin jejího jediného společníka. Ustanovení mj. stanoví, že kapitálovou společnost může založit jediný zakladatel a působnost nejvyššího orgánu (valné hromady) vykonává v jednočlenné společnosti její společník. Účel uložené sankce takovéto právnické osobě se pak může zcela krýt s účelem trestu uloženým v trestním řízení jejímu jedinému společníkovi, neboť kroky korporace mohou být určovány lidskou vůlí pouze jednoho člověka. Na stranu druhou je zde ovšem stále argument spočívající v odlišnosti právní osobnosti fyzické a právnické osoby a nadto si lze představit i situace, kdy potrestání právnické osoby bude účelným (např. odvrácení nebezpečí pokračování v páčání trestné činnosti další osobou, již byl převeden obchodní podíl takové korporace s již vytvořeným kriminálním zázemím).

Myslím si, že ani v těchto případech nelze o porušení zásady *ne bis in idem* hovořit, bylo by však praktické legislativně více propracovat možnosti řešení těchto trestněprávních kauz, ve kterých je pro shodný trestný čin vedeno trestní stíhání proti fyzické i právnické osobě pro stejný trestný čin. Proto by, domnívám se, trestní řízení proti právnické a fyzické osobě neměla být na sobě zcela nezávislá. Konkrétně lze např. uvažovat nad rozšířením možností fakultativního zastavení trestního stíhání podle § 172 odst. 2 TŘ o ustanovení, podle něhož by státní zástupce mohl zastavit trestní stíhání proti právnické osobě z toho důvodu, že trest, k němuž může trestní stíhání právnické osoby vést, by byl zcela bezúčelným s ohledem na trest, který pro shodný čin byl obviněné fyzické osobě již uložen nebo který ji podle očekávání postihne, a to s ohledem na postavení takovéto fyzické osoby v rámci právnické osoby.

¹⁴⁶ Srov. ustanovení § 95 a § 118 zákona o obchodních korporacích.

2.4. Trestní odpovědnost právního nástupce právnické osoby

Ustanovení § 10 odst. 1 ZTOPO zavádí ve snaze zabránit pachatelům vyhýbat se důsledkům trestné činnosti novou trestněprávní zásadu přechodu trestní odpovědnosti na právního nástupce, když stanoví, že *trestní odpovědnost právnické osoby přechází na všechny její právní nástupce*. Tím se také mění dosavadní ryze osobní trestněprávní vztah mezi orgánem činným v trestním řízení a pachatelem trestného činu, neboť v těchto případech již nebude platit, že takovýto vztah zaniká ztrátou právní osobnosti pachatele.¹⁴⁷

K právnímu nástupnictví může docházet následujícími způsoby:

- 1) Fúzí:
 - a. sloučením alespoň dvou právnických osob, kdy práva a povinnosti přecházejí na jedinou ze zúčastněných korporací
 - b. splynutím, kdy všechny zúčastněné právnické osoby zanikají, práva a povinnosti přecházejí na novou nástupnickou právnickou osobu
- 2) Rozdělením:
 - a. rozštěpením, kdy původní subjekt zaniká a vzniká několik nových subjektů, popř. práva a povinnosti přejdou na vícero již existujících společností (rozštěpení sloučením)
 - b. odštěpením, kdy původní právnická osoba nezaniká a část práv a povinností přechází na nově vzniklý či již existující subjekt (odštěpení sloučením)
- 3) Převodem jmění na právního nástupce¹⁴⁸

Má-li právnická osoba více právních nástupců, pamatuje na tuto situaci ust. § 10 odst. 2 ZTOPO, podle něhož *přihlédne soud při rozhodování o druhu a výměře trestu nebo ochranného opatření i k tomu, v jakém rozsahu na každého z nich přešly výnosy, užítky a jiné výhody ze spáchaného trestného činu, případně i k tomu, v jakém rozsahu kterýkoli z nich pokračuje v činnosti, v souvislosti s níž byl spáchán trestný čin*. Právním

¹⁴⁷ Blíže k tomu Jelínek, J., Herczeg, J. Op. cit., s. 90.

¹⁴⁸ Šámal, P. a kol. Trestní právo hmotné 4. Vyd. 1. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012, s. 52.

nástupnictvím (*sukcesi*) se přitom obecně rozumí relativní nabytí práv a povinností, jež jiný pozbyl.¹⁴⁹

Vzhledem k významu institutu přechodu trestní odpovědnosti na právní nástupce nelze než hodnotit stávající právní úpravu jako velmi obecnou a vágní. Výslovně tak nejsou zákonem řešeny některé základní problémy týkající se takové konstrukce, např. zda k přechodu dochází i za situace, kdy původní právnická osoba nezaniká, zda k němu postačuje forma singulárního nástupnictví, popř. je-li vyžadováno nástupnictví univerzální, nebo zda může trestní odpovědnost takto přejít i na fyzickou osobu.

Důvodová zpráva uvádí, že inspirace pro českou právní úpravu přechodu trestní odpovědnosti na právní nástupce byla čerpána z rakouské právní úpravy, konkrétně z ustanovení § 10 rakouského Spolkového zákona o odpovědnosti sdružení za trestné činy z roku 2005 (*Verbandsverantwortlichkeitsgesetz*, dále též „VbVG“).¹⁵⁰ Jak konstatuje Jelínek, užití rakouské úpravy jako zdroje inspirace při hledání odpovědi na problematiku přechodu trestní odpovědnosti interpretací, představuje cestu historického výkladu.¹⁵¹ Inspirací však vzájemný vztah obou úprav patrně i končí a obsahově mnohem stručnější česká úprava za současného stavu zasluhuje výklad v otázkách natolik zásadních, že jejich řešení by mělo být zákonem explicitně upraveno a nikoli být předmětem interpretace (a už vůbec ne interpretace na úrovni historické, odkazující na zahraniční právní úpravu). Současný stav tak, domnívám se, není v souladu se zásadou *nullum crimen sene lege certa*.

První základní otázkou je, jaká forma právního nástupnictví je vyžadována k přechodu trestní odpovědnosti. Rozlišujeme obecně situaci, kdy právní nástupce vstupuje do všech práv a povinností svého předchůdce (*univerzální sukcese*) a situaci, kdy na právního nástupce přechází alespoň jedno právo či povinnost původního subjektu (*singulární sukcese*). Budeme-li tedy vycházet z rakouské úpravy, podle § 10 odst. 1 VbVG, *pokud přejdou práva a povinnosti formou univerzálního nástupnictví na jiný spolek, následky v tomto zákoně upravené postihnou právního nástupce*. Podle § 10 odst. 2 VbVG se *univerzální sukcesí rozumí i sukcese singulární za podmínky, že u sdružení*

¹⁴⁹ Viz Šámal, P. K přechodu trestní odpovědnosti právnické osoby na její právní nástupce. Jelínek, J. a kol. Trestní odpovědnost právnických osob v České republice - bilance a perspektivy. Vyd. 1. Praha: Leges, 2013, s. 172.

¹⁵⁰ Viz důvodová zpráva k zákonu o trestní odpovědnosti právnických osob, dostupná online na <http://www.psp.cz/sqw/text/orig2.sqw?idd=69428>, s. 44 (10. 11. 2014).

¹⁵¹ Jelínek, J., Herczeg, J. Op. cit., s. 91.

existují v podstatě shodné majetnické vztahy a v provozu nebo činnosti je v podstatě pokračováno. Ryzí uplatnění univerzální sukcese by znamenalo vyloučení trestní odpovědnosti právního nástupce, na kterého přešla drtivá většina práv a povinností včetně těch, v souvislosti s jejichž plněním byl trestný čin spáchán, zatímco originárně trestně odpovědná právnická osoba by již disponovala pouze velmi omezeným nebo žádným majetkem. Naopak za úzkostlivé aplikace singulárního nástupnictví by mohlo k přechodu stačit nabytí jakékoli věci od trestně odpovědné právnické osoby. Jak uvádím výše, vhodné by bylo upravit rozsah nástupnictví přímo v zákoně, což již ostatně navrhovalo mj. i Nejvyšší státní zastupitelství.¹⁵²

Další zákonem neřešenou otázkou je, zda vedle právního nástupce zůstává nadále trestně odpovědná i původní právnická osoba. Důvodová zpráva k tomu uvádí následující: *Vzhledem k tomu, že při přeměně právnické osoby nemusí dojít k zániku původní právnické osoby, se zároveň výslovně stanoví, že trestně odpovědná je vedle právního nástupce nadále i původní právnická osoba.* Nakonec bychom však deklarované ustanovení v zákoně hledali marně.¹⁵³ Je však logické, že trestní odpovědnost nadále existující právnické osoby přechodem trestní odpovědnosti na jinou právnickou osobu nezaniká (při užití logického argumentu *a minore ad maius*).

Za problém konstrukce přechodu trestní odpovědnosti lze považovat i to, že k němu dochází objektivně, tedy bez ohledu na zavinění právního nástupce.¹⁵⁴ Jeho trestní odpovědnost tedy nevylučuje, že o trestném činu nevěděl, ani vědět nemohl (např. proto, že trestný čin ještě ani vůbec odhalen nebyl), nebo že fyzická osoba, jež trestný čin spáchala, se vůči němu nenachází v žádném právním nebo faktickém vztahu. Stávající úprava tak může být pro potencionální právního nástupce odrazující. Kontraproduktivnost objektivního přechodu trestní odpovědnosti by se mohla projevit zejména při hrozícím nebo již vedeném insolvenčním řízení proti právnické osobě. Za takové situace by bylo možné právnickou osobu zachránit před zánikem sloučením s jinou korporací, která by vstoupila i do pracovněprávních vztahů korporace nacházející se v úpadku a uspokojila

¹⁵² Viz Schneider, J. Trestní odpovědnost firem po dvou letech zákona: Masakr to není. Dostupné online na: http://ceskapozice.lidovky.cz/trestni-odpovednost-firem-po-dvou-letech-zakona-masakr-to-neni-pv1-/forum.aspx?c=A140429_095615_pozice-forum_paja (5. 1. 2015).

¹⁵³ Viz i Šámal, P. K přechodu trestní odpovědnosti právnické osoby na její právního nástupce. Jelínek, J. a kol. Trestní odpovědnost právnických osob v České republice - bilance a perspektivy. Vyd. 1. Praha: Leges, 2013, s. 172.

¹⁵⁴ Jelínek, J., Herczeg, J. Op. cit., s. 92.

její věřitele. Potencionální kupec však bude odrazen vidinou, že by proti němu mohlo být posléze vedeno trestní řízení.¹⁵⁵ Ještě závažnější důsledky by v tomto směru mohlo mít schválení již zmíněné připravované novely, která mění dosavadní pozitivní výčet trestných činů v § 7 ZTOPO na výčet negativní. V tomto výčtu by podle současného návrhu neměl být obsažen trestný čin způsobení úpadku podle § 224 TZ. Pokud by tedy měla být právnická osoba trestně odpovědnou pro tento trestný čin, pravděpodobnost fúze s jinou společností během insolvenčního řízení bude velmi nízká, byť by mohla vést k naplnění práv věřitelů i udržení míst zaměstnanců.

Vzhledem ke všemu výše uvedenému by podle mého názoru měla konstrukce trestní odpovědnosti právního nástupce méně reflektovat, zda dochází k singulární nebo k univerzální sukcesi, a výrazněji akcentovat vztah mezi ním a jeho předchůdcem, a to ve dvou rovinách:

- 1) Zda právní nástupce vznikl přeměnou právnické osoby nebo nezávisle na něm
- 2) Pokud nevznikla právnická osoba přeměnou, zda, a popř. jaká forma zavinění byla dána ve vztahu ke skutečnosti, že právní předchůdce spáchal trestný čin.

Ad. 1. Zkoumání otázky, zda právnická osoba vznikla přeměnou, nebo zda existovala nezávisle na své právní předchůdkyni, je důležité pro určení jejího poměru k přechodu trestní odpovědnosti. V případě přeměny totiž nedochází k transferu práv a povinností na základě jejího rozhodnutí, nýbrž na základě rozhodnutí původní společnosti. Takto tomu je u splynutí, rozdělení odštěpením a rozdělení rozštěpením. Přechod trestní odpovědnosti na právního nástupce založený na objektivním principu má v těchto případech své opodstatnění. Právní osobnost, jmění, práva a povinnosti, to vše je při vzniku společnosti zcela odvozeno od trestně odpovědného předchůdce a je bez významu, zda právní předchůdce stále existuje, nebo zda při přeměně zanikl.

Naopak, pokud k sukcesi došlo nezávisle na jakékoli přeměně, tedy, pokud právnická osoba existovala již před samotnou sukcesi, musela s převodem práv a povinností souhlasit. Jde o případy sloučení či převodu jmění společnosti. Přechod trestní odpovědnosti zde může mít subjektivní základ.

¹⁵⁵ Viz Bremer, J., Lück, M., Royé, C. Gegen die Einführung eines Unternehmensstrafrechts. Deutsches Aktieninstitut. Dostupné online na: https://www.dai.de/files/dai_usercontent/dokumente/positionspapiere/2014-12-09%20DAI%20Stellungnahme%20Unternehmensstrafrecht.pdf (2. 2. 2015).

Ad. 2 Pakliže právnická osoba nevznikla přeměnou a k přesunu práv a povinností tedy došlo mj. i z jejího vlastního rozhodnutí, je třeba zkoumat, jaký byl její vztah ke skutečnosti, že se právní předchůdce dopustil trestného činu. Může přitom nastat několik situací.

Základní situací je, že takové rozhodnutí bylo přijato bez vědomí právnické osoby o spáchaném trestném činu. V takovém případě jsem toho názoru, že trestní odpovědnost by být uplatněna neměla. Pakliže však na nástupnickou právnickou osobu byla převedena majetková hodnota získaná trestným činem (a další situace předpokládané v § 101 TZ), nebylo by tím vyloučeno uložení ochranného opatření zabránění věci nebo jiné majetkové hodnoty ve smyslu ust. 26 ZTOPO.

Pokud si osoby, rozhodující o sukcesi právnické osoby, byly trestného činu vědomy, je třeba zkoumat, zda bylo jejich motivací pomoci právnické osobě vyhnout se trestnímu stíhání (vodítkem zde může být zejména vlastnické propojení obou právnických osob a doba iniciace takového přechodu), nebo nikoli.

V prvním případě, kdy dochází k právnímu nástupnictví za účelem zabránění trestnímu stíhání, je přechod trestní odpovědnosti oprávněným důsledkem takové sukcese. Zde však nastává problém, neboť osoby rozhodující o přechodu práv a povinností se typicky dopustí trestného činu nadřování (§ 366 TZ)¹⁵⁶ nebo účastenství ve formě pomoci k trestnému činu spáchaného právním předchůdcem ve smyslu § 21 odst. 1, písm. c) TZ, a to za podmínky, že existoval přechozí slib převést některé hodnoty právnické osoby na společnost, za níž mohou rozhodovat. Vzhledem k postavení těchto osob se přitom bude vždy jednat o jednání právnické osobě přičitatelné. Na takovouto právnickou osobu by tedy přešla jak trestní odpovědnost její předchůdce, tak by i zároveň mohla být trestně odpovědnou za rozhodnutí svých členů, které k takovémuto jednání vedlo. Vznik trestní odpovědnosti za tato rozhodnutí je však u právnické osoby z povahy věci vyloučeno. V opačném případě by totiž byla korporace trestně odpovědnou nejen za konkrétní trestný čin, ale zároveň i za pomoc, popř. za nadřování¹⁵⁷ k takovému trestnému činu. Jde tak o další projev nezávislosti trestní odpovědnosti právnických osob na trestní odpovědnosti osob fyzických.

¹⁵⁶ Nepůjde o podílnictví podle § 214 TZ, viz R 42/1979-I: *Ukrytí věci s úmyslem umožnit pachateli uniknout trestnímu stíhání, trestu nebo ochrannému opatření zakládá trestný čin nadřování podle § 366 odst. 1 TrZ, a nikoli trestný čin podílnictví podle § 214 TrZ.*

¹⁵⁷ Trestný čin nadřování momentálně (7. 2. 2015) není obsažen ve výčtu ust. § 7 ZTOPO, ale jeho budoucí začlenění nelze vyloučit.

Pokud jde o případ právnické osoby, jejíž motivací nebylo zabránění či oddálení trestního stíhání svého předchůdce, mám za to, že by k přechodu trestní odpovědnosti docházet nemělo. To však nevylučuje vznik trestní odpovědnosti pro některé specifické trestné činy představující jednu z forem trestné součinnosti, zejména půjde o trestné činy podílnictví (§ 214 TZ), podílnictví z nedbalosti (§ 215 TZ), legalizace výnosů z trestné činnosti (§ 216 TZ) a legalizace výnosů z trestné činnosti z nedbalosti (§ 217 TZ). Pro vznik takové trestní odpovědnosti by přitom nemělo hrát principiálně roli, zda se jedná o nástupnictví singulární, nebo univerzální. Rozsah přechodu (převodu) práv a povinností se však může projevit v té rovině, zda bude u těchto trestných činů naplněna jejich kvalifikovaná skutková podstata. Univerzální sukcese spíše než sukcese singulární může vést k těžšímu následku spočívajícím např. v získání prospěchu ve značném/velkém rozsahu, popř. ve spáchání činu ve vztahu k věci nebo jiné majetkové hodnotě v hodnotě značné/velkého rozsahu. V ostatních případech lze opět za splnění příslušných podmínek zvažovat možnost uložení ochranného opatření zabrání věci nebo náhradní majetkové hodnoty. Případné neadekvátní konsekvence by bylo možné stále řešit uplatněním zásady subsidiarity trestní represe (§ 1 odst. 2 ZTOPO, 12 odst. 2 TZ).

Další otázkou související s přechodem trestní odpovědnosti je, zda k přechodu dochází i v případě, že práva a povinnosti nejprve přejdou na fyzickou osobu a z té teprve na další právnickou osobu. Jinými slovy, zda k němu dochází i tehdy, kdy mezi dvěma právnickými osobami figuruje jako právní nástupce člověk. Je přitom vyloučeno, aby trestní odpovědnost přešla na člověka, jelikož trestní odpovědnost fyzických osob je výlučně upravena trestním zákoníkem, který toto neumožňuje. Souhlasím se Šámalovým názorem¹⁵⁸, že trestní odpovědnost může ovšem přejít na právnickou osobu i tehdy, kdy tato nabyla práva a povinnosti od fyzické osoby. Sama fyzická osoba sice z výše uvedeného důvodu nebyla trestně odpovědnou, ale stejně jako musíme nezávisle posuzovat právní úpravu fyzických osob, musíme tak činit i v případě osob právnických. Pokud tedy ZTOPO stanoví, že trestní odpovědnost přechází na právního nástupce právnické osoby, přechází i na právního nástupce nikoli bezprostředního. Je tedy bez významu, zda v řetězci právního nástupnictví figuruje fyzická osoba, či nikoli.

¹⁵⁸ Viz Šámal, P. a kol. Trestní právo hmotné 4. Vyd. 1. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012, s. 53.

2.5. Zánik trestní odpovědnosti právnické osoby

Důvody zániku trestní odpovědnosti rozumíme takové okolnosti, které nastaly po spáchání trestného činu, ovšem dříve, než o něm bylo pravomocně rozhodnuto. Orgán činný v trestním řízení k takové okolnosti přihlíží *ex officio*. Způsobují jednou pro vždy zánik práva státu na potrestání právnické osoby a mají za následek, že nelze zahájit trestní stíhání a pokud již bylo toto zahájeno, není možné v něm pokračovat. Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob výslovně uvádí dva důvody zániku trestnosti, jedná se o účinnou lítost (§ 11 ZTOPO) a promlčení trestní odpovědnosti (§ 12). Dalšími zákonem netytizovanými důvody zániku trestní odpovědnosti jsou zvláštní případy účinné lítosti podle § 242 a § 362 TZ, milost prezidenta republiky, případy zániku trestnosti přípravy a pokusu a trestnosti účastenství podle trestního zákoníku a zánik právnické osoby v případě její likvidace bez právních nástupců nebo v případě, kdy je právním nástupcem osoba fyzická¹⁵⁹. Vzhledem k zásadě nezávislé a souběžné trestní odpovědnosti fyzických a právnických osob neznamena naplnění podmínek zániku trestnosti u fyzické osoby automaticky zánik trestnosti právnické osoby, a naopak.

Účinná lítost u právnických osob spočívá v zániku trestní odpovědnosti za podmínky, že právnická osoba dobrovolně upustila od dalšího protiprávního jednání a odstranila nebezpečí, které vzniklo zájmu chráněnému trestním zákonem, anebo škodlivému následku zamezila nebo škodlivý následek napravila, nebo učinila státnímu zástupci nebo policejnímu orgánu o TČ oznámení v době, kdy nebezpečí, které vzniklo zájmu chráněnému trestním zákonem, mohlo být ještě odstraněno nebo škodlivému následku TČ mohlo být ještě zabráněno. Na rozdíl od účinné lítosti podle ust. § 33 TZ, které ji připouští pouze ve vztahu k taxativně vyjmenovaným trestným činům, zde se účinná lítost uplatňuje vůči veškerým trestným činům, které může právnická osoba podle § 7 spáchat s výjimkou trestných činů přijetí úplatku (§ 331 TZ), podplacení (§ 332 TZ) nebo nepřímého úplatkářství (§ 333 TZ) a těch trestných činů, kde se uplatní zvláštní ustanovení o účinné lítosti (trestný čin neodvedení daně, pojistného na sociální zabezpečení a podobné povinné platby podle § 241 TZ a trestný čin účasti na organizované zločinecké skupině podle § 361 TZ).

¹⁵⁹ Viz Jelínek, J. a kol. Trestní právo hmotné. Obecná a zvláštní část. 4. vyd. Praha: Leges, 2014, s. 367 – 369.

Co se promlčení trestní odpovědnosti týká, ust. § 12 ZTOPO odkazuje na obecnou právní úpravu obsaženou v ust. § 34 TZ. Speciální ustanovení ve vztahu k promlčení se však nachází v ustanovení následujícím, v § 13 ZTOPO, podle něhož nezaniká uplynutím promlčecí doby trestní odpovědnost za trestný čin teroristického útoku (§ 311 TZ), pokud byl spáchán za takových okolností, že zakládá válečný zločin nebo zločin proti lidskosti podle předpisů mezinárodního práva.

Zvláštní případ zániku trestní odpovědnosti představuje zánik trestnosti pokusu trestného činu či přípravy zvláště závažného zločinu. Podle § 1 odst. 2 ZTOPO a § 20 odst. 3 nebo § 21 odst. 3 TZ trestní odpovědnost za pokus či přípravu trestného činu zaniká, upustil-li pachatel dobrovolně od dalšího jednání směřujícího k dokonání trestného činu a zároveň

- a) odstranil nebezpečí, které vzniklo zájmu chráněnému trestním zákonem z podniknutého pokusu či přípravy trestného činu, nebo
- b) učinil o pokusu či přípravě trestného činu oznámení v době, kdy nebezpečí, které vzniklo zájmu chráněnému trestním zákonem z podniknutého pokusu nebo přípravy trestného činu, mohlo být ještě odstraněno; oznámení je nutno učinit státnímu zástupci nebo policejnímu orgánu, voják může místo toho učinit oznámení nadřízenému.

V případech zániku trestnosti činu jde o okolnost, která nastává až po spáchání trestného činu a trestní odpovědnost pachatele tedy zanikne dodatečně. Podstatným prvkem zániku trestnosti je, stejně jako u účinné lítosti, ve výše uvedeném případě dobrovolnost jednání pachatele. Pakliže fyzická osoba, jejíž čin je osobě právnické přičitatelný ve smyslu ustanovení § 8 ZTOPO, dospěla ve své kriminální činnosti do stádia přípravy či pokusu, je i tento čin právnické osobě přičten.¹⁶⁰ Mám za to, že důvod zániku trestnosti přípravy a pokusu se posléze může ovšem uplatnit pouze buď u osoby fyzické, nebo u osoby právnické, nikoli u obou zároveň. Dobrovolné jednání člověka již právnické osobě přičítáno není a je těžko představitelná situace, kdy poté, co korporace detekuje jednání pachatele-fyzické osoby, které vykazuje všechny znaky přípravy či

¹⁶⁰ S ohledem na ust. § 111 TZ: Trestným činem se rozumí jen čin soudně trestný, a pokud z jednotlivého ustanovení trestního zákona nevyplývá něco jiného, též příprava k trestnému činu, pokus trestného činu, organizátorství, návod a pomoc.

pokusu trestného činu, a zakročí ve smyslu výše citovaného ustanovení, bude jednat fyzická osoba dobrovolně.

3. Německá právní úprava odpovědnosti spolků za spáchaný trestný čin

3.1. Úvod

Německá právní úprava a jurisprudencce operuje především s výrazem „spolek“ (*Verband*)¹⁶¹, což je pojem širší než „právní osoba“. Německá jurisprudencce zdůrazňuje význam jejich deliktní odpovědnosti především v rovině boje s hospodářskou kriminalitou, čemuž odpovídá i skutečnost, že se touto problematikou frekventovaně a rozsáhle zabývají odborné práce a články týkající se právě hospodářské kriminality.

V minulosti se na území dnešního Německa ještě v 18. století trestní odpovědnost spolků uplatňovala, jak již ostatně bylo poznamenáno v části této práce věnující se historickému vývoji. Dva stěžejní trestní kodexy 19. století vydané na německém území (nejprve pruský trestní zákoník a po sjednocení Německa říšský trestní zákoník) však již možnost trestního postihu spolků nezakotvovaly.¹⁶²

Po druhé světové válce se otázka zavedení trestní odpovědnosti spolků stala klíčovým tématem 40. německých právnických dní (40. Deutschen Juristentag) konaných v roce 1953, myšlenka trestní odpovědnosti však byla zavržena jakožto odporující německým právním tradicím a patřící spíše do sféry *common law*.¹⁶³ Když v roce 1976 a 1978 byly přijaty zákony o boji proti hospodářské kriminalitě, neobsahovaly ani tyto možnost postihu spolků. Odmítavě se k možnosti trestního postihu postavila i Komise pro reformu trestního sankcionování ustavená v roce 2000 Spolkovým ministerstvem spravedlnosti.¹⁶⁴

V roce 1968 byla poprvé zakotvena možnost sankcionování spolků v rámci správního práva, a to konkrétně ustanovením § 30 přestupkového zákona (*Ordnungswidrigkeitengesetz*, dále též „OWiG“). Odpovědné v rovině trestní tak stále zůstávají pouze jednající fyzické osoby, nikoli organizace, které tyto osoby zaměstnávají

¹⁶¹ Případně se užívá i pojmu *Unternehmen*, tedy podnik.

¹⁶² Laue, Ch. Die strafrechtliche Verantwortlichkeit von Verbänden. In Jura. Heft 5/2010, s. 339. Dostupné online na: https://jura.urz.uni-heidelberg.de/mat/file_viewer.php?fid=11087 (27. 2. 2015).

¹⁶³ Eidam, G. Op.cit., s. 91.

¹⁶⁴ Viz Laue, Ch. Op. cit., s. 340.

nebo za které tyto osoby jednaly. To však neznamená, že by se spolků vůbec nedotýkala trestněprávní úprava.

Současná koncepce odpovědnosti spolku za trestný čin je v Německu chápána především jako netrestní. Sankce ukládané právnickým osobám nejsou ani trestního charakteru ani čistě administrativní povahy. Přísnost sankcí a skutečnost, že se spolek může proti jejímu uložení odvolat k trestnímu soudu, pak ovšem spíše odůvodňují závěr, že německá právní úprava pojímá odpovědnost spolku za trestný čin jako odpovědnost quasi-trestní.¹⁶⁵

Situace se však v dohledné době může razantně změnit, neboť v roce 2013 spolková země Severní Porýní – Vestfálsko předložila spolkovému ministerstvu spravedlnosti návrh zákona o trestání spolků (*Verbandsstrafgesetz*, dále též „VerbStrG“), jenž vychází z modelu pravé trestní odpovědnosti.

3.2. Právní úprava de lege lata

Jak je naznačeno výše, spolky jsou adresáty jak (především) správněprávních norem, tak i norem trestněprávních.

V rovině trestněprávní se spolky úzce souvisí zejména institut jednání za jiného (*Haftung für einen Anderen*) obsažený v ust. § 14 trestního zákoníku (*Strafgesetzbuch*, dále též „StGB“) a o možnost ukládání ochranných opatření podle § 73 a násl. StGB.

V případě jednání za jiného¹⁶⁶ jde o případy, kdy trestní zákon stanoví, že pachatel musí být nositelem zvláštní vlastnosti, způsobilosti nebo postavení (jde o tzv. zvláštní trestné činy, *Sonderdelikte*). Přitom postačí, že zvláštní vlastnost, způsobilost nebo postavení jsou dány u zastupovaného. Fikce zvláštních znaků charakterizujících pachatele se však uplatní pouze za předpokladu, že jednajícím byl:

- a) statutární orgán právnické osoby nebo jako člen takového orgánu, nebo
- b) společník osobní společnosti s právní subjektivitou oprávněný tuto zastupovat, nebo

¹⁶⁵ Kyriakakis, J. Corporate Criminal Liability And The ICC Statute: The Comparative Law Challenge. *Netherlands International Law Review*, 2009, s. 343.

¹⁶⁶ Institut existuje i v tuzemském trestním právu, srov. § 114 odst. 2 TZ.

c) zákonný zástupce jiného.

Příkladem užití institutu jednání za jiného v německém právním řádu může být např. trestný čin upření a zpronevěry srážky ze mzdy podle § 266 odst. 1 StGB, které zakotvuje trestní odpovědnost zaměstnavatele, jenž neodvádí srážky ze mzdy na povinné sociální pojištění.

Dalším případem, kdy trestní právo může zasáhnout do „života“ spolku je možnost uložení ochranných opatření (§ 11 odst. 1 bod 8 StGB). Ochrannými opatřeními, jež mohou postihnout majetek spolku, jsou propadnutí (*Verfall*) a zabránění (*Einziehung*).

Při propadnutí (§ 73 a násl. StGB) přechází vlastnictví věci, kterou pachatel nabyt trestným činem nebo pro jeho spáchání, na stát. Objektem propadnutí mohou být i hodnoty, které pachatel získal z prodeje kořisti, popř. které získal náhradou za jejich poškození nebo zničení. Souhrnně se jedná o tzv. *scelere quaesita*, tedy majetkové obohacení pachatele. Speciální forma propadnutí, která může dopadat na spolky, je obsažena v ust. § 73 odst. 3 StGB. Podle uvedeného ustanovení, jedná-li pachatel za jiného (§ 14 StGB), může být propadnutí výše uvedených věcí uloženo i zastupovanému. Tím může být právě i spolek.

Obdobná úprava je obsažena i u zabránění (§ 74 a 75 StGB), na rozdíl od propadnutí se však zabránění vztahuje na věci získané za účelem spáchání trestného činu (*instrumenta sceleris*, např. kasařské náčiní) a na věci trestným činem vyrobené (*producta sceleris*, např. padělané peníze).

Druhá rovina sankcionování spolků ve Spolkové republice Německo je zakotvena na úrovni práva správního, konkrétně v ust. § 130 a § 30 OWiG.

Podle ustanovení § 130 OWiG může být uložena peněžitá pokuta vlastníku závodu nebo podniku, pokud tento vlastník, ať již úmyslně nebo z nedbalosti, nezavedl potřebná kontrolní opatření, která by předcházela protiprávním jednáním porušujícím povinnosti takového vlastníka, a to za splnění dvou kumulativních podmínek: 1) takovéto jednání je postižitelné trestem nebo peněžitou pokutou, a 2) takové protiprávní jednání bylo spácháno. Jde tedy o pravý zvláštní delikt, kdy vlastníkem ve smyslu tohoto ustanovení může být mj. i spolek. V takovémto případě by se aplikovalo ustanovení jednání za jiného podle přestupkového zákona (§ 9 OWiG), jenž je svou formulací *de facto* totožný s úpravou institutu v trestním zákoníku.

Klíčovým ustanovením v německém právním řádu týkající se odpovědnosti spolků je ovšem ust. § 30 OWiG, které vychází z koncepce přičitatelnosti, neboť je právnické osobě přičítáno protiprávní jednání jiných osob jako její vlastní protiprávní a zaviněné jednání.¹⁶⁷ Při jeho aplikaci může být právnické osobě (*juristische Person*) nebo sdružení osob bez právní osobnosti (*Personenvereinigung*) přímo uložena peněžité pokuta jakožto samostatná sankce za předpokladu, že někdo:

1. *jako statutární orgán právnické osoby nebo jako člen takového orgánu,*
2. *jako předseda představenstva sdružení bez právní subjektivity nebo jako člen takového představenstva,*
3. *jako společník oprávněný k zastupování osobní obchodní společnosti,*
4. *generální zmocněnec nebo v řídicím postavení jako prokurista nebo zplnomocněnec k jednání za právnickou osobu nebo sdružení osob uvedených v bodu 2 nebo 3,*
5. *jako jiná osoba, která je odpovědná za vedení závodu nebo podniku právnické osoby nebo v bodu 2 a 3 uvedeného sdružení osob, pokud obsahem takové zodpovědnosti je i dohled nad provozní činností nebo jiná kontrolní pravomoc spáchá trestný čin nebo přestupek tím, že došlo k porušení povinností, které se týkají právnické osoby nebo sdružení osob anebo byly právnická osoba nebo sdružení osob obohaceny nebo měly být obohaceny.*

Porušení povinností přitom může být způsobením škody jinému nebo i povinnost ve smyslu ust. § 130 OWiG, tedy nezavedení účinných kontrolních mechanismů. V případě varianty obohacení společnosti nemusí být spáchaným činem majetkový delikt, k obohacení spolku může dojít např. spáchaním některého z úplatkářských trestných činů nebo poškozením spotřebitele.

Sdružením bez právní osobnosti ve smyslu bodu č. 2 rozumíme takový spolek, který se řídí vlastními stanovami, má vlastní pevnou organizační strukturu, vystupuje navenek pod vlastním jménem a funguje po delší dobu. Existence takového spolku je nezávislá na změně jeho členů a spolek sám plní jiný než hospodářský účel jako hlavní předmět své činnosti. Příkladem může být sportovní spolek nebo odborová organizace.¹⁶⁸ Laue uvádí, že osobní působnost právní normy spadá i na společnosti existující před

¹⁶⁷ Prášková, H. Správní trestání právnických osob v Německu. *Trestněprávní revue*, 2007, č. 9, s. 254.

¹⁶⁸ Göhler, E. *Gesetz über Ordnungswidrigkeiten*. 12., nebearbeitete Aufl. München: Beck, 1998, s. 232.

zápisem do obchodního rejstříku, stejně jako na právnické osoby práva veřejného, např. územní samosprávné celky.¹⁶⁹

Místní působnost normy, která může zásadně ovlivnit postavení zahraničních právnických osob, v ustanovení § 30 jednoznačně řešena není. V ustanovení § 5 OWiG je upravena místní působnost zákona jako takového, podle něhož *mohou být stíhány pouze ty přestupky, jež byly spáchány na území platnosti tohoto zákona, potažmo mimo něj, pokud tomu bylo na palubě letadla či lodi oprávněně označenými spolkovou vlajkou nebo jiným obdobným označením státní příslušnosti*. Místem spáchání přestupku je přitom každé místo, kde pachatel protiprávně konal, popř. místo, kde se nacházel v době, kdy měl povinnost konat a nekonat (§ 7 OWiG). Jeho zjištění je ovšem v případě uplatnění odpovědnosti podle § 30 OWiG komplikovanější. Odpovědnost je akcesorická, závislá na trestném činu či přestupku fyzické osoby. Je tedy nutné zkoumat, zda osoba uvedená v ust. § 30 odst. 1 OWiG spáchala přestupek nebo trestný čin. Pokud fyzická osoba spáchala přestupek, bude se postupovat podle § 5 a 7 OWiG, pokud spáchala trestný čin, uplatní se místní působnost trestního zákoníku podle § 3 a násl. StGB. Trestný čin je přitom trestný podle německého práva za podmínky, že byl spáchán ve Spolkové republice Německo, nebo že dojde k naplnění zásady vlajky, popř. pokud jej v zahraničí spáchal německý občan, nebo byl čin spáchán proti němu (za splnění dalších podmínek).¹⁷⁰

Minimální výše peněžité pokuty činí 5 Euro (§ 17 odst. 1 OWiG), maximální výše je potom závislá na kvalitě přičteného deliktu. Jedná-li se o úmyslný trestný čin, může výše pokuty dosahovat až 10 mil. Euro, u nedbalostní formy činí její maximální výše 5 mil. Euro (§ 30 odst. 2 OWiG). Je-li protiprávním činem přestupek, je výše závislá na konkrétním spáchaném přestupku. V některých situacích tak může být právnická osoba přísněji sankcionována za přestupek než za trestný čin, kupříkladu podle § 81 odst. 4 zákona proti omezování hospodářské soutěže (*Gesetz gegen Wettbewerbsbeschränkungen*) lze za závažný případ kartelu uložit pokutu odpovídající 10 % výše všech příjmů právnické osoby za předchozí rok.¹⁷¹

¹⁶⁹ Viz Laue, Ch. Op. cit., s. 342.

¹⁷⁰ Viz Schneider, A. Der transnationale Geltungsbereich des deutschen Verbandsstrafrechts – de lege lata und de lege ferenda. Zeitschrift für Internationale Strafrechtsdogmatik. 12/2013, s. 488. Dostupné online na: http://www.zis-online.com/dat/artikel/2013_12_784.pdf.

¹⁷¹ Viz Laue, Ch. Op. cit., s. 343.

Za situace, že by stanovené sankce byly nižší než získaný prospěch, použije se ust. § 17 odst. 4 OWiG, podle něhož má být uložena peněžitá pokuta vyšší než hospodářská výhoda získána spáchaným přestupkem. Pokud zákonná sazba v konkrétním případě takovému požadavku neodpovídá, lze ji překročit.

3.3. Právní úprava de lege ferenda

Návrh zákona o trestání spolků představený na podzim roku 2013 ministrem spravedlnosti Severního Porýní – Vestfálska Thomasem Kutschatym je zdůvodněn především enormní mocí právnických osob v dnešním světě, která se mj. projevila vznikem finanční krize, bojem s hospodářskou kriminalitou a vzrůstajícím počtem právnických osob a osobních společností podnikatelsky činných na území Spolkové republiky Německo.¹⁷²

Vlastní návrh zákona byl inspirován rakouskou úpravou¹⁷³ a obsahuje celkem 22 paragrafů, z toho prvních 12 by tvořilo hmotněprávní část úpravy (§ 1 až 3 by se zabýval obecnými otázkami vzniku trestní odpovědnosti, § 4 až 12 pak sankcionováním).

Spolky ve smyslu návrhu zákona se rozumí právní osoby, dále sdružení osob bez právní osobnosti a osobní společnosti bez právní osobnosti, ať již práva soukromého nebo veřejného (§ 1 odst. 1 VerbStrG). Trestně odpovědné by tak byly např. i politické strany nebo územní samosprávné celky.

Návrh explicitně nevyjadřuje odpovědnost spolků za jimi spáchaný trestný čin, základem vzniku trestní odpovědnosti je však protiprávní čin (*Zuwiderhandlung*), kterým je porušen trestní zákon. Fakticky se tedy přičítá trestný čin, sám zákon uvádí, že v případě přičtení protiprávního jednání za níže uvedených podmínek, se jedná o trestný čin spolku (*Verbandsstrafat*).

Předpokladem (obdobně jako v případě § 30 OWiG) přičtení takového činu je ovšem obohacení spolku nebo porušení povinnosti (zákonné nebo smluvně převzaté),

¹⁷² Jen počet právnických osob a osobních společností s obratem nad 17.500 Euro se z počtu 868.437 v roce 2000 zvýšil na počet 980.722 v roce 2010. Viz důvodová zpráva k návrhu zákona. Entwurf eines Gesetzes zur Einführung der strafrechtlichen Verantwortlichkeit von Unternehmen und sonstigen Verbänden, s. 20 a násl. Dostupná online na: https://www.justiz.nrw.de/JM/justizpolitik/jumiko/beschluesse/2013/herbstkonferenz13/zw3/TOP_II_5_Gesetzentwurf.pdf (1. 3. 2015).

¹⁷³ Viz důvodová zpráva, s. 39.

která na tento spolek dopadá. Za protiprávní jednání ve smyslu návrhu zákona se však nepovažuje jednání učiněné při výkonu veřejné moci (§ 1 odst. 2 VerbStrG).

Návrh umožňuje s ohledem na výše uvedené potrestání právnických osob alternativně ve dvou situacích:

- 1) Jedná-li v záležitosti týkající se spolku protiprávně a zaviněně (ať již úmyslně nebo nedbalostně) osoba oprávněná za ni rozhodovat (§ 2 odst. 1 VerbStrG). Jednání může být spolku přičítáno pouze za předpokladu, že bylo učiněno v kontextu postavení uvedené osoby. Excesy se tedy nepřičítají.¹⁷⁴
- 2) Je-li v souvislosti se záležitostmi spolku spácháno protiprávní jednání, pokud osoba oprávněná rozhodovat nepodnikla (ať již úmyslně nebo z nedbalosti) přiměřená kontrolní opatření, především technické, organizační nebo personální povahy, kterými by bylo protiprávní jednání odvráceno nebo podstatně ztiženo (§ 2 odst. 2 VerbStrG).

Osoby oprávněné rozhodovat v rámci spolku (*Entscheidungsträger*) jsou vyjmenovány v § 1 odst. 3, ve skrze se jedná o osoby, pro které toto oprávnění vyplývá z jejich formální funkce popřípadě z faktického postavení. Citované ustanovení uvádí, že jde o:

1. *statutární orgán právnické osoby nebo člena takového orgánu,*
2. *předsedu představenstva sdružení bez právní subjektivity nebo člena takového představenstva,*
3. *společníka oprávněného k zastupování osobní obchodní společnosti,*
4. *osobu, která je odpovědná za vedení závodu nebo podniku právnické osoby nebo osobní obchodní společnosti, pokud obsahem takové zodpovědnosti je i dohled nad provozní činností nebo jiná kontrolní pravomoc.*

Okruh osob jedy obdobný tomu uvedenému v ust. § 30 OWiG, s výjimkou generálního zmocněnce, osoby v řídicím postavení jako prokurista a zplnomocněnce k jednání za právnickou osobu nebo sdružení osob.

Ustanovení § 2 odst. 1 je vůči druhému odstavci stejného paragrafu ve vztahu speciality. To se projeví za situace, kdy osoba oprávněná rozhodovat porušila svou

¹⁷⁴ Viz důvodová zpráva, s. 45.

kontrolní povinnost a zároveň toto jednání bylo trestným činem (např. účastenstvím na trestném činu jiné osoby).¹⁷⁵

Přechod trestní odpovědnosti na právního nástupce je řešen v ust. § 1 odst. 4 ve spojení s § 2 odst. 4 VerbStrG. Podle § 1 odst. 4 je *právním nástupcem ve smyslu návrhu zákona spolek, který formou univerzální sukcese nebo parciální univerzální sukcese¹⁷⁶ v případě rozdělení vstoupil do právního postavení jiného spolku. Za univerzální nástupnictví se však považují i jiné formy přeměn a singulární nástupnictví, pokud na právního nástupce přechází veškerý významný majetek předchůdce a tento jej využívá v podstatně stejným způsobem.* Důvodová zpráva k uvedenému ustanovení odkazuje pro účely interpretace „významného majetku“ na § 158 odst. 3 zákona o oceňování (*Bewertungsgesetz*), podle něhož jde o veškerý majetek, který je přiřazen k hospodářské jednotce, jmenovitě jde např. o pozemky, hospodářské budovy nebo provozní prostředky. Samotná možnost sankcionovat právního nástupce je pak řešena v § 2 odst. 4, podle něhož lze právního nástupce *potrestat za podmínky, že v době převodu majetku byl zcela či zčásti obeznámen s protiprávním jednáním, popř. o protiprávním jednání z vlastní lehkovážnosti nevěděl. Sankce uložená právnímu předchůdci účinkuje za uvedených podmínek také vůči právnímu nástupci.*

Společné ustanovení v § 3 VerbStrG se týká subsidiárního užití obecných trestných předpisů (pakliže to není z povahy věci vyloučeno) a promlčení trestnosti (lhůta stanovena v závislosti na konkrétním trestném činu).

V oblasti sankcionování zákon v § 4 upravuje tři tresty a tři ochranná opatření. Mezi tresty patří peněžitý trest s horní hranicí 360 denních sazeb, výše denní sazby činí nejméně 100 Euro a v souhrnu nesmí peněžitý trest překračovat částku odpovídající průměrnému obratu spolku. Dalšími tresty jsou peněžitý trest s podmíněným odkladem na 1 rok až 3 léta a uveřejnění rozsudku. Mezi ochranná opatření patří zákaz přijímání subvencí, zákaz plnění veřejné zakázky a rozpuštění spolku.

¹⁷⁵ Viz Mansdörfer, M. „Zuwiderhandlungen“ der „Entscheidungsträger“ und „Verletzung von Verbandspflichten“ Dogmatische Inkonsistenzen im nordrhein-westfälischen Entwurf eines Verbandsstrafrechts. Zeitschrift für Internationale Strafrechtsdogmatik. 1/2015, s. 29. Dostupné online na: http://www.zis-online.com/dat/artikel/2015_1_891.pdf (3. 3. 2015)

¹⁷⁶ Jde o právní výraz používaný v Německu pro označení právního nástupnictví v případech odpovídajících české úpravě rozdělení rozštěpením. Dochází k přechodu veškerých práva a povinností na vícero subjektů. Viz Kuhlmann, J., Ahnis, E. Konzern- und Umwandlungsrecht. 3. Auflage. C.F. Müller: 2010, s. 422. Čerpáno z ukázky, dostupná online na: https://books.google.cz/books?id=d_TC9rNCae4C (1. 3. 2015).

3.4. Kritika návrhu zákona

Návrh zákona je v Německu podrobován poměrně značné kritice nejen z řad německých praktiků, ale i právních teoretiků. Kritické ohlasy lze rozdělit na ty, které se týkají zavedení koncepce pravé trestní odpovědnosti spolků, a ty, jež napadají jednotlivá ustanovení návrhu.

V obecné rovině se jedná zejména o kritiku koncepce přičítání zavinění jiné osoby, což však nikdy nevede ke vzniku vlastního jedinečného zavinění spolku. Silný podpůrný argument napadající takovou koncepci představuje nálezný Spolkového ústavního soudu k Lisabonské smlouvě, ve kterém soud konstatoval, že předpokladem trestní odpovědnosti je zavinění, které je vlastní pouze lidem.¹⁷⁷ Dalším argumentem proti zavedení pravé trestní odpovědnosti je skutečnost, že dosavadní administrativněprávní úprava je využívána zejména při přičítání přestupků, nikoli trestných činů. Pokud tedy důvodová zpráva odůvodňuje návrh bojem proti hospodářské kriminalitě, která čítá podle policejních statistik zhruba 70 000 případů ročně, počet stíhaných právnických osob podle § 30 a § 130 OWiG tomuto číslu neodpovídá.¹⁷⁸

V rovině konkrétní jde především o neurčitá a obecná vyjádření klíčových zákonných institutů neodpovídající zásadě *nullum crimen sine lege certa*. Problematickým se tak jeví znění ust. § 2 odst. 2 VerbStrG, ve kterém není s určitostí vymezeno, kdy je spáchání trestného činu „podstatně ztíženo“.¹⁷⁹

Dalším kamenem úrazu je fakt, že přičitatelnost jednání uvedená v § 2 VerbStrG nepřipouští za navržených podmínek žádnou možnost exkulpace spolku. Ust. § 2 odst. 1 navíc postrádá jakoukoli podmínku pro přičítání spočívající v okolnosti vyjadřující organizační nedostatky korporace (*Organisationsmangel*). Organizační nedostatky (konkrétně jejich charakter, závažnost a doba jejich trvání) jsou přitom v § 6 odst. 3 VerbStG uvedeny jako jedna z okolností, jež soud zvažuje při vyměření peněžitého trestu.¹⁸⁰

¹⁷⁷ BVerfGE 123, 267 - Lissabon

¹⁷⁸ Krens, K-H. Der NRW-Entwurf für ein Verbandsstrafgesetzbuch Gesetzgeberische Intention und Konzeption. Zeitschrift für Internationale Strafrechtsdogmatik. 1/2015, s. 6. Dostupné online na: http://www.zis-online.com/dat/artikel/2015_1_889.pdf (3. 3. 2015).

¹⁷⁹ Viz Jahn, M., Pietsch, F. Der NRW-Entwurf für ein Verbandsstrafgesetzbuch. Eine Einführung in das Konzept und seine Folgefragen. Zeitschrift für Internationale Strafrechtsdogmatik. 1/2015, s. 4. Dostupné online na: http://www.zis-online.com/dat/artikel/2015_1_888.pdf (3. 3. 2015).

¹⁸⁰ Mansdörfer, M. Op. cit., 27.

K návrhu se obsáhleji vyjádřil i Deutsches Aktieninstitut, organizace sdružující podnikatele a instituce působící na německém kapitálovém trhu. Ten ve své zprávě předeseílá především následující kritické poznámky:

1. Druhy a výše trestů jsou nepřiměřeně přísné.
2. Princip kolektivní viny, sankce postihne i nevinné osoby (zaměstnance, akcionáře, věřitele).
3. Důvodová zpráva k návrhu se snaží prostřednictvím údaje o zvyšujícím s počtu spolků v kombinaci s vytčeným cílem bojovat s hospodářskou kriminalitou vyvolat dojem, že roste počet případů páchané hospodářské kriminality. Statistické údaje ale mluví opačně – v roce 2012 bylo evidováno zhruba 81 tisíc případů hospodářské kriminality, v roce následujícím šlo o necelých 72 tisíc případů. Objasněnost naopak vzrostla z 91 % na 92 %.
4. Současné sankcionování v rámci správního práva je dostatečně tvrdé a účinné. Ve zprávě je to ilustrováno na případech společností Siemens AG (pokuta 395 mil. Euro v roce 2011), MAN SE (151 mil. Euro v roce 2009) a Ferrostaal GmbH (149 mil. Euro v roce 2012).
5. Zvyšující se počet společností se zavedenými compliance programy.
6. Neexistující mezinárodněprávní závazky požadující zakotvení trestní odpovědnosti spolků. Dosavadní systém postihu spolků lze považovat za efektivní a dostatečně odstrašující. Podle Transparency International je navíc Spolková republika Německo druhým neúspěšnějším státem, který ratifikoval Úmluvu OECD proti podplácení zahraničních veřejných činitelů v mezinárodních podnikatelských transakcích, při potírání hospodářské kriminality.
7. Zákon nikterak nerozlišuje spolky z hlediska jejich velikosti jakožto adresáty norem vyjádřených v zákoně. Menší společnosti přitom mohou mít větší (zejména finanční) problémy se zavedením efektivních kontrolních mechanismů než např. nadnárodní koncerny.¹⁸¹

¹⁸¹ Viz Deutsches Aktieninstitut. Gegen die Einführung eines Unternehmensstrafrechts Deutsches Aktieninstitut schließt sich der Kritik der Industrie am „Verbandsstrafgesetzbuch“ an. Dostupné online na: https://www.dai.de/files/dai_usercontent/dokumente/positionspapiere/2014-12-09%20DAI%20Stellungnahme%20Unternehmensstrafrecht.pdf (5. 3. 2015).

3.4. Shrnutí

Osud návrhu zákona z dílny Ministerstva spravedlnosti Severního Porýní – Vestfálska je nejistý. Doposud (3. 3. 2015) nebyl návrh předložen k projednání Spolkové radě, ale ani nebyl zamítnut.¹⁸² Koaliční smlouva současné německé vlády předpokládá zavedení pravé trestní odpovědnosti spolků, omezuje však osobní působnost pouze na nadnárodní koncerny.¹⁸³ Ústavnost takovéto koncepce by však z hlediska principu rovnosti před zákonem zůstávala více než sporná.¹⁸⁴

Diskuse nad návrhem však byly a jsou konstruktivní do té míry, že vedly mj. k vytvoření iniciativy pro tvorbu konkrétního *vzdoronávrhu*, jehož cílem je však pouze rozsáhlá novelizace přestupkového zákona.¹⁸⁵ Lze ovšem uzavřít, že na to, jakým směrem se německá legislativa vydá a jakou podobu bude případný zákon zavádějící pravou trestní odpovědnost spolků mít, ukáže teprve čas.

¹⁸² Viz Jahn, M., Pietsch, F. Op. cit., s. 1.

¹⁸³ Koaliční smlouva mezi CDU, CSU a SPD. Deutschlands Zukunft gestalten Koalitionsvertrag zwischen CDU, CSU und SPD 18. Legislaturperiode, s. 145. Dostupné online na: <http://www.bundesregierung.de/Content/DE/Anlagen/2013/2013-12-17-koalitionsvertrag.pdf?blob=publicationFile> (3. 3. 2015).

¹⁸⁴ Viz Krems, K-H. Op. cit., s. 7.

¹⁸⁵ Viz Gesetzgebungsvorschlag für eine Änderung der §§ 30, 130 des Ordnungswidrigkeitengesetzes (OWiG) Vorgelegt und erarbeitet von 1. der Fachgruppe Compliance im Bundesverband der Unternehmensjuristen (BUJ). Dostupné online na: http://www.buj.net/resources/Server/BUJ-Stellungnahmen/BUJ_Gesetzgebungsvorschlag_OWIG.pdf (3. 3. 2015).

Závěr

Neustále vzrůstající vliv právnických osob na ekonomiku, průmysl a společnost vůbec je v posledním století nepopíratelný. Jednotlivé státy tak na něj začaly reagovat rozšiřováním jejich odpovědnostních vztahů a koncipováním nových forem jejich právní odpovědnosti, mj. i odpovědnosti trestněprávní.

Zákonodárce při zvažování cesty, kterou se bude Česká republika ubírat, aby naplnila mezinárodní závazky na úseku účinného a odstrašujícího sankcionování právnických osob, zvolil model tzv. pravé trestní odpovědnosti. Takovou volbu lze jistě považovat za správnou. Ostatně, odborná literatura se již ani nevěnuje otázce, zda zvolený model nahradit, nýbrž výhradně návrhům *de lege ferenda* ohledně novelizací současného ZTOPO. Ani jinde ve světě není obvyklé, že by státy přecházely z modelu pravé trestní odpovědnosti na model nepravé trestní odpovědnosti, potažmo na model administrativněprávní. Tendence jsou výhradně opačné – legislativní návrhy na zakotvení pravé trestní odpovědnosti se objevují u našich sousedů v Německu a na Slovensku a takovouto transformaci z nepravé trestní odpovědnosti již v minulosti podstoupilo např. Španělsko.

Česká právní úprava trestní odpovědnosti právnických osob však trpí mnohými neduhy. Projevuje se v ní skutečnost, že jde o výsledek kompromisu. Některé klíčové instituty jsou tedy upraveny pouze obecně (např. úprava přechodu trestní odpovědnosti na právního nástupce), jiné zase od počátku byly reflexí minimálního standardu v rámci toho, co je vyžadováno mezinárodními závazky, kterými je Česká republika vázána (rozsah trestní odpovědnosti, resp. obsah výčtu § 7 ZTOPO).

Jako konkrétní nedostatky zákona lze uvést např. nevyjasněný vztah trestní odpovědnosti určitých druhů právnických osob vůči odpovědnosti na úseku správního práva nebo stručnou úpravu trestní odpovědnosti právního nástupce, která není v souladu s požadavkem principu *nullum crimen sine lege certa*.

Zásadní problém však spatřuji v jádru právní úpravy, tedy v konstrukci přičitatelnosti podle § 8 ZTOPO. Ta je za současného stavu pojata příliš široce a nekoresponduje tak s charakterem trestního práva jakožto prostředku poslední instance.

Ve své práci jsem se snažil nastínit problematiku těch okruhů otázek, které doposud v české odborné literatuře zůstaly opomíjené či byly načrtnuty pouze v hrubých

základech, popř. představit jiný náhled na určitou problematiku. Jelikož zákon je v účinnosti stále ještě relativně krátkou dobou, na vyřešení sporných ustanovení zákona a jeho vztahu k ostatním právním předpisům, ať už cestou judikatury či legislativy, bude nutné si ještě počkat.

Použité zdroje

Učebnice, monografie, komentáře

- Beran, K. Pojem osoby v právu: (osoba, morální osoba, právnická osoba). Praha: Leges, 2012
- Bohuslav, L. Trestní odpovědnost právnických osob. Plzeň: Aleš Čeněk, 2014
- Card, R., Cross, R, Jones, P. Card, Cross, and Jones criminal law. 18th ed. New York: Oxford University Press, 2008, lxx, s
- Dvořák, J., Švestka, J., Zuklínová, M. a kol. Občanské právo hmotné. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2013
- Eidam, G. Straftäter Unternehmen. München: Beck, 1997
- Eliáš, K. Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem. 1. vyd. Ostrava: Sagit, 2012
- Fabrizio, E., Foregger, E. Strafgesetzbuch: StGB : samt ausgewählten Nebengesetzen : Kurzkommentar. 10., neu bearb. Aufl. /. Wien: Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, 2010, xix
- Fenyk, J., Smejkal, L. Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. Komentář. Praha: Wolters Kluwer, 2012
- Forejt, P., Habarta, P., Trešlová, L. Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim s komentářem. Praha: Linde, 2012
- Göhler, E. Gesetz über Ordnungswidrigkeiten. 12., neubearbeitete Aufl. München: Beck, 1998
- Hendrych, D. a kol. Správní právo. Obecná část. 8. vyd. Praha: C. H. Beck, 2012
- Hirsch, H. J., Kohlmann, G. Strafrechtliche Probleme: Schriften aus drei Jahrzehnten. Berlin: Duncker & Humblot, 1999
- Hurdík, J. Právnické osoby a jejich typologie. 2. dopl. vyd. Praha: Beck, 2009
- Jelínek, J. Trestní odpovědnost právnických osob. Praha: Linde, 2007
- Jelínek, J. a kol. Trestní právo hmotné. Obecná a zvláštní část. 4. vyd. Praha: Leges, 2014
- Jelínek, J., Herczeg, J. Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob: komentář s judikaturou. 2. aktualiz. a přeprac. vyd. Praha: Leges, 2013
- Jellinek, G. Všeobecná státověda. Praha: Laichter, 1906, XX

- Kincl, J., Urfus, V., Skřejpek, M. Římské právo. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 1995
- Kratochvíl, V. a kol. Trestní právo hmotné. 2. vyd. Obecná část. Praha: C. H. Beck, 2012
- Kříž, J. Zákon o církvích a náboženských společnostech. Komentář. 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 2011
- Laufhütte, H. W., Rissing-van saan, R., Tiedemann, K. a kol. Strafgesetzbuch: Leipziger Kommentar: Grosskommentar. 12., neu bearbeitete Aufl. Berlin: de Gruyter Recht, 2006
- Liszt, F. von. Lehrbuch des deutschen Strafrechts. 1919. 21. und 22. Aufl. Goldbach: Keip, 1997
- Melzer, F. a kol. Občanský zákoník: velký komentář. Sv. 1, § 1-117, [Obecná ustanovení]. Vyd. 1. Praha: Leges, 2013
- Pieth, M., Ivory, R. a kol. Corporate criminal liability: emergence, convergence, and risk. Dordrecht: Springer, 2011
- Šámal, P. a kol. Trestní odpovědnost právnických osob: komentář. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2012
- Šámal, P. a kol. Trestní právo hmotné 4. Vyd. 1. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012
- Švestka, J., Dvořák, J. a kol. Občanské právo hmotné. 5., jubilejní a aktualiz. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2009
- Vidrna, J., Dolanský, P. Trestní odpovědnost obchodních společností a územních samosprávných celků. Praha: C. H. Beck, 2014

Časopisecké články a příspěvky ve sbornících

- Arlen, J. Evolution of corporate criminal liability: implications for managers. Gandossy, R., Sonnenfeld, A. Leadership and governance from the inside out. Hoboken, N.J.: J. Wiley, 2004
- Beran, K. Trestní odpovědnost právnických osob z pohledu nového občanského zákoník. Trestněprávní revue. 2014

- Bohuslav, L. Přičitatelnost trestného činu právnické osobě. Jelínek, J. a kol. Trestní odpovědnost právnických osob v České republice - bilance a perspektivy. Vyd. 1. Praha: Leges, 2013
- Friedman, L. Defence of Corporate Criminal Liability. Harvard Journal of Law & Public Policy. 1999-2000, vol. 23
- Fenyk, J. Modely trestní odpovědnosti právnických osob v různých právních systémech (se zaměřením na systémy common law). Záhora, J., Kert, R. a kol. Trestná zodpovednosť právnických osôb: zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie konanej dňa 12. novembra 2009. Die strafrechtliche Verantwortlichkeit von juristischen Personen: Tagungsband zur internationalen Konferenz am 12. November 2009. 1. vyd. Žilina: Eurokódex, 2009
- Huber, B. Trestní odpovědnost korporací. Trestní právo. 2000, č. 9
- Jelínek, J. Právnické osoby a působnost nového zákona. Právní rádce. 2012, č. 1
- Knapp, V. O právnických osobách. Právník. 1995, roč. 124
- Kopecký, M. K otázkám trestní (ne)odpovědnosti územních samosprávných celků. Jelínek, J. a kol. Trestní odpovědnost právnických osob v České republice - bilance a perspektivy. Vyd. 1. Praha: Leges, 2013
- Kratochvíl, V. České a slovenské řešení trestní odpovědnosti právnických osob v roce 2009. Záhora, J., Kert, R. a kol. Trestná zodpovednosť právnických osob. Bratislava: Eurokódex, 2009
- Kratochvíl, V. Trestní odpovědnost právnických osob a základní zásady trestního práva hmotného. Trestněprávní revue 9/2011. Praha: C. H. Beck, 2012
- Kudrna, J. Trestní odpovědnost právnických osob v polském právu. Vanduchová, M., Hořák, J. kol. Na křižovatkách práva: pocta Janu Musilovi k sedmdesátým narozeninám. V Praze: C.H. Beck, 2011
- Kyriakakis, J. Corporate Criminal Liability And The ICC Statute: The Comparative Law Challenge. Netherlands International Law Review, 2009
- McAdams, J. B. The Appropriate Sanctions for Corporate Criminal Liability: An Eclectic Alternative. CINCINNATI LAW REVIEW. 1977, vol. 46
- Musil, J. Trestní odpovědnost právnických osob – ano či ne? Trestní právo. 2000, č. 7-8

- Musil, J. Trestní odpovědnost právnických osob: historický vývoj a mezinárodní srovnání. Musil, J., Vanduchová, M. a kol. Pocta prof. JUDr. Otovi Novotnému k 70. narozeninám. 1. vyd. Praha: Codex Bohemia, 1998
- Musil, J., Prášková, H., Faldyna, F. Úvahy o trestní odpovědnosti právnických osob de lege ferenda. Trestní právo. 3/2001
- Nováčková, S. Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim – od návrhu k účinné právní úpravě. Trestněprávní revue. 2/2012
- Palmiter, A. Criminalization of corporate law: The impact of criminal sanctions on corporate misconduct. Journal of business and technology law. 2007
- Prášková, H. Správní trestání právnických osob v Německu. Trestněprávní revue, 2007, č. 9
- Roháč, I. Důvody proti zavedení trestnej zodpovednosti právnických osob. Jelínek, J. a kol. Trestní odpovědnost právnických osob v České republice - bilance a perspektivy. Vyd. 1. Praha: Leges, 2013
- Stewart, J. A Pragmatic Critique of Corporate Criminal Theory: Lessons From The Extremity. New Criminal Law Review, vol. 16
- Sýkora, M. Působnost zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. Jelínek, J. a kol. Trestní odpovědnost právnických osob v České republice - bilance a perspektivy. Vyd. 1. Praha: Leges, 2013
- Šámal, P. K některým otázkám trestní odpovědnosti právnických osob. Vanduchová, M., Hořák, J. a kol. Na křižovatkách práva: pocta Janu Musilovi k sedmdesátým narozeninám. V Praze: C.H. Beck, 2011
- Šámal, P. K přechodu trestní odpovědnosti právnické osoby na její právní nástupce. Jelínek, J. a kol. Trestní odpovědnost právnických osob v České republice - bilance a perspektivy. Vyd. 1. Praha: Leges, 2013
- Šámal, P. K trestněprávní odpovědnosti právnických osob. Bulletin advokacie. 2011, č. 11
- Vantuch, P. Parlament schválil trestní odpovědnost právnických osob. Trestní právo. 11/2011
- Vidrna, J. Dvě poznámky k trestní odpovědnosti právnických osob. Bulletin advokacie. 2012, č. 10

- Vidrna, J. Je zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim zcela v souladu s ústavním pořádkem České republiky? Trestní právo 11/2012

Internetové zdroje

- Bremer, J., Lück, M., Royé, C. Gegen die Einführung eines Unternehmensstrafrechts. Deutsches Aktieninstitut. Dostupné online na: https://www.dai.de/files/dai_usercontent/dokumente/positionspapiere/2014-12-09%20DAI%20Stellungnahme%20Unternehmensstrafrecht.pdf
- Brickey, K. Perspectives on Corporate Criminal Liability. Dostupné online na: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1980346
- Catargiu, M. The origins of criminal liability of legal persons – a comparative perspective. Dostupné online na: <http://univagora.ro/jour/index.php/aijjs/article/viewFile/695/145>
- Duda, M. Samostatná a přenesená působnost obce. Publikováno v r. 2002. Dostupné online na: <http://spravni.juristic.cz/154292/clanek/spravni2.html>
- Fenyk, J. Úvodní vystoupení Prof. JUDr. Jaroslava Fenyka Ph.D., DrSc. na diskusním setkání české národní skupiny AIDP Praha 6. 10. 2011. Dostupné online na: www.ok.cz/iksp/docs/aidp_111006f.doc
- Gřivna, T. Dva a půl roku účinnosti zákona o trestní odpovědnosti právnických osob. Dostupné online na: <http://www.parlamentnilisty.cz/arena/nazory-a-petice/Tomas-Grivna-Dva-a-pul-roku-ucinnosti-zakona-o-trestni-odpovednosti-pravnickych-osob-325194>
- Hefendehl, R. Vorlesung Wirtschaftsstrafrecht (WS 11/12). Juristische Fakultät der Universität Freiburg. Institut für Kriminologie und Wirtschaftsstrafrecht. Dostupné online na: www.strafrecht-online.org/index.php?dl_init=1&id=4241
- Hrbáček, J. Trestní odpovědnost firem po česku. Zlikvidovat konkurenci je jednodušší. Dostupné online na: <http://euro.e15.cz/archiv/trestni-odpovednost-firem-po-cesku-zlikvidovat-konkurenci-je-jednoduzsi-1030541>
- Jahn, M., Pietsch, F. Der NRW-Entwurf für ein Verbandsstrafgesetzbuch. Eine Einführung in das Konzept und seine Folgefragen. Zeitschrift für Internationale Strafrechtsdogmatik. 1/2015. Dostupné online na: http://www.zis-online.com/dat/artikel/2015_1_888.pdf

- Kaspar, J. "Corporate Criminology" – Causes and Prevention of Corporate Crime. Dostupné online na: <http://www.law.kyushu-u.ac.jp/programs/english/kulrb/kaspar.pdf>
- Kavěna, M. Trestní odpovědnost právnických osob ve vybraných zemích EU. Parlament České republiky. Praha: Parlamentní institut, 2007. Dostupné online na: www.psp.cz/sqw/text/orig2.sqw?idd=20954
- Krems, K-H. Der NRW-Entwurf für ein Verbandsstrafgesetzbuch Gesetzgeberische Intention und Konzeption. Zeitschrift für Internationale Strafrechtsdogmatik. 1/2015. Dostupné online na: http://www.zis-online.com/dat/artikel/2015_1_889.pdf
- Kuhlmann, J., Ahnis, E. Konzern- und Umwandlungsrecht. 3. Auflüge. C.F. Müller: 2010. Čerpáno z ukázky, dostupná online na: https://books.google.cz/books?id=d_TC9rNCae4C
- Laue, Ch. Die strafrechtliche Verantwortlichkeit von Verbänden. In Jura. Heft 5/2010. Dostupné online na: https://jura.urz.uni-heidelberg.de/mat/file_viewer.php?fid=11087
- Maihold, H. Zur Geschichte der Verbandsstrafe. Dostupné online na: https://ius.unibas.ch/uploads/publics/1018/2005_Verbandsstrafe.pdf
- Mongillo, V. The Nature of Corporate Liability For Criminal Offences: Theoretical Models And EU Member State Laws. In Fiorella, A. et alii. Corporate Criminal Liability And Compliance Programs. Volume II. Towards a Common Model In the European Union. Jovene Editore, 2012. Dostupné online na: https://www.academia.edu/6224944/The_Nature_of_Corporate_Liability_for_Criminal_Offences_Theoretical_Models_and_EU_Member_State_Laws
- Pop, A. I. Criminal Liability of Corporations – Comparative Jurisprudence. Dostupné online na: http://www.law.msu.edu/king/2006/2006_Pop.pdf
- Ruban, R. O povaze právnických osob. Dny práva 2012. Brno: Masarykova univerzita, 2012. Dostupné online na: https://www.law.muni.cz/sborniky/dny_prava_2012/files/Bermudskytrojuhelnik/RubanRadek.pdf
- Schneider, A. Der transnationale Geltungsbereich des deutschen Verbandsstrafrechts – de lege lata und de lege ferenda. Zeitschrift für

Internationale Strafrechtsdogmatik. 12/2013. Dostupné online na: http://www.zis-online.com/dat/artikel/2013_12_784.pdf

- Schneider, J. Trestní odpovědnost firem po dvou letech zákona: Masakr to není. Dostupné online na: http://ceskapozice.lidovky.cz/trestni-odpovednost-firem-po-dvou-letech-zakona-masakr-to-neni-pv1-/forum.aspx?c=A140429_095615_pozice-forum_paja
- Tůma, M. Před šedesáti lety začal norimberský proces. Dostupné online na: http://www.novysmer.cz/index.php?option=com_content&view=article&id=1092:ped-edesati-pti-lety-zaal-norimbersky-proces-&catid=39:historie&Itemid=50
- Wagner, R.: Criminal corporate character. Dostupné online na: <http://www.floridalawreview.com/wp-content/uploads/8-Wagner.pdf>
- Wehrenberg, S. Strafrechtliche Verantwortlichkeit von Wirtschaftsunternehmen. Dostupné online na: http://www.blumgrob.ch/pdfs/07_unternehmensstrafbarkeit.pdf
- Weissmann, A. New approach to corporate criminal liability. Dostupný online na: http://www.law.yale.edu/documents/pdf/cbl/Weissman_paper.pdf

Judikatura

- Rozhodnutí Spolkového ústavního soudu: BVerfGE 123, 267 - Lissabon
- Rozhodnutí Nejvyššího správního soudu, sp. zn.: pst 1/2009 – 348
- Stanovisko trestního kolegia Nejvyššího soudu ČR, sp. zn.: Tpjn 301/2012
- Usnesení Ústavního soudu ze dne 25. 11. 1993, U 3/2 SbNU, sp. zn. II. ÚS 75/93

Ostatní

- Deutsches Aktieninstitut. Gegen die Einführung eines Unternehmensstrafrechts Deutsches Aktieninstitut schließt sich der Kritik der Industrie am „Verbandsstrafgesetzbuch“ an. Dostupné online na: https://www.dai.de/files/dai_usercontent/dokumente/positionspapiere/2014-12-09%20DAI%20Stellungnahme%20Unternehmensstrafrecht.pdf
- Důvodová zpráva k trestnímu zákoníku. Dostupná online na: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?o=5&ct=410&ct1=0>

- Důvodová zpráva k zákonu o trestní odpovědnosti právnických osob. Dostupná online na: <http://www.psp.cz/sqw/text/orig2.sqw?idd=69428>
- Důvodová zpráva k návrhu zákona o trestání spolků v SRN. Entwurf eines Gesetzes zur Einführung der strafrechtlichen Verantwortlichkeit von Unternehmen und sonstigen Verbänden. Dostupná online na: https://www.justiz.nrw.de/JM/justizpolitik/jumiko/beschluesse/2013/herbstkonferenz13/zw3/TOP_II_5_Gesetzentwurf.pdf
- Gesetzgebungsvorschlag für eine Änderung der §§ 30, 130 des Ordnungswidrigkeitengesetzes (OWiG) Vorgelegt und erarbeitet von 1. der Fachgruppe Compliance im Bundesverband der Unternehmensjuristen (BUJ). Dostupné online na: http://www.buj.net/resources/Server/BUJ-Stellungnahmen/BUJ_Gesetzgebungsvorschlag_OWiG.pdf
- Koaliční smlouva mezi CDU, CSU a SPD. Deutschlands Zukunft gestalten Koalitionsvertrag zwischen CDU, CSU und SPD 18. Legislaturperiode. Dostupné online na: http://www.bundesregierung.de/Content/DE/_Anlagen/2013/2013-12-17-koalitionsvertrag.pdf?__blob=publicationFile
- Prezident vetoval zákon o trestní odpovědnosti právnických osob. Tiskové sdělení. Dostupné online na: <http://www.klaus.cz/clanky/2971>
- Sněmovní tisk 304/0. Dostupný online na: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=7&CT=304&CT1=0>
- Stanovisko Svazu průmyslu a dopravy ČR k návrhu zákona, kterým se mění zákon č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnost právnických osob a řízení proti nim (zákon o trestní odpovědnosti právnických osob). Dostupné online na: <http://www.spcr.cz/stanoviska-sp-cr/trestni-odpovednost-pravnickych-osovb>
- Vyjádření Pavla Zemana. Dostupné online na: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/245885-zeman-verdikt-v-kauze-mus-je-spolecny-uspech-ceska-a-svycarska/>

Seznam použitých zkratek:

ČR – Česká republika

EU – Evropská unie

Listina – Ústavní zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod, ve znění ústavního zákona č. 162/1998 Sb.

OECD – Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj

OWiG – Ordnungswidrigkeitsgesetz (SRN)

OZ – zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

Sb. – sbírka zákonů

StGB – Strafgesetzbuch (SRN)

TŘ – zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestního řádu)

TZ – zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

ÚOHS – Úřad pro ochranu hospodářské soutěže

Ústava – ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky

VbVG – Verbandsverantwortlichkeitsgesetz (Rakousko)

VerbStrG – Verbandsstrafgesetz (SRN)

ZoCNS - zákon č. 3/2002 Sb., o svobodě náboženského vyznání a postavení církví a náboženských společností a o změně některých zákonů (zákon o církvích a náboženských společnostech)

ZOK – zákon č. 90/2012 Sb., o obchodních společnostech a družstvech (zákon o obchodních korporacích)

ZTOPO – zákon č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim

Klíčová slova:

Trestní odpovědnost, právnické osoby, přičitatelnost

Keywords:

Criminal liability, legal entities, imputability

Abstrakt

Diplomová práce se zabývá problematikou trestní odpovědnosti právnických osob a jejími jednotlivými otázkami. Důraz je přitom kladen na českou právní úpravu provedenou zákonem č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, který nabyl účinnosti dne 1. 1. 2012. Ten byl přijat jakožto reakce na mezinárodními závazky, jimiž je Česká republika vázána.

Cílem práce je především přiblížit současnou českou právní úpravu vzniku a zániku trestní odpovědnosti právnických osob a upozornit na některé problémové pasáže zákona.

Práce se skládá ze tří základních částí:

V první části je pozornost zaměřena na obecné aspekty trestní odpovědnosti právnických osob. Konkrétně se zabývá historickým vývojem této koncepce, možnými modely právní úpravy, pojmem právnické osoby a důvody pro a proti zavedení trestní odpovědnosti.

Druhá a nejrozsáhlejší část práce se věnuje rozboru stávající zákonné úpravy v České republice. Zaměřuje se na otázky týkající se zákonné působnosti ZTOPO, rozsahu kriminalizace, podmínek přičitatelnosti trestného činu právnické osobě a také na otázku přechodu trestní odpovědnosti na právního nástupce.

Poslední část práce se zabývá právní úpravou trestní odpovědnosti spolků ve Spolkové republice Německo. V této části je blíže představena jak současná legislativa, tak i návrh na zavedení tzv. pravé trestní odpovědnosti spolků předložený Severním Porýním – Vestfálskem.

Abstract

This master's thesis is concerned with an issue of criminal liability of legal entities. Emphasis is put on the Czech legislation, more precisely on the act no. 418/2011 Sb., on Criminal Liability of Legal Entities and their Prosecution, that came into force on 1. 1. 2012. This act was adopted in response to the obligations under international law that are binding on the Czech Republic.

The main aim of this thesis is to make its readers possible to get acquainted with the regulations of the establishment and termination of criminal liability of legal entities in the Czech Republic and to point out some problematic parts of the law.

The thesis is divided into three parts.

The first part deals with the general questions of criminal liability of legal entities, in particular with the historical development of such a conception, its possible models, definition of the legal entity and with the reasons for and against criminal liability.

The second and the most extensive part of this thesis is dedicated to the analysis of the current Czech legislation. It focuses attention on the issues concerning the scope of the Act, extent of the criminalization of corporations, requirements of the imputability of the criminal act to the corporation and concerning the issue of transferring criminal liability to the legal successor.

The last part is related to the criminal liability of societies in Germany. It contains the introduction to the current German legislation and presents the proposal of North Rhine – Westphalia which envisages the “true” criminal liability of societies.